A LENGYEL GAZDASÁGI REFORM II.

Az első év mérlege

A vállalat gazdálkodási rendszerének legfontosabb láncszeme az *ösztönzési rendszer*. Az ösztönzés alapelveinek átalakítása a gazdasági reform új követelményeihez késik és ennek bizonyos mértékig objektív okai vannak. Az 1981. évi nagy bérmozgások és a szakszervezetek nyomása miatt rendkívül nehéz volt társadalmi vitát folytatni a javadalmazási rendszer elveiről, mint a gazdasági reform szerves részéről. Emellett nyilvánvaló volt, hogy elkerülhetetlenek a nagyarányú árarányosítások. Csak *1982 első félévében* jöttek létre annak előfeltételei, hogy napirendre tűzzék a bérezési-ösztönzési rendszer reformját.

Ne formálisan!

A Minisztertanács határozatai alapján a *vállalatok önállóan alakíthatják ki* a jövedelmezési formákat. Ők határozhatják meg: milyen arányban alkalmazzák az időbért, a darabbért és a bérezés egyéb formáit.

A piaci egyensúly érdekében bevezették a *progresszív átlagbéradózást*. Minden évben a költségvetési törvényben határozzák meg a küszöbértéket, amelytől számítják az adózást, valamint az adózás skáláját is. Ez a meghatározás a pénzügyi-piaci helyzet várható alakulásán alapul. Az átlagbér növelése címén beszedett adóösszegek az *üzemi alapba* kerülnek. Ebből finanszírozzák a többi között a dolgozók átképzését.

Az 1982-ben elfogadott adózási elv olyan megoldás volt, amely igen sok *ellentmondást* hozott magával. Ezért 1983-ban megszüntetik az átlagbér növelésén alapuló adózást és ennek helyét átveszi a *béremelés növekedésének* adóztatása. Bevezetésre kerül egy normatív skála, amelyen a béremelés növekedését viszonyítják a nettó értékesített termelés növekedéséhez és így határozzák meg azt a küszöböt, ameddig nem kell adót fizetni. Figyelembe veszik a vállalatok tevékenységének eltérő feltételeit is.

A protekció és az egyedi méltányosság elkerülése érdekében szükséges azoknak a kritériumoknak a meghatározása, amelyek alapján emelni lehet az adókat. Erre szükség van, hogy a „méltányosság" ne keresztezze a rendszer megoldásainak általános jellegét és hogy ne vezessen a vállalatok és az adminisztratív szervek közötti kapcsolatok romlásához.

A trösztök újjászületése ellen

Fontos szervezeti változásokra került sor. *Csökkent a gazdasági minisztériumok száma* és felszámolták a régi egyesüléseket. Sokan úgy vélekednek, hogy az irányítás e két szintjén való egyidejű változtatás katasztrófát idéz elő, teljesen felbomlik a népgazdaság szervezete. Ez azonban nem következett be; az önállósított vállalatok *jobban* boldogulnak, mint a felettes szervek gyámkodása alatt.

Az új szervezeti struktúrák kialakítása még nem ért véget és ez a folyamat nem is egészen mentes bizonyos veszélyektől. Minden mélyreható változás a szervezeti struktúrában és a hatáskörök hierarchiájában ellenállást vált ki az átszervezett vagy elavult intézmények vezetőinek és dolgozóinak bizonyos körében.

Megkezdődik a pozíciók, a jövedelmek és egyéb juttatások féltése, jelentkezik az új szabályok szerinti működéshez való alkalmazkodás lassúsága miatti aggodalom. A „reform által veszélyeztetett" részéről *háromféle* magatartásra lehet számítani:

— egyesek törekednek a reform „élességének" a mérsékítésére, a reform alapelveinek az elkenésére és látszatvagy részleges módosítások bevezetésére azzal a jelszóval, „hogy" az objektív körülmények megkövetelik e változásokat;

— lesznek, akik frontálisan támadják majd a reformot, összekapcsolva ezt azzal, hogy jelszavaikban visszaélnek a szocialista eszmékkel;

— végül, találkozni lehet majd azokkal, akik nem kötelezik el magukat, valamint azokkal, akik megkeresik a maguk „mehedékhelyét" a társadalomban.

Ezek a magatartási változatok nem kis mértékben hozzájárultak -már eddig is sok jó gondolat *kudarcához*. Példaként említhetjük a trösztök történetét. Ezeket az ötvenes évek második felében azért hozták létre, hogy a vállalatokkal szemben egyfajta *szolgáltatási* funkciót lássanak el, de ehelyett hamarosan az irányítás középső láncszemeivé váltak.

Nehézségek

Most arról van szó, hogy az újonnan létrehozandó önkéntes és kötelező egyesülések *ne váljanak* „trösztökké". Ez a reform szempontjából nagyon nagy veszély. Erős ugyanis a tendencia, hogy olyan egyesülések alakuljanak ki, amelyek működési körüket illetően megfelelnek a régi trösztöknek. Igaz, hogy a jelenlegi *jogszabályok védik* a vállalatokat a központi adminisztratív szervek túlzott beavatkozásától, nem gátolják meg azonban, hogy ágazati-szakmai monopolszervezetek jöjjenek létre, illetve a vállalatok ezekhez forduljanak védelemért. Ez annál is fontosabb kérdés, mert sok vállalatnak érdeke az ágazati tömörülés, mivel ebben védelmet látnak az ellen, hogy eredményeik javítása érdekében erőfeszítéseket kelljen tenni.

Nagy ütemben folyik jelenleg a központi és területi állami adminisztráció funkcióinak és működési módszereinek a kialakítása. Ami ezeknek az irányítási láncszemeknek és tevékenységi módszereiknek a reformkövetelményeihez való hozzáigazítását illeti, még csak az *út elején tartunk*. A megszokottal való küzdelmet nehezíti, hogy hiányoznak az ilyen egységek új típusú működésére vonatkozó fejlett és hasznosítható tudományos elemzések.

Az is kedvezőtlen körülmény, hogy a gazdálkodási feltételek jelenlegi állapota, a helyzet kiélezettsége arra készteti az állami adminisztrációt: túlzott jellegű beavatkozások irányába tolódjon el tevékenysége. Ennek a gyakorlatnak az elterjedése oda vezethet, hogy *ismét megerősödhetnek az adminisztratív beavatkozás régi működési módszerei a gazdaságban.*

Elméleti kutatások

A reformkoncepció kidolgozásában *először:* biztosítani kellett olyan központi döntéseket, amelyek megteremtik a feltételeket a *reform működéséhez*. Központi jelentőségű a gazdasági egyensúly kérdése. Minden olyan döntés, amely közelíti a gazdaságot az *egyensúlyi állapothoz* egyben elősegíti a reform elterjedését is. És fordítva: azok a döntések, amelyek túlságosan növelik a keresletet és a beruházásokat, megsemmisítik annak lehetőségét, hogy kézben lehessen tartani a reform önmozgását. Ezt a kulcsfontosságú tételt *mind többen értik meg* a vezetői körökben. Mégis, ennek az elvnek az állandó szem előtt tartása nagy nehézségekkel jár együtt. Ugyanis mind ez idáig nem sikerült megbirkózni a „helyes célok" bőségével; ezekkel szemben nem sikerült egyelőre kialakítani a hatékony társadalmi korlátokat.

Másodszor meg kell teremteni a mindenkori döntések egymás közötti *összhangját*, valamint ezeknek összhangját a reform szellemével és betűjével. A múltban úgy volt, hogy a rendszermegoldások is élték a maguk életét és a tervezés ezektől függetlenül szinten a maga sajátos elkülönült világában érvényesült. Sem az ötvenes, hatvanas, sem pedig a hetvenes években nem került sor arra, hogy széleskörűen megpróbálkozzanak a tervnek a rendszer alapelveibe való integrálásával. Az első lépések próbálkozásra az 1983. évi terv kidolgozásakor, valamint a hároméves terv előkészítésekor került sor.

Karol Szware
Varsó

NESTLÉ-PÉLDA

A sok lábon állás sem csodaszer

A svájci Nestlé üzleti eredményei az elmúlt évtized második felében alatta maradtak a várakozásoknak. Az adózás előtti profit 1975—80 között mindössze évi *2,2 százalékkal* emelkedett. A versenytársak közül ugyanakkor az amerikai General Foods évi 8,2, az Unilever 11,8, a francia BSN pedig 31,1 százalékos növekedésről adhatott számot. Nem sikerült teljesíteni azt a célkitűzést sem, hogy az éves nyereség érje el a mindenkori forgalom 4-5 százalékát. 1981-ben például 13,2 milliárdos forgalom mellett a Nestlé profitja 457 millió dollár, vagyis az összforgalom 3,5 százaléka volt.

A sok lábon álló cég — bébiételt, konzerveket, granulált kávét, teát és kakaót, mélyhűtött élelmiszereket gyártanak és forgalmaznak — sikertelensége a többi között azzal is összefügött, hogy nem értek el átütő eredményeket az USA korábban korlátlannak tűnő élelmiszerpiacán, stagnáltak az európai eladások, sőt a Nestlé egyre jobban kiszorult a mélyhűtött termékek piacáról is, amelyet Nyugat-Európában korábban az Unileverrel karöltve maga teremtett meg.

A tartósan kedvezőtlen irányzatok arra késztették a svájci konszernt, hogy felülvizsgálja és változtasson eddigi termelési és értékesítési politikáján. 1981 őszén a cég új ügyvezető igazgatója az 56 esztendős *Helmut Maucher* gyökeresen új stratégiát dolgozott ki a Nestlé számára. Mindenekelőtt olyan új tevékenységi, illetve termelési ágazatot kerestek, amely világszerte „felfutóban" van. A piaci tanulmányok bizonysága szerint a kozmetikai és a gyógyszeripar jelenthetett „mentőövet". A terjeszkedéshez nem kis segítséget jelentett a francia L'Oréal kozmetikai cikkeket gyártó csoport, amely részvényeinek kisebb része a Nestlé tulajdonában van.

Az új piacpolitika *előtérbe* helyezte az Egyesült Államokat. Tehát nem a könnyebb megoldást választották, nem vonultak ki a főleg csak kudarcokat hozó piacról, hanem megkezdték annak körültekintőbb „megdolgozását". Az anyagi, termelési és marketing-erőforrásokat az amerikai piaci értékesítésre összpontosították. Újfajta termékekkel, termékcsaládokkal jelent meg, *s* ezzel párhuzamosan átszervezték értékesítési hálózatukat.

Az új marketingstratégia nagy figyelmet szentel a stagnáló európai, valamint — elsősorban bébiételek és kondenzált tej vonatkozásában — nagy üzleti lehetőségeket kínáló fejlődő országok piacának. A piaci részesedés növelése céljából változtatták a csomagoláson, emelték a termékek vitamintartalmát és csökkentették a mesterséges anyagok hozzáadását. Gyakorlatilag a Nestlé áttért az olyan termelésre, amely messzemenően figyelembe veszi az egyes piacok sajátosságait, szokásait, kívánalmait.

Számottevő változások történtek a *vállalat irányítási módszereiben* is. Erőteljes decentralizálást hajtottak végre, megnőtt a nemzeti leányvállalatok és a regionális irányítási központok önállósága, döntési jogköre. Az új vezetés véleménye szerint a helyi igényekhez Svájcon keresztül csak nagy késéssel és nehézkesen lehet alkalmazkodni, a döntéseket a termelési és értékesítési kérdésekben mindig a helyszínen lehet a leghatékonyabban meghozni.

Az átszervezés következtében a külföldi vállalatok száma 302-ről 287-re *csökkent*, s ebbe a számba már beletartoznak az újonnan alapított, illetve felvásárolt leányvállalatok és cégek is. Megváltozott a Nestlé-hálózat adminisztrációs munkája is. Maucher nem a papírok, hanem az üzlet embere, ezért szinte teljesen száműzte a papíreredőt az üzleti tevékenységből. A külföldi leányvállalatok például korábban havonta terjedelmes jelentést küldtek a svájci központba, az új rend szerint a havi jelentések terjedelme *nem haladhatja meg az egy oldalt*. A jelentésben szövegnek szinte semmi helye nincs, de a legfontosabb adatok — a forgalom alakulása, a havi üzleti mérleg, a bankkölcsönök nagysága, a foglalkoztatottak száma stb. — összehasonlítva az előző év azonos időszakával nem maradhatnak ki.

A Nestlé másfél esztendővel ezelőtt megkezdett átszervezése még csak *kezdeti eredményeket* hozott, gyökeres fordulat ilyen rövid idő alatt nem is következhetett be. A vállalat vezetői szerint egy veszteséges piac csak 4-5 esztendő múlván válhat nyereségessé, de a folyamat már elindult. Erről tanúskodnak a tavalyi év adatai: a vállalat 1982-es forgalma lényegében megegyezett az 1981. évivel, amennyiben azonban az árfolyamok is az előző év szintjén maradtak volna, a forgalom 14,4 százalékos emelkedéséről adhattak volna számot.

Ma még természetesen nem lehet tudni, milyen eredményeket hoz hosszabb távon az önmérséklet. A jelek szerint azonban a cég időben ébredt, a szükséges változtatásokat *időben* végrehajtotta, s bár mennyire is fájdalmas volt, jó pillanatban tudott szakítani a régi beidegződésekkel, hogy eredményesen és viszonylag zökkenőmentesen alkalmazkodhasson az új piaci követelményekhez.

G. — Sz.

„Nehezebb feltételek között még időszerűbb a reform"

— Interjú Oleg Bogomolov akadémikussal —

Március 22—23-án magyar—szovjet tudományos konferenciát rendeztek Budapesten agrárgazdasági kérdésekről. A tanáskozáson részt vevő szovjet küldöttséget Oleg Bogomolov, a Szovjet Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutató Intézetének igazgatója vezette. Bogomolov akadémikust budapesti tartózkodása során a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tiszteletbeli doktorává avatta. Munkatársunk: Oleg Bogomolov akadémikussal az alábbi interjút készítette.

● Miért vált aktuálissá az ön véleménye szerint, hogy létrehoztak egy bizottságot a szocialista országok gazdasági rendszereinek tanulmányozására?

— Az ön által említett tárcaközi tanácsot mintegy *másfél évvel ezelőtt* hívtuk életre. A Tervhivatal elnöke mellett ennek a tanácsnak tagja valamennyi fontosabb központi gazdaságirányítási intézmény képviselője. A tanács fő feladata, hogy *figyelemmel kísérje* a szocialista országok gazdaságirányítási tapasztalatait és a pozitívnak ítélt tapasztalatokat a Szovjetunió gyakorlatában is *hasznosításra ajánlja*.

● Milyen munkaterwel dolgozik a tárcaközi tanács?

— A tanács évente néhányszor összeül és *nagyobb kérdéscsoportokat tárgyal meg*. Például az egyik legutóbbi ülés napirendjén annak megvitatása szerepelt, milyen pozitív tapasztalatok gyűltek össze a *magyar mezőgazdaságban* a gazdaságirányítási mechanizmust illetően és a mezőgazdasági termelés irányításában. Egyidejűleg a magyar gazdaságirányítási rendszer tökéletesítésének általánosabb vonásait is megvitattuk. Ezt azzal a céllal tettük, hogy figyelmesen tanulmányozzuk és megértsük mindazt a pozitívumot, amit sikerült elérni Magyarországon és ezekből a tapasztalatokból átvegyük az arra alkalmasakat a Szovjetunióban történő hasznosításra.

● Amikor a magyar tapasztalatok hasznosításáról beszél, akkor itt egyes ágazatok tapasztalatairól van szó, vagy pedig az anyagi ösztönzéssel és a vállalkozóképességgel összefüggő tapasztalatokról?

— Mi mindenkor arra törekszünk, hogy az egyes szocialista országokban működő *gazdaságirányítási rendszereket komplexen tanulmányozzuk*, valamennyi elemüket összefüggésükben látsuk, tehát ide tartozik a gazdaságpolitika és a központi gazdaságvezetés gazdasági stratégiája. Az a kérdés, hogy mennyire helyesen dolgozták ki a gazdasági stratégiát, rendkívül fontos; nagyon sok függ tőle. Erről tanúskodnak Magyarország, vagy például Lengyelország vagy Románia tapasztalatai.

Ha a beruházási politikában, a források elosztásában és a külső kapcsolatokban, prioritások meghatározásában durva hibákat követnek el, az igen komoly következményekkel jár. Bennünket tehát rendkívül érdekel *a gazdasági stratégia kidolgozása*, a tudományos-technikai stratégia kidolgozása, az a mechanizmus, ahogyan kidolgozzák ezeket a stratégiákat, s a hosszú távú tervezés gyakorlata. Mostanában jelenik meg például nálunk Balassa Ákos könyve, amely a magyar népgazdasági tervezésről szól. Ez is mutatja, hogy nagy nálunk az érdeklődés e témák iránt. A gazdaságirányítás, vagyis a makrogazdaság központi irányításának a kérdései mellett nagy figyelemmel kísérjük, hogyan valósulnak meg az összársadalmi stratégia és politika hosszú távú céljai. Ebben pedig nagy szerepe van annak, hogy milyen *gazdasági mechanizmus* működik az országban. Attól, hogy az egyes vállalatok, egyesülések gazdasági önállósága, valamint a központi gazdaságirányítás szerveinek a kompetenciája között mennyire helyesen találják meg a kapcsolatrendszer legfontosabb formáit. Magyarország példája e tekintetben is rendkívül vonzó. Például a mezőgazdaságban önöknek sikerült elérni a terv céljait úgy, hogy közben nem adtak az egyes gazdaságoknak külön utasítást, tervmutatót, hanem kizárólag gazdasági ösztönzők és szabályozók segítségével értek el ezeket a célokat. Ez természetesen nagyon komplex kérdés. *Sok függ az árrendszertől, az adózási rendszertől, a hitelezéstől.* Mindezek a kérdések szerepelnek annak a tanácsnak a napirendjén, amelynek én is tagja vagyok.

● A novemberi plénumon hangsúlyozták a személyes felelősség fontosságát. Mit gondol, szükség lenne-e változásokra a vezetők kiválasztási rendszerében?

— Valóban, a novemberi plénumon felmerült a *személyes felelősség* fokozásának kérdése és ugyanakkor a fegyelem megerősítésének fontosságáról is szó volt. Nemcsak az egyes dolgozó munkafegyelméről, hanem a szerződéses fegyelemről, a tervteljesítéssel kapcsolatos fegyelemről is. Ahhoz viszont, hogy fokozódjon a személyes felelősség, erősödjön a gazdasági vezetők fegyelme és általában a fegyelem összársadalmi méretekben, szükség van bizonyos gazdasági intézkedésekre. Ahhoz tehát, hogy a felelősség növekedjék, óhatatlanul kell, hogy *a jogok is kibővüljenek*. Így már a novemberi plénumon is elhangzott, hogy fokozni kell az egyes vállalatok gazdasági önállóságát. Nem lehet ugyanis úgy követelni nagyobb felelősséget, ha a gazdasági vezető kezei megkötöttek. Ugyanez vonatkozik a fegyelemre. Az öntudatból fakadó fegyelem mellett ösztönözni kell az anyagi érdekeltségen alapuló fegyelmet. Nem is az érdek, a kényszerűség itt a jó szó. Maguknak a gazdasági feltételeknek kell kikényszeríteniük a fegyelem szigorú betartását és büntetniük az ellenkező magatartást.

● Vannak közgazdák, akik szerint a jelenlegi világgazdasági körülmények között, amikor a szocialista országokban egyidejűleg vetődik fel a védelem és az életszínvonal tartásának, emelésének szükségessége, kedvezőtlenek a feltételek a gazdaságirányítási rendszerek reformjához, a kísérletezéshez.

— Szerintem ennek éppen az ellenkezője igaz. Minél szigorúbbak a feltételek, minél égetőbbek a meoldásra váró kérdések a gazdasági építőmunkában és az életszínvonal növelésében, annál fontosabb, hogy megtaláljuk *a gazdaságirányítás hatékony formáit és módszereit.* Ismeretes, hogy az amerikai kormány most minden tekintetben nyomást gyakorol a Szovjetunióra és a többi szocialista országra, és ezzel a stratégiával megpróbál új fegyverkezési körülményeket teremteni és ezzel tönkretenni a szocialista gazdaságokat. Megpróbálkozik a direkt diszkrimináció, eszközével is, például az élenjáró technológiák eladásában. Mindezt természetesen figyelembe kell vennünk a szocialista országoknak és nem szabad semmiképpen kockáztatniuk védelmi képességüket e körülmények között. Ugyanakkor azonban éppen e körülmények között egyre élesebben vetődik fel a gazdaságirányítás tökéletesítésének, a hatékonyság emelésének és a gazdaság intenzifikálásának a kérdése.

Csakis így tudunk egyidejűleg megbirkózni a védelmi képesség megőrzésének és az életszínvonal emelésének kettős követelményével. Tehát a gazdálkodás feltételei bonyolultabbakká válnak, de éppen *ez kényszerít* bennünket, hogy energikusan keressük a gazdálkodás, a tervezés hatékonyabb, tökéletesebb formáit és módszereit.

● Hogyan lehetne dinamizálni a KGST-országok közötti együttműködést? Egyáltalán, megoldható-e ez a kérdés bizonyos pénzügyi-valutáris ügyek rendezése nélkül?

— Ez igen komplex kérdés. Az együttműködés elmélyítéséhez, a forgalom dinamizálásához egész sor intézkedés szükséges. Először is maguknak a tagországoknak a gazdasági növekedését kellene megerősíteni. Hiszen például ha a mezőgazdasági termelés alacsony színvonalú az egyes országokban, akkor nehéz elvárni, hogy egymás közötti forgalmuk e termékekből dinamikusan növekedjék. Ámbátor, alacsony növekedési ütemek mellett is *lenne mód gyorsabb forgalombővülésre.* A világkeresked elem fejlődési üteme erről tanúskodik. Egyrészről tehát szükség van az egyes tagországok gazdasági stratégiájának és belső irányítási mechanizmusának a fejlesztésére, annak érdekében, hogy a gazdasági növekedés felgyorsuljon. Másrészt szükség van olyan intézkedésekre is, amelyek magát a KGST-országok közötti együttműködést tennék dinamikusabbá. Ezek között természetesen igen fontos szerep jut a közgazdasági jellegű feltételeknek, amelyek érdekeitét teszik a feleket az együttműködésben. Az árak, hitelek és a valutáris kérdések természetesen ide tartoznak.

● Köszönöm a beszélgetést.

Forgács T. Katalin

KÖRKÉP

EGK-VALUTARENDSZER

BEPROGRAMOZOTT KONFLIKTUS?

Alig ültek el a viharok az EGK közös pénzügyi rendszerében (EMS) részt vevő valuták árfolyamának múlt heti átrendezése után, nyugatnémet ipari körök részéről siettek hangsúlyozni, hogy a márka 5,5 százalékos felértékelése a piaci viszonyok figyelembevétele nélküli politikai döntés volt, amely csak pillanatnyilag gyógyítja a pénzügyi rendszer hibáit, okait azonban nem szünteti meg. Nyugat-Európai pénzügyi szakértők általában egyetértenek azzal, hogy hosszabb távra megkérdőjelezhető azoknak a kijagzításoknak a tartóssága, amelyeket — mint ismeretes — egyrészt *felértékelések* (márka 5,5, holland forint 3,5, dán korona 2,5, belga és luxemburgi frank 1,5 százalék), másrészt *leértékelések* (francia frank és líra 2,5, ír font 3,5 százalék) jellemeztek. Ezért a megítélést látszik alátámasztani önmagában az a tény is, hogy a csúszóárfolyamok múlt heti átrendezése már a *hetedik* — s egyben a legkiélezettebb viták között megvalósult — volt azóta, hogy az EMS-t 1979-ben bevezették.

Megfigyelők rámutatnak arra, hogy az EGK-valutarendszer ismét bebizonyította azt az ellentmondást, amely fennáll az 1978-as EGK-csúsértékelésen felvetett francia—nyugatnémet elképzelés és a valóság között. Nyilvánvaló ugyanis, hogy ez a valutarendszer csak akkor életképes, ha az egyes valuták csúszóárfolyamai, illetve a fel- és lefelé megengedett 2,5 százalékos (a líránál 6 százalékos) árfolyamingadozási sávok középpontjait képező törzsárfolyamok megfelelően tükrözik az egyes valuták nemzetközi pénzpiaci értékelését, amiben természetesen meghatározó szerepe van az egyes országok kereskedelmi, illetve pénzügyi mérlegének.

Bár az EMS létrehozásánál abból a szándékból indultak ki, hogy fokozatosan létrejön a valutarendszerben részt vevő országok gazdaságpolitikájának konvergenciája, ez éppen az annak idején javasolatot tevő Franciaország és az NSZK esetében valósult meg a legkevésbé — mutatnak rá a szakértők. Amíg például az NSZK — számos belső problémája mellett is — *52 milliárd márka exportöbbletlel* zárta az 1982. évet, a francia kereskedelmi mérleg *93 milliárd frank deficitet* mutatott fel, s kérdéses, hogy a legutóbbi községtanácsi választások után nehezebb belpolitikai helyzetbe került Mitterrand-nak rövid időn belül sikerül-e elérnie azokat a gazdaságstabilizálási célokat, amelyeket legutóbbi tv-beszédében körvonalazott. „Nyugat-Európa továbbra is gyenge és megosztott" — ilyen címmel kommentálta az egyik olasz napilap a legutóbbi brüsszeli megállapodást. Amennyiben pedig rövid időn belül nem sikerül számottevően előrelépni az egyes országok gazdaságpolitikájának, illetve teljesítőképességének egymáshoz való közelítésében — mutat rá a Neue Zürcher Zeitung —, az EMS ismét bekövetkező zavarai előre beprogramozottnak tekinthetők.

ATOMENERGIA

TOVÁBBI TÉRHÓDÍTÁS

A gazdasági recesszió és néhány elhatározott beruházás törlése ellenére, az elmúlt évben világszerte *további térhódítás* jellemezte a nukleáris energia felhasználását, állapítja meg a bécsi Nemzetközi Atomenergia Ügynökségnek az elmúlt napokban közzétett jelentése. Eszerint 1982 végén 25 országban *294 atomerőmű* működött és összteljesítményük elérte a *170 ezer megawattot*, szemben az egy évvel korábbi 272 reaktor 150 ezer megawattos teljesítményével.

1981-ben a világ összes elektromosáram-termelésének már 9 százaléka származott atomerőművekből, s bár az ezzel kapcsolatos összesített tavalyi adatok még nem ismeretesek, az Egyesült Államokban például az atomenergia a szén mögött a *második* helyre lépett előre a villamos áram termelésében. E tekintetben egyébként a világon *Franciaország* áll az első helyen, ahol az összes elektromosáram-termelés 40,3 százaléka származik atomerőművekből, míg a második helyen álló *Franciaországban* ez a részarány 38,7 százalékot tesz ki.

EGK—JAPÁN

Támadás a vámfalon belül

A Közös Piac, valamint az Egyesült Államok mind erélyesebb tiltakozása a japán áruáradat ellen, valamint a protekcionista intézkedésektől való félelem arra késztette a szigetországot, hogy az úgynevezett érzékeny termékek kivitelét „önkéntesen" és időlegesen korlátozza. Először Washingtonnal állapodott meg Tokió az éves *autóexport* szinten tartásáról, majd Brüsszel irányába vállalt kötelezettséget *tízfajta termék* — köztük a színes televíziók, a képcsövek, a gépkocsik, a HiFi-berendezések, a képmagnók — kivitelének mérséklésére *hároméves időtartamra*. Kontinensünk nyugati része „cserébe" eltekint a japán kereskedelempolitika bevádolásától a GATT-nál, valamint a tervezett importgátló intézkedések bevezetésétől, illetve kiterjesztésétől.

A növekvő japán kivitel elleni tiltakozás a legfőbb kereskedelmi partnerek részéről *nem érte váratlanul* Tokiót, illetve az exportőr cégeket. Úgy tűnik, megfelelő ellentervvel is rendelkeznek, amely egy évtizeddel ezelőtt már kiállta a próbát. A közvetlen exportot „pótló" stratégia lényege: a főbb piacokon való *helyszíni jelenlét*, a termelés kihelyezése. A helyszíni termeléssel egyrészről megtakarítják a fuvar- és a vámköltségeket, másrészről pedig a japán leányvállalatok termékei hazai gyártmányként kerülnek forgalomba, tehát „kiesnek" mindenféle vád alól.

A hetvenes évek elején a japán elektronikai cégek olcsó és igen jó minőségű színes televíziós készülékekkel árasztották el az Egyesült Államok piacát. A hazai termelők tiltakozása és a megtorló intézkedései miatt a japán cégek leányvállalatokat alapítottak az USA-ban. A szingerország elektronikai cégeinek addig eszébe sem jutott beruházni, vagy tulajdont vásárolni az amerikai feldolgozóiparban, amíg nem kellett szembenézniük importkorlátozásokkal. Később az autóipar is megkezdte a termelőüzemek létesítését. Épül az 5700 dolgozót foglalkoztató Nissan és Honda összeszerelő üzem Ohióban, illetve Tenessee-ben, s az újabb önkorlátozással egy időben jelentették be a Közös General-Motors—Toyota-programot.

Ez a piaci stratégia ugyan nem kevés beruházással jár, de a befektetett tőke *többszörösen* megtérül — igaz, hosszabb távon. A legnagyobb, szinte mérhetetlen nyereséget azonban az jelenti, hogy a japán működő tőke elejét veszi a protekcionista támadásoknak és a gyártóknak további értékesítési lehetőségeket biztosít, meghozzá a vámfalakon belül.

A következő állomás: a Közös Piac. A szigetország elektronikai cégei már évek óta számítanak a sorompók leeresztésére, illetve az önkorlátozás elkerülhetetlenségére, ezért a hetvenes évek vége felé megkezdték a nyugat-európai hídfoállásaik kiépítését. A csendes terjeszkedés annyira sikeres volt, hogy számítások szerint az önkorlátozás okozta értékesítéskiesést a helyszíni termelés eladás képes *ellensúlyozni*, sőt még abszolút bevételnövekedést is eredményez.

Jelenleg *26 japán elektronikai leányvállalat* működik Nyugat-Európában, s a jövő év végéig további négy üzemet adnak át. Kilenc gyárban folyik színes televíziós készülékek, illetve képcsövek gyártása, ugyancsak kilenc leányvállalat képmagnókat állít elő, mikroszámítógépek szerelésével három, félvezetők készítésével négy cég foglalkozik a többiek pedig videokazettákat és háztartási berendezéseket gyártanak, illetve fognak gyártani. A legtöbb japán cég Nagy-Britanniába, az NSZK-ba és az igen kedvező beruházási feltételeket kínáló Írországba települt. Belgiumba és Franciaországba is megkezdték a japán multik a beépülést. A Közös Piacon gyártott japán elektronikai termékek mind a fogadó, mind pedig az összes tagországa piacán vám és mennyiségi szempontból zöld jelzésben részesülnek.

A közös piaci országokban az egész japán elektronikai ipar képviseltetí magát a leányvállalatokon keresztül. A *Sony 4*, a Sanyó 3, a Matsushita ugyancsak 3 termelőüzemmel van jelen, de nem hiányzik az Aiwa, a Hitachi, a Toshiba és a Pioneer sem. A látszattal ellentétben tehát *az önkorlátozás nem okozott különösebb megrázkódtatást* a japán elektronikai exportnak.

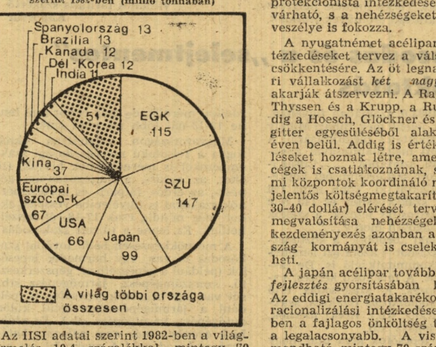
Az egyes közös piaci országok és Brüsszel örömmel fogadják a japán leányvállalatokat, hiszen azok — csakúgy, mint az USA-ban — új munkaalkalmakat teremtenek és beszállítási lehetőségeket biztosítanak az „igazi" hazai vállalatoknak.

G. — Sz.

Tervek az acéliparban

Az acélipar vezetőinek pesszimizmusát a brüsszeli székhelyű Nemzetközi Vas- és Acélipari Intézet (IISI) főtitkárának nemrégiben nyilvánosságra hozott jelentése is alátámasztja. Bár sokan arra számítanak, hogy már 1983 második felében enyhül az iparágra nehezedő nyomás, a rendelésállomány érezhető emelkedése legkorábban 1984-re várható.

Az acéltermelés megoszlása a főbb termelők szerint 1982-ben (millió tonnában)

Az IISI adatai szerint 1982-ben a világtermelés 10,4 százalékkal, mintegy 70 millió tonnával csökkent, s ennek kétharmada az Egyesült Államokra esik. A vesztesek rangsorának második helyén az NSZK áll: —5,5 millió tonna; —13,7 százalék.

A fontosabb acéltermelők közül csökkent még a termelés Kanadában, Franciaországban, Japánban, a Szovjetunióban, Belgiumban és Nagy-Britanniában is. A világtermelés csökkenő tendenciáját valamelyest gyengítette, hogy néhány országban (Lengyelország, Észak-Korea, Kína, Dél-Korea, India, Argentína stb.) nőtt a kibocsátott mennyiség.

Az újonnan iparosodó országok és Japán súlyának növekedése a világtermelésben — bár csökkenő ütemben — 1982-ben is folytatódott.

A magas állandó költségekkel dolgozó acélkohászat kapacitáskihasználása az USA-ban mindössze 40-45 százalék, s a rendelésállomány jelentős növekedése a protekcionista intézkedések ellenére sem várható, s a nehézségeket még a sztrájk veszélye is fokozza.

A nyugatnémet acélipar szervezési intézkedéseket tervez a válság hatásának csökkentésére. Az öt legnagyobb acélipari vállalkozást *két nagy konszernné* akarják átszervezni. A Rajnai-csoport, a Thyssen és a Krupp, a Ruhr-csoport pedig a Hoesch, Glöckner és a Peine—Salzgitter egyesüléséből alakulna meg 2-3 éven belül. Addig is értékesítési egyesüléseket hoznak létre, amelyhez a kisebb cégek is csatlakoznának, s a kereskedelmi központok koordinálói munkája révén jelentős költségmegtakarítás (tonnánként 30-40 dollár) elérését tervezik, de a terv megvalósítása nehézségekkel jár. Ez a kezdeményezés azonban a többi EGK-ország kormányát is cselekvésre késztetheti.

A japán acélipar továbbra is a *műszaki fejlesztés* gyorsítására keresi a kiutat. Az eddigi energiatakarékossági és egyéb racionalizálási intézkedések következtében a fajlagos önköltség továbbra is itt a legalacsonyabb. A japán cégek mondható, mintegy 70 százaléko: kapacitáskihasználással dolgozó japán acélipar még így is szinte kiláthatatlan pénzügyi helyzetben van. Az acélipar ugyanis kitart a további korszerűsítő beruházások politikája mellett, mondván, hogy a fellendülés bekövetkeztével ettől a versenypozíciói átütő erejű javulását várja. A fellendülés pedig elkerülhetetlenül bekövetkezik — állítják a japán iparpolitika tervezői —, hiszen az acélhelyettesítés problémájának megoldása az előttevő évtizedekben sem várható.

sz. a.

Forgó morgó védelmében

A Figyelő *1983/7.* számában ***Forgács T. Katalin*** megkérdőjelezte a hőtárolós villamos kályhák létjogosultságát. A cikkben között adatok és számítások helyesbítésre szorulnak. A helyes adatok fényében a cikk konklúziója is korrekcióra szorul.

A vidéki ipari üzemek éjszaka általában nem üzemelnek, emiatt a vidéket ellátó nagy- és középfeszültségű elosztóhálózat éjszaka szinte „üres", terhelt-sége nagyságrenddel kisebb a csúcsterhelésnél. Az itt keletkező szállítási veszteség éjszaka csak 0,5-1 százalék, vagyis elhanyagolható. A forgalomba kerülő évi 30 000 db hőtárolós villamos kályhából mintegy 20 000 db kerül vidékre. Az ebből adódó évi 100 MW éjszakai terhelésnövekvés — a nagy- és középfeszültségű hálózatok egyéb okok miatt szükséges folyamatos fejlesztése folytán — itt veszteségnövekedést nem okoz. A kisfeszültségű utcai elosztóhálózatok az éjszakai órákban valóban sok helyen telítettek — éjszaka záródó körzetekké váltak —, sokszor már a meglevő forróvíz-tárolókkal. Így a lakosság részére valóban kevés helyen van lehetőség villamos hőtárolós kályhák bekapcsolására, és ott is csak a kisfeszültségű hálózat 10 százalékos veszteséghatáráig. Emiatt a kályhák igen jelentős hányada az üzemekbe, intézményekbe kerül az egyedi olajkályhák kiváltására. Itt az ellátást általában külön transzformátorállomás biztosítja, közvetlenül a középfeszültségű hálózatról. A fűtést táplálj kisfeszültségű vezetékek a villamos fűtő tételekhez kor megfelelően — 2-3 százalékos veszteségre — méretezik. Összességében tehát a fűtési villamosenergia szállítása az éjszakai órákban mintegy 8-10 százalékos veszteséggel valósul meg. Ez az összes fűtési input energiának csak mintegy 3 százalékát képezi. Az egész rendszer hatásfoka tehát mintegy 27 százalékra tehető, szemben a cikkbeli 20 százalékkal. Az összhatásfok a fűtőerőművi kapcsolt energiatermelés térhódítása révén még tovább fog javulni.

Az egyedi olajkályhák hatásfoka viszont nem 75 százalékos. A 75 százalékos hatásfok csak teljes terhelésnél, *és* korommentes állapotban érhető el. A kályhák 30—80 százalékkal túlméretezettek, ezért az éves fűtési idény átlagában mérve csak mintegy 35 százalékos terheltséggel üzemelnek, kormosak, gondozatlanok, az automatikus hőfokszabályozás hiánya miatt túlfűtenek, ezért tüzelőolaj-hasznosítási tényezőjük igen rossz. További rontó tényező az is, hogy a helyiség levegőjét mintegy 2 óránként — a kéményhuzat révén — kicserélik, így a helyiség levegőmennyiségének sokszorosát kell naponta feleslegesen ismételten felfűteni. Így végeredményben az egyedi olajkályhák hatásfoka ténylegesen csak mintegy 45 százalékos.

A gazdaságossági viszonyítás nem történhet erőművi pakuratüzeléshez. A Paksi Atomerőmű első blokkja már üzemel, a többi blokk folyamatos belépése biztosított. Teljes üzembe helyezés után a pakuratüzelésű erőművek leállnak, a pakurát krakkolással fehéráruvá fogják feldolgozni. A napi terhelésingadozásokat a szénerőművek és az import fogja fedezni. Visszafogott gazdasági fejlődésünk, és a különösen visszafogott energiafelhasználás is biztosítja ennek az állapotnak a létrejöttét. Paks esetében az ott termelt energia árában nem számolhatjuk fel „atomerőmű-építési tanulópénzünket." Ha dollárszinten számolunk, akkor az atomáram árát is csak a nemzetközi szinten kialakult ár szerint vehetjük csak számításba, ez pedig ma már lényegesen alacsonyabb a szénerőművekben termelt áraménál is. A villamos fűtést tehát a szénbázisú áramárhoz kell viszonyítani, nem pedig a pakura bázisú áramárhoz. Itt az is javítja még a gazdaságosságot, hogy a szénbázisú erőműveinkben olyan gyenge minőségű lignitet tüzelünk el, amit máshol — például egyedi kályhafűtésekben — fel sem tudnánk használni.

A fentiek alapján a mérleg a következőképpen alakul ki:

1 GJ hasznos fűtési hőenergia előállításához népgazdasági szinten szükséges:

	egyedi olajkályha	éjszakai hőtárolós villamos kályha
esetében	2,5 GJ tüzelőolaj	1,3 GJ dollár értékben
esetében	3,7 GJ lignit	7,77 dollár értékben.

A hőtárolós villamos kályhafűtés tehát népgazdasági szinten Paks teljes belépése után gazdaságos lesz. Addig valóban mintegy 12 százalékkal drágább az erőművi pakurás fűtési energiaterhelés, de ez átmeneti időszak: szükséges felkészülési időszak a Paks teljes belépése utáni állapotra. Ebben az átmeneti időszakban célszerűnek látszik az éjszakai órákban importált villamos energia mennyiségének növelése, amennyiben erre mód nyílik.

Az, hogy a kétféle kályhafűtési mód közötti viszony valóban a fentebb leírtak szerint alakul, azt a saját családi házamban mért adatokkal is bizonyítani tudom: Három szobát és a fürdőszobát fűtjük. A fűtés hosszú éveken át egyedi olajkályhákkal történt. Két évvel ezelőtt álltunk át hőtárolós villamos kályhákra. Tüzelőolaj-felhasználásunk átlagosan 3000 kg volt évente, ennek hőértéke 126 GJ. Az átlétés óta a fűtési villamosenergia felhasználásunk évente átlagosan 16 000 kWó, ennek hőértéke 58 GJ. Ezek a számok önmagukért beszélnek.

A hőtárolós villamos fűtés — szubjektív előnyei miatt — a technikai fejlettség függvényében terjedőben van, sok helyen hőszivattyúkkal még gazdaságosabbá téve. Ezt a folyamatot véleményem szerint fékezni lehet, de megállítani nem. „Forgó morgó" véleményem szerint azért vonult vissza, mert a lakosság ilyen irányú igényeinek kielégítése — a kisfeszültségű utcai elosztóhálózatok elégtelen kapacitása miatt — nehézségekbe ütközik, az üzemeknek, intézményeknek pedig ilyen vonalon nincsen szükségük propagandára.

Dr. Gallai István
villamos tarifális szakértő
Kaposvár

Szakosodás és a „selejtmentes" felsőoktatás

A Figyelő 1983/6. számában figyelemre méltó cikk jelent meg Bihari Mihály tollából a felsőoktatás megújításáról. A cikk következő megállapításával azonban vitatkozni szeretnék: „... túlságosan szétaprózott szakértelmiségi képzési rendszer alakult ki. Több mint 100 féle mérnöki szakképesítés és 140 féle bölcsész szakképesítés létezik, a szakok rendszere túlságosan merev ..."

Valahol valaki „bedobta" a köztudatba ezt a két számot s azóta ezt ismételgeti a tömegkommunikáció is. De jássuk a tényeket. A felsőfokú képzés, valóban szakképzés. A szakosodás első lépcsőfoka a *foglalkozás* (szakma, szakcsoport, szakirány stb.). Ezek: mérnök, tanár, orvos, jogász stb.

A második lépcsőfok arra utal, hogy *milyen* mérnök, *milyen* tanár stb. Ezt a kategóriát az egyes egyetemeken — hagyományból — különbözőképpen hívják (szaknak, ágazatnak, szakágnak, vagy — például a mérnökképzésben — sehogyan). A mérnökképzésben ma nyolcféle mérnököt bocsátanak ki: bánya-, építő-, gépész-, építész-, vegyész-, villamos-, kohó- és közlekedésmérnök. Igaz, már régen megérett a helyzet arra, hogy a gépésztől külön váljon a géptervező, a villamostól a híradástechnikai, a szabályozás-technikai és a mikroelektronikai mérnök, de még ekkor sem lenne 12-13-nál több mérnöki szak.

Magyarországon valamilyen okná fogva a felsőfokú mezőgazdasági szakembereket is mérnököknek hívjuk. Ha őket, az agrár-, a mezőgazdasági gépész-, az erdő-, faipari- és kertészmérnök szakokat is figyelembe vesszük, akkor még mindig csak 17-18-ról beszélhetünk. Ez lenne a túlzott szakosodás?

A mérnökképzésen belül további szakosodás is van, egy harmadik lépcsőfok (például a gépészetben: gépszerkesztő, szerszámgépész, járműgépész, stb., sőt van egy negyedik lépcsőfok is, például a járműgépészeten belül külön autógépész, vasútgépész stb.). *Ez utóbbiak azonban már nem pályameghatározó szakosodások!* A gyakorlat azt bizonyítja, hogy *egy gépészmérnök, bármelyik ágazaton vagy alágazaton is végez, akkor is gépészmérnök, s bármilyen gépészmérnöki munkakört betölthet,* amihez hajlama, kedve, lehetősége van, illetve amire a körülmények ösztönzik, vagy kényszerítik. A harmadfokú szakosodásnak legfeljebb orientáló szerepe van, a negyedfokú szakosodást pedig már *fel sem tüntetik az oklevélben!*

Akkor egyáltalán miért van szükség ezekre a mérnökképzésben? Azért, mert példák nélkül nem lehet mérnököket képezni, nem lehet konkrét mérnöki készségeket kifejleszteni. Ez a finomabb szakosodás tehát már nem cél, hanem eszköz, a mérnökképzés nélkülözhetetlen eszköze. *Nagy hiba ezt összekeverni a valóságos szakosodással!*

Egyébként, ha a harmadfokú szakosodást nézzük, akkor 30, ha a negyedfokút, akkor 65 mérnöki szak jelzeik Magyarországon. Még ez sem száz.

Lehet, hogy ide számították az üzemmérnökképzést is? Nos, ott van egy kis zavar. Az illetékesek elfelejtkeztek a másodfokú szakosodásról, ninesenek például olyan kategóriák mint gépész üzemmérnök, építő üzemmérnök stb., rögtön a harmadfokú szakosodással kezdődik. Ebből 65, a negyedfokúból 96 féle szak, stb. van, az agrár profilokat is beleszámítva.

Mechanikusan összeadva, így valóban megkapjuk a százat, de a 65 üzemmérnöki szak zöme többé-kevésbé megegyezik az okleveles mérnöki ágazatok valamelyikével, azokat nem szabad kétszer számolni. Egyáltalában mihez képest sok vagy kevés a szakok száma? Ötven évvel ezelőtt kevesebb volt. Ötven év múlva jóval több lesz.

Mi a helyzet a tanárképzésben?

A Művelődési Minisztérium hivatalos kiadványa szerint — akárhogyan is számolom — 23 szak működik a tanárképzésben, amit különböző módon lehet (kell) párosítani. Azért 25, mert ennyi tantárgyfélességet ikell a középiskolában tanítani. Hogy ez sok vagy kevés, az már nem a tanárképzés kérdése. *Ennyiféle tudományterületre kell tanárokat képezni.* Kicsit érthetetlen a párosítási lehetőségeket számolgatni. Lehet, hogy ez most éppen 140. De elvileg pontosan 300 lehetne. Ettől függne a képzési rendszer szétaprózottsága? Emiatt kellene a képzési rendszert felforgatni?

A képzési rendszert nem az állítólagos túlzott szakosodás miatt kell megváltoztatni. *A mai rendszer azért nem jó, mert túlságosan merev.* A szakosodás jelentőségét riasztóan túlértékeljük pedig az, csak azt befolyásolja, hogy valaki melyik szakterületen fog dolgozni, de azt nem, hogy mit és milyen színvonalon. A valóságban összehasonlíthatatlanul nagyobb a jelentősége annak, hogy a hallgató a végzés után *milyen jellegű munkát* fog végezni, emlételi kutatást, fejlesztést, tervezést, szerkesztést, irányítást, szervezést, menedzselést, művezetést stb., mint hogy az objektum, amit kutat, tervez, vagy gyárt, az éppen szerszámgép rádió, mosószer, vagy vasúti híd! *A hallgató képességeihez nem az objektumot, hanem a munkaj jellegét kell illeszteni.* Ugyanígy sokkal fontosabb azt eldönteni, hogy egy pedagógus óvodában, általános iskolában, vagy gimnáziumban tanítson-e, mint azt, hogy mit tanítson (ami önmagában szintén nem mellékes!).

Mégis a szakosodás merevségét károsnak tartjuk, és észre sem vesszük, hogy képzési rendszerünk mennyire merev abban a *másik* — sokkal fontosabb! — vonatkozásban: az oktatás nem tud úgy igazodni a hallgatókhoz, hogy mindenki a képességeinek megfelelő jellegű munkára kapjon kilképzést. És itt nemcsak arra kell gondolni, hogy képességekből lehet több is, meg kevesebb is, hanem hogy az lehet ilyen is, meg olyan is! Van munkakör, amihez magas elméleti felkészültség szükséges, a másikhoz fontosabb például a konstruktőri képesség, vagy a szervezőkészség. De a *különféle tudás és készség fejlesztése nem egyformán iskolaigényes.* Köztudomású, hogy legjobban az elméleti tudás fejlesztése igényli az iskolabafárást. Nem véletlen tehát, hogy az eddig kialakult képzési szintek is elsősorban *az elméleti képzettség mértékében* különböznek egymástól, Ezek illeszkednek is az eltérő jellegű (kutató, alkotó, szervező, reprodukáló, stb.) munkák igényeihez. A probléma az hogy a különböző képzettségi szintekhez azonos szakterület esetén is *mereven elválasztott csatornák vezetnek,* s a csatornák közül a diáknak már az érettségi után választania kell. A leghosszabb csatorna az egyetemi és ennek kivételével a többiek általában zsákutcák.

Például a műszaki pályán az, aki technikus lett, csak úgy emelkedhet üzemmérnöki szintre, hogy előbb kezdi a főiskolát. Az üzemmérnökből csak úgy válhat okleveles mérnök, ha majdnem előlről kezdi az egyetemet. Ha valaki kibukik az egyetemről, semmilyen diplomát nem kap.

A rendszer még merevebb a pedagógusképzésben.

Nyilvánvalóan olyan — szakonként, szakterületenként egységes — képzési rendszerre lenne szükség, amelyben az *elméleti szint emelkedése végig állandó, s ezt mindig kísérői az alkalmazás, a gyakorlat.* Az ilyen képzési folyamatot bármikor megszakítva, az addig megszerzett tudás gyakorlatban is felhasználható kerek egész lenne. Az elméleti képzés elnyújtása, a gyakorlati képzéssel való párhuzamosítása megmenthetné az elmélet iránt kevésbé fogékony, de más szempontból esetleg egészen kiváló hallgatókat az idő előli kibukástól. *A szelekció nem kiselejtezés lenne, hanem leválasztás,* éspedig abban a pillanatban, amikor az egyre erősödő követelmények elérik a képességek szintjét.

Más szavakkal: a már kialakult *többszintű* felsőoktatást olyan *többszakaszos* képzéssé kellene fejleszteni, amelyben *az egyes szakaszok egymásra épülve növelik az elméleti képzettség szintjét.* Az oktatási folyamatnak ez a fajta átrendezése sokat segítene abban, hogy mindenki képességeinek megfelelő és szintű munkára szerezzen végzettséget, amivel az oktatás gazdaságossága is jelentősen javulna és kevesebb lenne a kudarcos életpálya.

Dr. Lévai Zoltán
BME Járműgépészeti Intézet

Bács-Kiskun megyei tapasztalatok

A Figyelő *1983/8.* számában megjelent *dr. Horváth Zoltán:* „kisvállalkozások az élelmiszer ágazatban" c. cikke nemcsak azért keltette fel érdeklődésemet, hogy úgymond „slágertéma" manapság a kisvállalkozások helyzete. A cikk megállapításaival kapcsolatosan néhány adatot szeretnék közölni szűkebb pátriám, Bács-Kiskun megye területéről, pontosabban az itt működő kisvállalkozásokról.

Gondolom, nem felesleges néhány gondolat erejéig visszatekinteni a hatvanas évek közepére, amikor a mai szakcsoportok elődei megalakultak, többnyire az Áfész-ek, illetve ahogy akkor nevezték, FMSZ-ek keretében. Ezeket akkor a lakosság ellátásának javítása érdekében hozták létre, zömében állattenyésztő teljeggel. Túlnyomó részük ma is működik, természetesen a jogszabályok szerinti módosításokkal. Valóban új típusú gazdasági szervezetek az ipari és szolgáltató szakcsoportok, valamint a gazdasági munkaközösségek (GMK).

A megye állami gazdaságaiban, tsz-eiben és szakszövetkezeteiben húsz gazdasági munkaközösség és tíz szakcsoport alakult 1982. évben. A tíz szakcsoportban 243 fő, a 20 GMK-ban 311 fő tevékenykedik.

Létrehozásukat az a felismerés serkentette, hogy a munkaidő „törvényes" meghosszabbításával hasznos munkát végezzenek az anyaszervezetnek vagy a lakosságnak. Tevékenységük jellege szerint a szakcsoportok közül négy ipari, négy építőipari és kettő úgynevezett üzleti szolgáltatási jellegű.

A GMK-nál 18 ipari, 1 építőipari és 1 vízügyi tevékenységet végez. Munkájukkal minden helyen valós és esetenként eddig nehezen megoldható, vagy meg sem oldott munkát végeztek el.

A második félévben elért árbevételek az életképességet garantálják, ugyanis a szakcsoportok 15,5 millió forintot, a GMK-k pedig mintegy 25 millió forintot értek el. Ez megfelel a szakcsoportoknál 63 ezer, a GMK-nál 80 ezer forint körüli, egy főre jutó termelésnek. A személyi jövedelem ugyancsak féléves szinten mindkét helyen 4600 forint körüli összeg volt.

Nem lenne teljes a kép, ha nem szólnék a nehézségekről. A megalakulással járó huzavonák lassan feledésbe merülnek, bár ezek sok helyen feleslegesen időhúzó kerülőket okoztak. Jelenleg is nem csupán az új iránti érdeklődés vezet néhány hatósági embert a számok „hátterének" vizsgálatában. Az előírások szigorúak az adminisztráció területére és az említett szervezetekben még nincs elegendő számú hozzáértő könyvelő vagy statisztikus, aki az egyébként már megszokott fogalmakat az új szervezeteknél is megfelelően tudná alkalmazni.

Kudlik Imre
Kerekegyháza

A szerkesztőség fenntartja a jogot, hogy a beküldött leveleket rövidítve közölje.

Hullámzó forgalom — aktívummal

Magyarország tőkés partnerei között Olaszország a *harmadik* helyet foglalja el, az árucsere értékében (évi 550-650 millió dollár) csak az NSZK és Ausztria előzi meg. Olaszországgal nagyobb a forgalmunk, mint Franciaországgal és Angliával együttvéve. 1982-ben a fejlett tőkésországokban értékesített magyar kivitel 11,4 százalékát, az import 7,4 százalékát képviselte az *olasz piac.* Exportunk rendszeresen nagyobb importunknál, a kereskedelmi mérleg csaknem minden évben *aktív egyenleggel zárul.* Az importfejlezeti mutató az elmúlt tizenöt év átlagában 130 százalék körüli.

A hatvanas években a magyar—olasz árucsere a kibontakozó kelet—nyugati kereskedelem egyik legdinamikusabb szektorának bizonyult. 1973 után azonban Magyarország tőkés külkereskedelmében is veszített jelentőségéből az olasz piac. A forgalom hektikusan hullámzóvá vált, a magyar export egyes években jelentősen visszaesett. E jelenségek magyarázata a magyar—olasz kereskedelem *sajátos szerkezetében* rejlik.

Sajátos áruszerkezet

A magyar—olasz árucserén belül ugyanis lényegesen nagyobb az *agrártermékek* és az *ipari* — különösen a vegyipari *alapanyagok* aránya, jóval kisebb viszont a gépeké, berendezéseké, szállítóeszközöké, ipari fogyasztási cikkeké, mint a magyar—EGK forgalom egészében. Exportunk mintegy 60 százaléka élőállat, hús, vad és takarmány, további mintegy 30 százaléka vegyipari, kohászati és textilipari anyag és félkésztermék. A feldolgozóipar a legkedvezőbb években sem képviselt többet a kivitel egytizedénél. Exportunk mintegy 60 százaléka élőállat, hús, vad és takarmány, továbbá takarmányfélék, gyorsfagyasztott zöldség-gyümölcs, delikateszcikkek (füstölt libahús, libamáj, csiga), olajos magvak — az eladott mennyiségek növelhetők. A fajlagos árbevétel emelése elérhető, ha kivitelünkben az élőállatok rovására növeljük *a húsok és húskészítmények arányát,* a jellegtelen tömegtermékek rovására emeljük a magyaros jellegű, feldolgozott, korszerűen csomagolt termékek (pl. tartósító ipari áruk) részesedését.

Ipari exportunk elsősorban a mennyiségi korlátozások alá nem eső alumíniumkohászati és petrolkémiai anyagokból, félkésztermékekből, numerikus vezérlésű szerszámgépekből, nem elektromos gépipari termékekből, fogyasztási iparcikkekből növelhető. Jelentős, bár nem elégé dinamikus keresletre számíthatunk vaskohászati, textilipari anyagokból, faipari termékekből, bőrruházati cikkekből, gyógyszeralapanyagokból, fényforrásokból. A *feldolgozottsági fok* növelése, a minőség javítása, a szállítási hiányosságok felszámolása ez esetben is a fajlagos árbevételt növelő tényezők.

Behozatalunkban is különösen a szerszámgépipari termékek, agrár-, textilipari, nyomdaipari, élelmiszer-ipari, faipari, építőanyagipari és építőgépek, berendezések, alkatrészek, továbbá az ún. háttéripart korszerűsítő gépek, anyagok, eljárások arányát érdemes növelni. Az eddiginél nagyobb mértékben kellene az olasz vállalatokat *versenyeztetni* a petrolkémiai, kohászati, élelmiszer-iparicsomagolási, malomipari és nyomdaipari beruházási importbeszerzéseknél is.

A kereskedelmi és termelési *kooperációk, közös vállalkozások* legigéretesebb területeit az élelmiszergazdaság (pl. a kukorica ipari hasznosítása, tejipari licenccsere, az üdítőital-gyártás, a gyümölcsszedés gépesítése, rizstermelés, korszerű dubozolás), az energiagazdálkodás (pl. a lignit erőművi hasznosítása, az alternatív energiaforrások alkalmazása, az energiatakarékossági módszerek), a hulladék- és melléktermék-hasznosítás (pl. a városi és az ipari hulladék feldolgozása, a vágóhídi melléktermékek hasznosítása) kínálja. Hasonlóan jó lehetőségek adódnak a gyógyszeriparban, a könnyűiparban, a gépiparban, a távközlésben, közlekedési infrastruktúra építésében.

A *harmadik piacokon* történő közös felépítésében a legtöbbször célszerű gondosan kiválasztott képviselő, ügynök igénybe vétele.

Importtörekvéseinket, a behozatali és a kiviteli érdekek összekapcsolását segítheti *az olaszok magyarországi piacszervezetének* felhasználása. A központi kereskedelmi képviseleten (az ICE-irodán) kívül közvetlen képviselete van Budapesten a FIAT-nak, ENI-nek, Montedisonnak, Banco di Sicilianak és iroda nyitására készül az IRI-csoporthoz tartozó Finsider kereskedelmi vállalata, a Siderexport is. A kis- és középvállalatokkal, szövetkezetekkel való kapcsolatépítésben az Italimpex és a Rest-Ital budapesti irodái lehetnek a magyar vállalatok segítségére.

★

Napi híradásokból gyakran értesülünk olaszországi kormányválságokról és sztrájkhullámokról, a maffiáról és a botrányokról. Ritkábban olvasunk azokról az erőfeszítésekről, amelyeket az olasz ipar tesz — nemegyszer nagy találékonysággal és sok eredeti megoldással — a megváltozott világpiaci feltételekhez való alkalmazkodásra, a fajlagos anyag- és energiafelhasználás csökkentésére, a strukturális korszerűsödésre. Olaszországra ezeknek a törekvéseknek az eredményei is jellemzőek és többek között ezt teszi a nyolcvanas évtized egyik legnagyobb horderejű vasútépítési beruházásában.

(— m)

A televíziók minősége

A televíziós készülékek *minőségét* műszaki paramétereik színvonalával és működésük megbízhatóságával jellemzik. Ez utóbbin belül megkülönböztetjük a gyártósorról való levételtől a használatba vételig, valamint a jótállási idő alatti meghibásodásokat.

A televíziógyártás kezdetén a kereskedelembe került készülékek 50-70 százaléka hibás volt, és előfordult az egy éven belül több mint tízszeres javítás is. Még 1972-ben is a megvizsgált készülékek nagy százaléka volt hibás, s az egy megvásárolt készülékre jutó egy év alatti hibaszám is csak 5 alá csökkent.

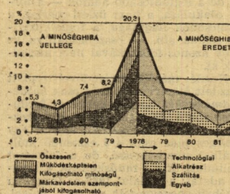
A televíziók minősége jelentősen javult azáltal, hogy 1978-ban a fekete-fehér, 1979-ben pedig a színes készülékek félvezetős és modul rendszerű gyártását is megkezdték. Ezt illusztrálja a jobb oldali ábra. (Mivel az Orion és a Videoton jénegében azonos minőségű és megbízhatóságú készülékeket szállított a belkereskedelemnek, a tendenciák érzékeltetésére a Videoton adata is alkalmas.)

Működésképtelennek tekintettük a készüléket biztosítékhiba esetén is. *Kifogásolható* minőségű a készülék, ha a kép kissé sérült, a hangolók szorosan vagy lazán járnak stb. *Márkavédelem szempontjából kifogásolható* a készülék, ha például a hátlapja piszkos, az embléma ferde stb. Látható, hogy a kétségtelen javulás ellenére a minőséghibás készülékek 5,3 százalékos aránya még mindig *túlzott.*

Ugyanakkor örvendetes, hogy a színes televíziók megbízhatósága 1982-ben majdnem elérte a fekete-fehér készülékekét. Jelentősen csökkent az egy készülékre jutó garanciális idő alatti meghibásodások száma. Míg ez az adat 1978-ban 3 körül volt, 1982-ben csak 0,3—0,6 között alakult. Ez az arány még tovább csökkentendő, de ennek feltétele a megbízható, versenyképes alkatrészekkel való ellátottság, s a gyárak folyamatos minőségjavító munkája.

Dr. Solti Ernő

A belkereskedelemben minőséghibásnak bizonyult fekete-fehér és színes, Videoton gyártmányú televíziók aránya a vállalat összes belföldi piacra szállított készülékeinek százalékában. 1978—1982.*

* A KERMI vizsgálati adatai alapján.

Bővülő kooperációs kapcsolatok a KGST-országokkal

Több mint 90 sokoldalú és 150 kétoldalú gyártásszakosítási és kooperációs szerződés keretében működnek együtt Magyarország és a KGST többi államainak vállalatai. Exportunkból mintegy 35-40 százalékkal részesednek *a kooperációban gyártott termékek,* az importból csak 20 százalékkal.

A vállalatközi együttműködések feltételei a *gépiparban* a legkedvezőbbek. A kooperációban gyártott termékekből Magyarország KGST-államokba irányuló exportjának 80, az onnan származó import 66 százaléka *szakosított* gépipari termék.

A KGST-országokkal kialakított együttműködésben hazánk számára meghatározó a *magyar—szovjet* gazdasági kapcsolatok fejlődése. A szocialista kooperációban gyártott termékek mintegy 60 százalékát a Szovjetunióba exportáljuk. A szovjet vállalatokkal kiépített gépipari együttműködés a legkülönbözőbb cikkek és részegységek gyártására terjed ki. Ilyen az a háromfokozatú, 80 kilopond teljesítményű hidromechanikus sebességváltó, amelynek 28 féle alkatrészét — fogaskerekeket, tengelyeket — a Csepel Autógyár készíti, a váltóházat, a hidraulikus és vezérlőegységet pedig a Ikvoi autóbuszgyár. Az együttműködés keretében az idén *2600 sebességváltót* építenek. A szakosodás, munkamegosztás révén a Csepel Autógyár a szerényebb mértékű fejlesztési lehetőségek mellett is számottevően korszerűsíthette a sebességváltógyártást, amire bizonyság, hogy az idén két alaptípus több mint 20 féle változatát kínálják a vásárlóknak.

Ma még sok gondot okoz a KGST-államok együttműködésében, hogy az elmúlt évtized során elért viszonylag gyors ipari fejlődéssel nem tartott lépést az *infrastruktúra* kiépítése. A szűk szállítói kapacitás nagyon sok esetben megnehezíti, hogy a kooperáló partnerek határidőre eleget tegyenek feladataiknak. Többek között ezzel is magyarázható, hogy a vasúti szállítás mellett az elmúlt évek során fokozatosan nőtt a vízi szállítás. Bulgária, Csehszlovákia, Magyarország és a Szovjetunió 1978-ban megalakította az Európában egyedülálló Interlighter bárkaszállító rendszert, mely a dunai államok kikötőiből vállal fuvarozásokat nemcsak a KGST-államokba, hanem Nyugat-India térségébe, valamint a délkelet-ázsiai országokba is.

Az infrastruktúra fejlesztése mellett lényeges feladatai vannak a KGST-államoknak az élelmiszer-ellátás gyors javítása terén. Az élelmiszer-termelés fejlesztésében az elmúlt időszak során a közösség adós maradt a lehetőségek kihasználásában.

Bár már e téren is akadnak figyelemre méltó eredmények: a Füzfői Nitrokémia — amely több magyar vegyipari vállalattal részt vesz a magyar—szovjet agrokémiai egyezményben — 1983-ban már 5000 tonnányi gyomirtó szert szállít a Szovjetunióba. A magyar—szovjet agrokémiai egyezmény keretében a nagy szellemi ráfordítást tartalmazó gyomirtó szerekért cserébe jelentős mennyiségű olyan vegyipari termék érkezik, amelynek előállítása energiaigényes. Többek között nitrogén műtrágyát, különböző műanyagféleségeket szállítanak Magyarországra a szovjet partnerek.

A szocialista országok vállalatközi együttműködésének ma még újnak számító, de tagadhatatlanul perspektivikus területe a *harmadik piaci* vállalkozások megszervezése. Az Émexport fővállalkozó vállalat korábbi eredményes együttműködését továbbfejlesztve a szovjet Technosztrojexport külkereskedelmi egyesüléssel keretszerződést kötött a közelmúltban harmadik piaci beruházások kivitelezésére. A megállapodás szerint elsősorban fejlődő országokban ipari és kommunális létesítmények építésében működnek együtt. Már hozzálátlak a közös vállalkozás előkészítéséhez, a tervek szerint az Émexport vasúti *vashetonalgyári berendezések* szállításával vesz részt a szovjet partner külföldi vasútépítési beruházásában.

83. 14. 24.

RM I.

z első év mérlege

A reform bevezetésének kezdete óta nincs semmilyen olyan korlátozás, amely gátolná a vállalatokat a foglalkoztatás szerkezetének és nagyságának alakításában. A reform jellemző vonása, hogy elfogadták az *egységes zloty* elvét. Ez annyit jelent, hogy a pénzügyi eredmény minden egyes zlotyját egyformán kezelik, függetlenül annak forrásától. Így például nem érvényesül olyan megkülönböztetés, hogy az anyagtakarékosságból származó nyereség nagyobb hányadát lehet jutalmazásra fordítani, szemben a termelés növekedéséből fakadó nyereséggel.

Nyereségelosztás

Nem kétséges: ha a vállalati tevékenység a tervezettnél lassabban javul — például a költségek nem csökkennek, a termelőeszközök kihasználtsága romlik, a munkatermelékenység nem emelkedik, a termelés nem megfelelően igazodik a népgazdaság szükségleteihez stb. —, akkor sor kerülhet a jelenleg alkalmazott nyereségfelosztási elvnek a módosítására és az egységes zloty-elv megváltoztatására.

Várható, hogy a vállalatok úgy törekednek pénzügyi eredményük maximalizálására, hogy *kihasználják* monopolhelyzetüket és a piaci egyensúlytalanságot és emelik áraikat. Számolni kell tehát egyfajta bizonytalansággal, amely a „jó" vállalati pénzügyi eredmények eléréséből fakad a termelés alacsony szintje és a termelőeszközök rossz kihasználtsága mellett.

Árelvek

A fogyasztási cikkek piacán a termékek és szolgáltatások értékének mintegy 10 százaléka hatóságilag rögzített árak, 25 százaléka a szabályozott árak és 15 százaléka a szerződéses árak. A termelőeszközök piacán az arányok a következők: mintegy 20 százalék a rögzített ár, 5 százalék a szabályozott ár, míg 75 százalék a szerződéses ár.

1983-ban *bővül* azoknak a termékeknek a listája, amelyekre *szabályozott árak* lesznek érvényesek. Mindenekelőtt a nyersanyagokról és a legfontosabb félkésztermékekről van szó. Jelenleg nagyon sok vállalat gyárt olyan végtermékeket, amelyekre az árak vagy rögzítettek, vagy szabályozottak. Ugyanakkor a nyersanyagellátásban a szerződéses árak a jellemzőek.

A reform bevezetésének első szakaszában igen számottevő mértékű ipari termék, élelmiszer stb. *áremelkedésre* került sor. Ez szinte sokkolta a társadalmat. Jöttek a reakciók tiltakozásban és az ipari termékek árleszállítására vonatkozó minisztratív intézkedések követelésében nyilvánultak meg. Másrészt meg lehetett figyelni, hogy még az új, nagyon magas árak mellett is gyorsan *felvásárolták* a termékeket.

Az első vizsgálatok kimutatták: sok vállalat nagyon *magas árszínvonalat* állapított meg. Jellemző, hogy néhány hét elteltével (és nemcsak az adminisztratív, társadalmi nyomásra!) *csökkentették* néhány termék túlságosan magas árát. A vállalatok beleütköztek a kereslet korlátaiba.

A piaci árviszonyok rendszerében egyebek mellett a következő veszélyek lépnek fel:

— abban a helyzetben, amelyben hiányzanak az árak inflatorikus növekedését fékező hatások (számottevő tárgyi és devizális korlátok feltételei közepette) az infláció igen erőteljes lehet, ami az egész gazdasági mechanizmus ösztönzési rendszerét tönkreteheti;

— abban az esetben, ha elsietve engedünk a társadalmi nyomásnak, a kormány olyan messzemenő, adminisztratív utasító jellegű lépéseket tehet, amelyek szintén már a kezdetnél deformálhatják az ösztönzési mechanizmust.

E veszélyekkel szemben *tökéletesíteni kell az ár- és adórendszer alapelveit* és működését oly módon, hogy lehetetlenné váljon a vállalatoknál a monopoljáradék elérése, az értékesítési árak emelése és a termelés korlátozása révén. Ezt szolgálja egyebek között az a lehetőség, hogy a vállalatokat meg lehet fosztani a szerződéses árak alkalmazásának jogától, ha bebizonyosodik, hogy monopolisztikus gyakorlatot folytat és ha nincsenek meg a szerződéses ár alkalmazásának a feltételei (a piac elemi egyensúlya és a potenciális verseny megléte). A kidolgozás alatt álló monopóliumellenes törvény ezt az irányzatot fejleszti tovább.

A reform első szakaszában azért kellett az igen *progresszív adózási rendszert* bevezetni, hogy csökkentsék a vállalati jövedelmek nehezen előrelátható differenciálódásának társadalmi következményeit. El kell ismerni, hogy az 1982 első félévére vonatkozó adatok megerősítik a vállalati jövedelmek nagy szóródására vonatkozó feltételezést, valamint azt, hogy a progresszív jövedelemelvonás fontos tényező a valódi eredmények által nem minden esetben alátámasztott nyereségképződés nivellálásában.

1983-ban bizonyos *mérséklődés várható* a 30—50 százalék körüli jövedelmezőségi tartomány adóztatásának progresszivitásában. Nagy jelentőségű lesz a bevezetésre kerülő adókedvezmény-rendszer. Ennek lényege: kb. 20 százalékkal csökkentheti a vállalat a jövedelemadóját, ha meghatározott tevékenység elvégzésére vállalkozik.

Karol Szwarc
Varsó

USA—Közös Piac: agrárvita

A világ agrárpiacán uralkodó kedvezőtlen értékesítési lehetőségek kiélezték az Egyesült Államok és a Közös Piac már-már kereskedelmi háborúval fenyegető mezőgazdasági vitáját. Az esztendők óta lappangó nézeteltéréseket egy látszólag „ártalmatlan" exportügylet hozta a felszínre: februárban az USA 1 millió tonna lisztet adott el kedvezményes áron a Tízek agrárkivitele hagyományos „vadászterületének" számító Egyiptomnak.

Kölcsönös vádak

Az egyiptomi lisztügylet az óceán két partja közötti agrárvitában csak *a jéghegy csúcsát* jelenti. Emlékezetes, hogy a tavaly őszi GATT-konferencián a legélesebb viták a közös piaci agrárkivitellel kapcsolatban folytak; az amerikai delegáció már akkor szankciókat helyezett kilátásba, amennyiben Brüsszel nem hagy föl a mezőgazdasági export — amerikai vélemény szerinti — túlzott és jogtalan támogatásával. A Közös Piac nem mutatott hajlandóságot mezőgazdasági rendtartásának megváltoztatására, s az értekezlet záróközleménye is csak általánosan fogalmazta meg az agrárkereskedelemmel kapcsolatos gondok megtárgyalásának szükségességét.

A dekonjunktúrával küszködő amerikai mezőgazdasági lobby a jelek szerint megkezdte a genfi konferencián „beígért" fenyegetések beváltását. A fizetőképes kereslet stagnálása, illetve csökkenése, valamint a világpiacon tapasztalható gabona- és hústúlkínálat következtében mind nehezebbé válik az amerikai agrárexport korábbi ütemének a fenntartása. (Tavaly a tartósan gyenge világpiaci árak következtében lényegében stagnált a világ hústermelése, a rekordmennyiségű gabonatermés — 1,54 milliárd tonna — pedig 5 százalékos kínálati növekedést eredményezett. A viszonylag lanyha kereslet miatt a világ búza- és takarmánygabona-kereskedelme az előző évi 203 millió tonnáról 194 millióra csökkent, tehát meglehetősen nagyok az úgynevezett áthúzódó raktárkészletek.)

Washington a mezőgazdasági kivitel növekedési ütemének lassúbbodásáért egyértelműen a Közös Piacot teszi felelőssé, amely — úgymond — agrárszubvenciójával csökkenti az amerikai termékek versenyképességét, s ezzel fokozatosan kiszorítja a piacról az USA-beli farmereket. Öt esztendő alatt a Közös Piac részesedése a világ mezőgazdasági kivitelében 6-ról *14 százalékra nőtt*, s ezzel az Egyesült Államok — részesedése 20 százalék — után a világ második agrárexportőre lett. Az amerikaiak véleménye szerint a piaci részesedés növelését az tette lehetővé, hogy a közös piaci termelők — a magas belső árszint ellensúlyozására — export esetén hatalmas szubvenciót kapnak. (Cukorexport esetén például 340 dollárt kapnak tonnánként, miközben a cukor világpiaci ára 220 dollár körül mozog.)

Az amerikai vádak végnélküli nyilatkozat- és statisztikacsatát indítottak meg. A Közös Piac azt igyekszik bizonygatni, hogy az amerikai mezőgazdasági kereskedelempolitika agresszivitása nem marad el az övétől. Brüsszel kimutatta, hogy míg saját termelői fejenként 4800 dollár szubvenciót kapnak, az *amerikai farmerek 7330 dollár* támogatásban részesülnek. Ugyanakkor arra is hivatkozik, hogy a Közös Piac agrárkereskedelmének mérlege 30 milliárd dollár hiányt mutat, tehát a behozatal jóval meghaladja a kivitelt. (Érdemes megjegyezni, hogy az import elsősorban olyan termékekből áll, amelyeket nem állítanak elő az integráció tagállamaiban.) A gabonaszektorban Brüsszel kénytelen beismerni, hogy termelői tonnánként 6 dollárral magasabb támogatásban részesülnek, mint az amerikai farmerek.

A kompromisszum lehetősége

A pro és kontra érveket még hosszasan lehetne sorolni, a lényeg azonban változatlan: az Egyesült Államok megelégelte, hogy régi piacain mind több babér terem a Tízek számára. (Miközben a közös piaci agrárszubvenció összege megközelíti az évi 8 milliárd dollárt, az amerikai mezőgazdasági termékek is egyre nehezebben találnak vevőre az integráció diszkriminációs vámfalain belül. Különösen a kukoricaeladások drámai visszaesését fájlalják Washingtonban.)

A kialakulóban levő *amerikai stratégia* kétirányú. Egyrészről rá akarja kényszeríteni Brüsszelt az egész problémakör megtárgyalására, másrészről viszont erősen szubvencionált agrárexport-offenzívával kívánja jobb belátásra téríteni a Tízeket. Az egyiptomi — igen kedvezményes árú — lisztügylet nyomán a közös piaci exportőröknek legalább másfél évig nem lesz lehetőségük a piac visszaszerzésére, de az amerikai támadás *újabb piacok* feladásának kényszerét vetíti előre. Az USA mezőgazdasági minisztériuma közölte, hogy Iraknak igen kedvező hitelfeltételeket nyújt egy 230 millió dollár értékű amerikai mezőgazdasági szállítmány — búza, kukorica, rizs, szója stb. — megvásárlásához. Hasonlóan kedvező exportmegállapodásokat kötött az Egyesült Államok az elmúlt hónapokban Portugáliával, Brazíliával, Marokkóval, Pakisztánnal, s a Fülöp-szigetekkel, s további, az amerikai agrárkivitelt elősegítő tárgyalások vannak folyamatban több más állammal is.

A gabonakivitel kérdése mellett az agrárvitát tovább bonyolíthatják a mindkét oldalon felhalmozódott *vajféleségek*. Az amerikaiak — 200 ezer tonnás vajfelesleggel rendelkeznek — már tárgyalásokat is kezdtek Egyiptommal a vaj és a sajt kedvezményes eladásáról.

Időközben az Európa Parlament döntést hozott az idei közös piaci felvásárlási árak 7 *százalékos* emeléséről. Mindez azt jelenti, hogy 1983-ban tovább emelkedik a Közös Piac amúgy is magas mezőgazdasági árszintje, tehát az exportőröknek további szubvenciókat kell kapniuk a külső versenyképesség fenntartására. (Az exportőrök szubvencióként kapják meg a belső- és az exportár különbözetét; ez utóbbi lényegesen alacsonyabb mint a Tízek mezőgazdasági árszintje.)

Szinte *naponta* hangzanak el fenyegetések mindkét részről a kölcsönös agrárkereskedelem nehezítéséről is. Miután az Egyesült Államok több mint két esztendeje nem engedi be piacára a Közös Piacról származó B—12 vitamint, „kárpótlásként" Brüsszel kilátásba helyezte az amerikai eredetű ecetsav vámtételének felemelését. Ezek a szúrkálódások tovább mérgesítik a transzatlanti agrárvitát, amelynek megoldására valószínűleg még az *első félévben* megpróbálnak megoldást találni a szakminiszterek. Mindkét oldalon azonban úgy vélik, hogy nincsen különösen sok esély az ellentétek elsimítására, hiszen a Közös Piac nem hajlandó agrárrendtartásán változtatni. A *kompromisszumos megegyezés* lehetősége mellett viszont az szól, hogy egyik félnek sem áll igazán érdekében a totális agrárháború kirobbantása.

A közös piaci-amerikai agrárellentétek arra hívják fel a többi mezőgazdasági exportőr állam figyelmét, hogy az értékesítési lehetőségek bővülésére nem lehet belátható időn belül számolni. Az óceán mindkét partján erőteljes támogatásban részesítik a kivitelt, tehát a többi exportőrnek az agrártermékek egyelőre rózsásnak nem nevezhető piacán ilyen körülmények között kell helytállnia. Nem kétséges, hogy a piacok megtartására és bővítésére részükre csak akkor nyílik lehetőség, ha *agrártermelésük hatékonysága*, költségigénye és az áruk minősége — jó marketingmunkával párosulva — képes ellensúlyozni a fokozódó szubvenciókból számukra eredő hátrányokat.

G. — Sz.

KÖRKÉP

NEMZETKÖZI KERESKEDELEM

CSÖKKENŐ FORGALOM 1982-BEN

A GATT titkárságának az elmúlt napokban közzétett előzetes jelentése szerint az elmúlt évben a világkereskedelem volumene tavaly *két százalékkal* csökkent, s ezzel az 1979. évi szintre esett vissza. Szerény mértékű — mindössze egyszázalékos — növekedés csupán a mezőgazdasági termékek kereskedelmi forgalmában következett be (szemben az 1981. évi három százalékkal), míg az ásványi nyersanyagok volumene hét százalékkal maradt az előző évi szint alatt, szemben az 1981. évi egyszázalékos csökkenéssel.

Értékét tekintve még nagyobb, összesen *hatszázalékos* volt a világkereskedelem tavalyi visszaesése, minthogy a kisebb volumen mellett a világpiaci dollárárak átlagosan négy százalékkal alacsonyabbak voltak a tavalyelőttinél. A *fejlett tőkés országok* külkereskedelme tavaly volumenben egy, értékben öt-hat százalékkal esett vissza. Ebben a jelentés szerint, számottevő szerepe volt annak a csökkenésnek, amely egyfelől energiahordozóimportjukban, másfelől a nem kőolajtermelő fejlődő országokba irányuló kivitelükben következett be.

A *fejlődő országok* közül a kőolajtermelők exportja 20, importja pedig három százalékkal volt alacsonyabb az 1981. évinél, a harmadik világ többi államában pedig öt, illetve 10 százalékkal. A kelet-európai szocialista országok kivitele összességében az 1981. évi szinten maradt, behozataluk viszont nyolc százalékkal csökkent. Ily módon összesített exporttöbbletük négymilliárd dollárt tett ki, szemben 1981-gyel, amikor együttes behozataluk 2,5 milliárd dollárral meghaladta kivitelük értékét.

NEMZETKÖZI ACÉLPIAC

PROGNÓZIS 1990-IG

A Nemzetközi Vas- és Acélipari Intézet legutóbb ismertetett előrejelzése szerint az évtized folyamán gyakorlatilag *nem változik* az acélfogyasztás a fejlett tőkés országokban: az 1978—81. évi átlagosan 373 millió tonnás fogyasztásukkal szemben 1990-re mintegy 372 millió tonnás keresletet prognosztizáltak.

Szükségessé válik — állapította meg egy nyilatkozatban az intézet főtitkára —, hogy az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában a tervezetten felül *további üzemeket* állítsanak le, mivel ezekben az országokban a kereslet a jelenlegi szinten marad. A kapacitáscsökkentés Japánt is érinti, bár kisebb mértékben, mert ott a kereslet némi élénkülésére lehet számítani.

Ugyanakkor a fejlődő országokban az évtized hátralevő részében a prognózis szerint évi 3,7 százalékkal nő az acélfogyasztás és 1990-re eléri a 151 millió tonnát, míg a szocialista országokban — évi 1,1 százalékos emelkedés mellett — a jelenlegi 253 millió tonnáról 277 millióra nő. A világ összes acélfogyasztását tekintve az előrejelzés 1990-re — évi 1,1 százalékos növekedést feltételezve — *800 millió tonnával* számol.

SZOVJETUNIÓ

BŐVÜLŐ GAZDASÁGI KAPCSOLATOK JUGOSZLÁVIÁVAL

Az 1981—85. évi időszakra szóló szovjet—jugoszláv kereskedelmi megállapodás 32 milliárd dollár összegű árucsere-forgalmat irányzott elő, s már az első évben 30 százalékos növekedést sikerült elérni. A kölcsönös kereskedelem továbbra is dinamikusan emelkedik: a szovjet külkereskedelmi minisztérium előzetes adatai szerint 1982-ben elérte az *5,3 milliárd* rubelt.

A jugoszláv szállítások színesfémek, kőolaj- és földgáz-csővezetékek mellett a többi között számottevő mennyiségben tartalmaznak *fogyasztási cikkeket;* ezek adják például kötöttáruból a Szovjetunió importjának mintegy 20, lábbeliből 24, bútorból 18, gyógyszerből szintén 18 százalékát. Jugoszláviában a Szovjetunió szállította berendezések révén állítják elő a teljes villamosenergia-termelés 30, az öntöttvas- és acéltermelés 40, s a színesfémtermelés 60 százalékát. A jugoszláv import további fő tételeit jelentik az energiahordozók, a gyapot és egyéb nyersanyagok.

Amortizáció mint jövedelem?

A Figyelő 1982/47. számában meghökkenve olvastam *Tóth Tibor* „Az értékcsökkenési leírás megváltoztatása" című cikkét.

Nem tudom, hogy a szerző mire alapozza azt az állítását, hogy az értékcsökkenési leírás — akár kapitalista, akár szocialista viszonyok között — munka nélkül szerzett jövedelem. Ilyet állítani alapvető tévedés. Nem tudom, hogy ki és hol tanít, vagy tanított ilyesmit, én legalábbis közgazdasági tanulmányaim során nem találkoztam ezzel a megállapítással.

Ha az amortizációhoz nem csapják hozzá a tőkekamatot — és ezt nem is teszik —, akkor az értékcsökkenési leírás nem egyéb, mint kopási díj, vagy ha úgy tetszik — a tőkekölcsön törlesztő része. Nevetséges azt állítani, hogy munka nélkül szerzett jövedelemhez jut az, aki visszakapja, amit *kölcsönadott.*

Majdnem egyetértek azonban *Tóth Tibor* ama állításával, hogy „az értékcsökkenés jelenlegi elszámolási módszere konzervál". De merőben más megfontolás alapján.

Tóth Tibor szerint a jelenlegi elszámolási módszer azért konzervál, mert „az állóeszközökkel jól ellátott vállalatoknak akkor is van fejlesztési lehetőségük, ha... nyereségági fejlesztési alapjuk nincs". Ez a kijelentés azonban fogalmilag téves. A pótlás még akkor sem fejlesztés, ha történetesen az értékcsökkenési leírás a fejlesztési alapba kerül. Az értékcsökkenési leírás összege másrészt nem elegendő az állóeszköz-állomány szintentartó pótlására sem, mert a leírás nem számol inflációval, drágulással. Ebből következik, hogy már a szintentartáshoz is szükség van nyereségre, így fejlesztést csak az az összeg tesz lehetővé, ami a nyereségági eszközökből ezután megmarad.

A *jelenlegi elszámolási mód* tehát nem konzervál, hanem éppen *a hanyatlás, szegényedés irányában hat.*

A szerző a jelenlegi módszer helyett a *„fejlesztési hányad"* bevezetését javasolja, az azonban a *képtelenségek világába* tartozik:

a) maga a fogalom is teljesen homályos,

b) ha a fejlesztési hányad csak a hiánytermékekre, a mindenhol jól értékesíthető árukra terjed ki; ki és hogyan dönti el — *előre!* —, hogy melyik termék árvetésébe lehet beállítani ezt a „hányad"-ot?

c) a hiánytermékek köre időben változó és mértékben különböző. Ezt hogyan tükrözné a „fejlesztési hányad"?

d) az pedig egyenesen a vágyálmok közé tartozik, hogy a hányadot termékenként, évenként, a kül- és belpiacok figyelembevételével kellene (és lehetne) megállapítani.

Faragó Imre
közgazdász
Lenti

★

A szerző megjegyzése:
A gondolatmenetet pontosan értem, hiszen régen nekem is ezt a polgári költség-jövedelem szemléletet és logikát tanították. Célszerű azonban annak vizsgálata is, hogy egy ismert „tantétel" tényeken vagy hipotéziseken alapszik-e, a tanított ismeret a tényekkel egyezik-e.

Az amortizációnak a „tőkekölcsön" törlesztő részeként való felfogása problémákat okoz. Néhányat ezek közül:

1. A pótlási alap és a nyereségági fejlesztési alapfogalmak használata — a műszaki és technikai fejlődés jelenlegi időszakában — nem szerencsés, mert melyik vállalat szerez be olyan régi típusú, de új állóeszközt, amely típus után jelenleg amortizációt számol el. Inkább az erkölcsi avulásra hivatkozva kiselejtezi a régit és korszerű állóeszközt vesz, lemond a későbbi amortizációról, mint megelőlegezett jövedelemről. Teszi ezt annak reményében, hogy az új állóeszközzel többet és eredményesebben termel.

2. Az állóeszközvagyon szintentartása vagy a meglevő állóeszközök jobb kihasználása fontos? Legyen-e annak a vállalatnak pótlási lehetősége, amelyik állóeszközeit nem használja ki? Elfogadható-e az a logika, hogy vállalati szinten a gazdálkodás eredménye csak akkor veszteséges, ha a termelési folyamat vesztesége nagyobb az amortizáció összegénél? Mit ér az olyan vállalati gazdálkodás (állóeszközvagyon-szintentartás, illetve -növelés), amely nem jár együtt a belső ellátás javításával, az államközi és a nemzetközi megállapodások teljesítésével, a megállapodásokon felüli külpiaci kereslet kihasználásával, a nyereséges gazdálkodással?

Akkor „gazdagodjon" a vállalat, ha a terv-, az ellátási és a piaci keresleti információk alapján e követelményekhez igazodva nyereségesen termel, és ekkor a népgazdaság még fejlesztési hányaddal is ösztönözze törekvését a kívánt keresleti-kínálati egyensúly kialakulása érdekében (összege nagyobb legyen a jelenlegi amortizáció összegénél).

A fejlesztési hányad nagyságát a terv ismeretében az országos ágazati, a funkcionális és a területi főhatóságok közösen dolgoznák ki termékcsoportonként, termékfajtánként, illetve kiemelt termékenként. Mértéke különböző, és időben valóban változó lenne, erőteljesebben azonban a végső árukibocsátásnak csupán néhány százalékát érintené, mert a belső ellátás biztosítása és az államközi megállapodások teljesítése alkotják a végső árukibocsátás túlnyomó többségét. Természetesen a fejlesztési hányad a végterméktermelés megelőző fázisaira is vonatkozna. Egyébként is pontosabbak-e a jelenlegi amortizációs kulcsok a megelőlegezetten pontatlannak becsült fejlesztési hányadnál?

Véleményem szerint a gazdaságpolitika és a gazdaságirányítás hatékonysága a fejlesztési hányad bevezetésével tovább javítható.

Tóth Tibor

Kínlódva vagy gond nélkül?

Távolinak tűnik, amikor az idegenforgalom alakulását mérő mutatók össztársadalmi szinten elérik az optimumot. A Figyelő *1983/3.* számában megjelent „Szállodák és utazási irodák" című, általam egyoldalúnak vélt, céljában kérdéses cikkhez szeretnék hozzászólni.

Az idegenforgalom létrejöttének elsődleges feltételei közé tartozik valamely cél elérésnek igénye. A szállodai, éttermi vendéglátás járulékos, szükséges feltétele ennek. Az idegenforgalmi érdeklődés fennmaradását, növekedését a fogadási terület körülményei, képességei és a küldési terület viszonyai, illetőleg a két terület kölcsönhatása befolyásolják. Ebből némi általánosítással következik, hogy az ország vonzerejében bekövetkezett változások idézték elő a szükséges járulékos szolgáltatások folyamatos, komplex fejlesztését. Gondolok itt a területi és kategória szerinti kapacitásra, a differenciált vevőpiacra.

Jellemző, hogy az utóbbi időben belépett szállodák többsége csatlakozott valamely szállodalánchoz, mellyel lehetőséget kaptak egy potenciális vevőkörből való részesedésre. A nemzeti idegenforgalmi propaganda a fogadás általános feltételeit, a beutazási és belföldi programfüzetek pedig a komplex kínálatot és elhelyezési ismereteket hangsúlyozzák. Kiegészítik ezeket a vásárokon, kiállításokon, gasztronómiai rendezvényeken történő közös vagy külön részvételek. Fentiek együtt a meglevő, központilag összehangolt, több csatornás kínálati rendszernek olyan változatai, amelyek nem a szállodai kapacitás növekedésének következményei.

Az idegenforgalmi produktum összehasonlítására, mérésére sokféle mutatót használnak. Hogy éppen mi jó, azt a vizsgálat és annak eredményeihez rendelt változtatások, az elérni szándékozott üzleti eredmények, olykor sajátos érdekek határozzák meg. Ilyenek például az ágy- és forintkapacitás, ezek változása és kihasználtsága, a szezonális megoszlás, tartózkodási nap átlag stb.

A hivatkozott írásban adott példa szerint az IBUSZ részesedése a szállodai forgalomból 1968 óta változatlan. Úgy vélem, e kijelentés akkor korrekt, ha a HungarHotels, de inkább valamennyi szálloda vállalat kapacitásváltozását megismerheti az olvasó, vagyis a százalékokhoz tartozó mennyiséget, értéket és az eladások szerkezeti összetételét. Nem jelentéktelen még a vendégre vetített költés, ami — azt hiszem —, a szervezett turizmus jelentőségét emeli ki.

Az idegenforgalomban szokásos szerződési forma bármilyen legyen is, az legalább két fél kölcsönös egyetértésén alapul. Viszonylagos nagyságrendű biztonsága mindig a szolgáltató partnernek van. Mind a töltési kötelezettség, mind a bérleti díj az idegenforgalmat szervező vállalkozása, a veszteség veszélyével, a nyereség lehetőségével és azzal a háttérrel, hogy értékesítési potenciálját azonos kondíciók mellett a tartalom, a tömegesítés, a színvonal és a racionális piaci kapcsolatok szervezésének biztosítására használja. Ez az egymást kiegészítő formák alkalmazása, választékbővítés a szállodagazdák jelenlétével. Vagyis *szó sincs monopolhelyzetről,* csupán az állami idegenforgalmi politikát követő piaci vállalkozási erő helyzetéről, mely a „versenyben" nem az „azonosat olcsóbban ugyanannak" módszert, hanem a fentiekben összefoglaltakat részesíti szakmailag előnyben. A vendég Magyarországra jön az őt vonzó értékek vagy célok miatt, vagyis nem hathatnak a kereskedelmi szálláshelyek kihasználtsági jellemzői ellentétes irányba az IBUSZ teljesítési mutatóival. Ami pedig az ütemkülönbséget illeti, azt a törvényszerű, értékelhető motivációk magyarázzák.

Az idegenforgalmi piacnak is megvannak az objektív törvényszerűségei. Torzulást csak az egyoldalúság, szemléleti elkülönülések okozhatnak. Először a szervezetek belső problémáit, majd az őket összekapcsoló közöseket kell megoldani a magyar idegenforgalom javára, a részes szervezetek hasznára.

És végül: az IBUSZ talán valóban nem „kínlódta" végig az előző tervidőszakot. Úgy gondolom, „fájdalmában" nem sopánkodott segítségért, hanem a bonyolult viszonyok között egyenértékű munkakapcsolatot keresett áruválasztékának bővítéséhez, mert tevékenységéhez teret az idegenforgalomban számára meghatározott helyen és érdekviszonyban talált.

Megítélésem szerint a három szállodavállalat sem „kínlódott", de az IBUSZ sem gond nélkül élt!

Kovács András
Budapest

Rugalmas munkaidő a gyakorlatban

A Bajai Építő és Építőanyagipari Vállalatnál 1982-ben vezették be a rugalmas munkaidőt. Az eszmei munkaidő 5.30 órától 14.25 óráig tart. A törzsmunkaidő — amit kötelező a munkahelyen tölteni — 8 órától 13 óráig terjed. A peremidő 5.30 órától 18 óráig dolgozható le.

A heti munkacsúcsok sem a vállalatnak, sem a dolgozóknak nem jelentenek különösebb gondokat. Nem csoda, hiszen szinte maguk a dolgozók osztják be azt az időt, amit munkában töltenek, s tudják, mikor kell „behozni" azt, amit korábban szabadóraként vettek ki.

Az alkalmazotti létszám eszmei munkaideje 7 órától 16 óráig, a törzsidő 9-től 14 óráig terjed. A peremidőket 6 és 18 óra között lehet ledolgozni.

Megoldódott a gyermekek ellátása, iskolába küldése, nincs kapkodás, elkéredzkedés a munkahelyről. Megszűnt a késés, a túlórázás, s ez már önmagában is eredmény, hiszen a korábbi évi háromezer túlóra pénzben kifizetve igen jelentős összegekre rúgott.

A megrendelők, a külső kapcsolatok kezdetben nehezen, de azután könnyen alkalmazkodtak a vállalat munkaidejéhez.

A módszer egyszerű. Olyan bélyegző órát szereltek fel, amely bélyegzi a névre szóló kártyán az érkezés, a távozás, sőt a munkaidő megszakításának idejét. Ez a kartonlap pontosan mutatja, hogy a dolgozó a munkahelyén töltötte-e a törzsidőt, mikor dolgozta le a peremidőt, hetente mennyi a többletideje, vagy mennyi órát kell bepótolnia.

Ha valakinek háromszor mínusz nyolc órája van — *kizárják* a rugalmas munkaidőből!

Garamszegi György
munkatudományos
szervezési szaktanácsadó

Csak differenciáltan

Nagy érdeklődéssel és teljes egyetértéssel olvastam a Figyelő *1983/9.* számában a „Differenciálni? Differenciálni!" című glosszát. A bér- és keretszabályozás mindig központi kérdése volt a gazdaságirányításnak, a vezetésnek, de úgy érzem, napjainkban különösen megnövekedett szerepe van. A téma időszerűsége tehát nem vonható kétségbe; beszélnünk, vitatkoznunk kell róla, szükséges, hogy minél gyakrabban kicseréljük tapasztalatainkat, közreadjuk egyéni és a közösen kialakított véleményünket. Csatlakozom az említett cikk szerzőjéhez, és néhány véleményemet az alábbiakban foglaltam össze.

Most, az új év első hónapjaiban szinte valamennyi munkahelyen beszédtéma a jutalmazás, a bérrendezés. Ilyenkor ugyanis felosztják a megtakarított, a rendelkezésre álló pénzt. E rendkívül nagy körültekintést igénylő feladat nem tartozik a népszerű teendők közé. Egy vezető ismerősöm úgy fogalmazott, hogy „ezt nem lehet jól csinálni." Véleményem szerint ismerősöm nagyon téved. Ugyanis minden népszerűtlen dolgot, még a bérrendezést is lehet, sőt kötelesség jól csinálni! Azt hiszem, inkább úgy nehéz elvégezni a pénzosztást, hogy az mindenkinek tessék. De az, hogy egyeseknek nem tetszik, nem értenek vele egyet, az egyáltalán nem jelent igazságtalan döntést. Az önkritika ugyanis (sajnos) nem mindig a tényeken alapul.

A jutalom, a munkabér (mint a nevében is benne van) a végzett munkáért jár. Jutalmat, fizetést sem szociális segélyként, sem egyéb más ellenszolgáltatásért nem szabad adni, csak a teljesített munkáért. Ezt sokan nem így értelmezik, éppen ezért tévednek. Az anyagi nehézségek enyhítésére, szociális segélyként is adhat pénzt a munkáltató, de nem a munkabérkeretből, hanem az arra szolgáló alapból.

Nagyon fontos, a gazdálkodás eredményességét is lényegesen befolyásolja a megfelelően, jól alkalmazott differenciálás. Munkabért, jutalmat csak differenciáltan szabad elosztani! Egyébként ugyanis nem lehet különbséget tenni a jól és a rosszul végzett munka között. Súlyos hiba, igazságtalanság a „mindenkinek egyenlően" béremelési, eljárás. A teljesítmény minőségét, mennyiségét, egyszóval az értékét mindenképpen figyelembe kell venni. A differenciálásnak ösztönző, „húzó" ereje is van, ami úgyszintén nem mindegy sem a kollektíva, sem pedig az eredmények alakulása szempontjából.

Talán arra sem érdektelen felhívni a figyelmet, hogy a jutalom nem jár, hanem adható, tehát ki kell érdemelni. Mégpedig az átlagosnál jobb és többletmunkával. Nem a beosztást kell jutalmazni! Kapjon a kiváló, pluszt is vállaló alacsony beosztású dolgozó több jutalmat, mint a munkáját hanyagul ellátó, állandó segítségre szoruló főnöke.

A jutalmazásnak, a bérrendezésnek az anyagi szolgáltatáson túl erkölcsi hatása is van. A dolgozók érzékenyen reagálnak rá; érzik, tudják, hogy ki mennyit érdemel. Az igazságos differenciálás nem nélkülözhető. Gazdasági helyzetünk is egyértelműen ezt követeli: a rendelkezésre álló szűkösebb pénzeszközök oda kerüljenek, ahol legtöbbet kamatoznak, ahol tényleges teljesítmény van mögöttük, mert csakis így fokozhatjuk eredményeinket, az egyén és a társadalom érdeke is így találkozik.

E kérdésekben dönteni igen felelősségteljes feladat. Az a vezető jár el helyesen, aki a mozgalmi szervek véleményét kikérve, figyelembe véve hozza meg a végső döntést. Csakis így érvényesül az üzemi demokrácia, amely alapja a jól értelmezett differenciálásnak, az eredményes gazdálkodásnak, a jó vezetői munkának.

Vincze Péter,
a szombathelyi Meliorációs
Főmérnökség üzemgazdásza

A szerkesztőség fenntartja a jogot, hogy a beküldött leveleket rövidítve közölje.

ÉRTÉKELEMZÉS

NSZK tapasztalat

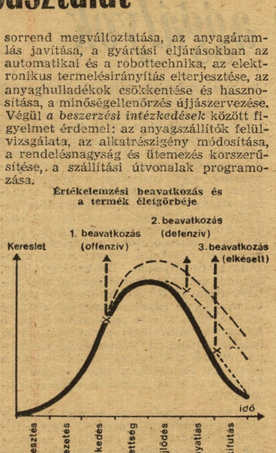
Az NSZK-ban széles körű felmérést készítettek az értékelemzés gyakorlati tapasztalatairól. Ez a vizsgálat az autóipar, finommechanika és a gépipar 42 vállalatára és 135 termékére terjedt ki. A megkérdezett vállalatok több mint fele évente 10 értékelemzési vizsgálatot folytatott és erre bevételeik 3-6 százalékát fordították. A nagy nyugatnémet vállalatnál az értékelemzési tevékenység a vállalati költséggazdálkodás termelési programtervezés és innovációs politika egyik fontos elemévé vált.

A felmérés tanúsága szerint a vállalatok az értékelemzést *három* fő cél szerint folytatták: a *költségcsökkentés* — a vizsgálatok kb. 65 százaléka ezt a feladatot állította középpontba —, *a termékfunkciók* (a minőség) javítását szolgálta a vizsgálatok mintegy 25 százaléka. *Az egyéb célok* érdekében folyt a vizsgálatok kb. 10 százaléka. (Pl. a kapacitás jobb kihasználása, a kooperációs kapcsolatok szélesítése stb.)

A vizsgálat eredménye az elemzések alapján a következő: az autóiparban az értékelemzés nyomán a termelési költségeket 35 százalékkal, a finommechanikai iparban 40 százalékkal, a gépiparban pedig 30 százalékkal lehetett csökkenteni. Érdekes jelenség az is, hogy az anyagköltségek és a megmunkálási költségek szinte arányosan csökkentek.

Az értékelemzést követően módosították a tervezés menetét, a gyártáselőkészítést, valamint megváltoztatták a beszerzési politikát. A költségcsökkenésben a szakértők beszélése szerint *a tervezési intézkedések hozták az eredmény 6,5 százalékát, a gyártáselőkészítés javítása 20 százalékot és 15 százalékot pedig a beszerzési politika módosítása.*

A *tervezési intézkedések* magukba foglalták: a részegységek számának csökkentését és egy-egy részegység funkcióinak kibővítését, a bonyolult szerkezeti elemek egyszerűsítését, az új gyártási technológiát, az anyagnormák módosítását, az építőszerkrényelv szélesítését, a kooperációs lánc racionalizálását. *A gyártás-előkészítés intézkedései* között szerepelt: a szerelési technológia módosítása, a gyártási sorrend megváltoztatása, az anyagáramlás javítása, a gyártási eljárásokban az automatikai és a robottechnika, az elektronikus termelésirányítás elterjesztése, az anyaghulladékok csökkentése és hasznosítása, a minőségellenőrzés újjászervezése. Végül *a beszerzési intézkedések* között figyelmet érdemel: az anyagszállítók felülvizsgálata, az alkatrészigény módosítása, a rendelésnagyság és ütemezés korszerűsítése, a szállítási útvonalak programozása.

A vizsgálatokból kiderült az is, hogy az értékelemzési munkát több körülmény gátolja és erre vezethető vissza, hogy *az NSZK-ban ma még csak a vállalatok kb. 5 százalékánál folyik rendszeres értékelemzés.* A módszer lassú elterjedésének fő okai: a vállalkozók nem ismerik kellően az eljárás alkalmazása kínálta lehetőségeket, a vállalaton belül pedig az egymástól elhatárolt szakterületek eltérő gondolkodásmódot jelentenek, ami az átfogó értékelemzés akadályát okozza. Az illetékesség meghatározása sem egyszerű feladat, amikor az értékelemzői munkát egy vállalatnál meg akarnak honosítani. Az egyes üzemek vezetői gyakran attól tartanak, hogy ha az értékelemzés változtatási lehetőséget tár fel, akkor azt az ő mulasztásaiknak tekintik majd. Ezért az értékelemzők hovatartozása és illetékessége alapvetően fontos ahhoz, hogy az alkalmazásra sor kerüljön. Előfordul, hogy az értékelemzés bevezetésekor — a szakmai felkészültség hiányossága, a tapasztalatlanság miatt — hibákat követnek el és ennek híre futótűzként terjed el. Ez viszont a kezdeti lelkesedést kiábrándultsága váltja át, s a vállalkozók türelmüket vesztik.

A nyugatnémet *értékelemzők tevékenységük hatékonyságát szorosan összefüggésbe hozták azzal, hogy a termék életgörbéjének (ciklusának) melyik szakaszában történt az értékjavító beavatkozás.* Általában a termék iránti kereslet (a jövedelem), akkor növelhető a legjobban, ha a növekedési szakaszban történik az értékjavítás, így a termék magasabb szinten lehet az érettség, illetve a telítődés szakaszában és kevésbé „fájdalmas" a hanyatlás. A hanyatlás kezdetén tett értékjavító tevékenység az „agónia" szakaszát hosszabbítja meg, s ezzel még észrevehetően növeli a bevételi lehetőségeket. A hanyatlás végén a kifutás stádiumában az értékelemzés kudarcra ítélt, felesleges kiadás.

Az NSZK-ban az üzemgazdasági számítások azt mutatják, hogy minden olyan vállalatnál érdemes főállású értékelemzőt alkalmazni, ahol az éves üzleti forgalom meghaladja a 40 millió nyugatnémet márkát és több mint 300 dolgozója van. *Az értékelemző munkája akkor igazolt, ha az említett nagyságú vállalatnál az évi bevétel 2 százalékát elérő megtakarítást* tud elérni. Ez igen nagy követelmény, amit csak akkor teljesíthet, ha a vállalat vezetői az értékelemzést sajátjuknak tekintik és lehetőséget teremtenek az értékelemzői munka folytatására.

Az NSZK-ban megjelent tanulmányok szerint az értékelemzés alkalmazása a közepes nagyságú vállalatok számára ma már létkérdés, mert az a gyártási színvonal és szerkezet, amely 10-15 évvel korábban az optimálishoz közel állt és jövedelmező volt, ma már és különösen a jövőben gazdaságtalanná válik. A piac a termelőtől az eddig nem tapasztalt technikai és gazdasági rugalmasságot követel és e versenyben csak az állandó és módszeresen megújuló értékelemzéssel, széles körű és mély önvizsgálattal lehet sikerre számítani.

W. I.

Az elvételt „európai megoldás"

Miután a nyugatnémet kartellhivatal nem adta áldását a francia állami elektronikai cég, a Thomson—Brandt és az NSZK-beli Grundig tervezett fúziójára, Thomsonék igen hamar vigasztalódtak. Megvásárolták a több mint 5,5 milliárd márka tartozással rendelkező AEG-Telefunken részvényeinek 75 százalékát. A cégházassággal ugyan Nyugat-Európában egy újabb elektronikai konglomerátum jött létre, de egyúttal kútba esett a franciáknak az a több éve dédelgetett terve, hogy Európa nyugati része *egyesített erővel* szálljon szembe a mind agresszívebb exportpolitikát folytató japán elektronikai ágazattal.

Különösen a hetvenes évek második felében vált világossá, hogy a szóttagolt nyugat-európai elektronikai ipar — amelyet többek között olyan nevek fémjeleznek, mint a Philips, a Siemens, a Grundig, a Bosch, a Thomson—Brandt, a Telefunken — *nem képes felvenni a versenyt* a japánokkal sem a kutatás-fejlesztés, sem pedig az értékesítés területén. A versenyhelyzetről és -kilátásokról készített tanulmányok rámutattak, hogy a nyolcvanas években tovább mélyül majd a szakadék az elektronika területén Nyugat-Európa és Japán között, s amennyiben rövid időn belül nem történik meg az anyagi eszközök, a kutatási és termelési kapacitások egyesítése, illetve koordinálása, Nyugat-Európának reménye sem marad Japán behozására. S ami még ennél is fontosabb az érdekelt nyugat-európai vállalatok számára: nemcsak az exportpiacok szűkülnek be, hanem a hazai piacok is mindinkább a japán elektronikai vállalatok ellenőrzése alá kerülnek.

Nyugat-Európa első számú elektronikai cégének, a *Philipsnek* az elnöke is több éve szorgalmazza az európai erők egyesítését a japánok ellen. A Philips korábban felvásárolta a Grundig részvényeinek 24,5 százalékát, s logikusnak tűnt a Thomson összefonódási terve, amely szerint a Grundig-részvények 75,5 százaléka a francia vállalatcsoport tulajdonába került volna át. Ezzel olyan elektronikai óriáscég jött volna létre, amelynek meg lett volna az *esélye* — az anyagi és szellemi tőkék egyesítése révén — a japán elektronikai ipar nyugat-európai térhódításának a lefékezésére, sőt egy esetleges ellentámadásra is.

Mindhárom vállalat rendelkezik olyan specialitásokkal, amelyek „csokorba kötése" érezhető veszteségeket okozott volna a japán konkurenciának mind Nyugat-Európában, mind pedig a világpiacon. A nyugat-európai ellentámadás a *képmagnók* területén volt a legégetőbb. Tavaly a japán cégek csaknem 5 millió képmagnót exportáltak a Közös Piac országaiba, 73 százalékkal többet, mint egy esztendővel korábban. A Thomson—Brandt a japán exportoffenzíva megállítására felvetette egy önálló európai képmagnórendszer kifejlesztését. A Philips és a Grundig rendelkezik az úgynevezett Video 2000 ajánl fejlesztési rendszerrel, de ennek piaci részesedése Nyugat-Európában nem haladja meg a 10 százalékot, a japánok VHS és Betamax szisztémája viszont 90 százalékban uralja a piacot. A kartellhivatal döntése után a Thomson-csoport valószínűleg *lemond* az önálló európai képmagnórendszer kifejlesztéséről, s maga is a japán VHS-rendszer forgalmazására áll rá.

Amennyiben a cégfrigy létrejött volna, sikerült volna a japán *színes televíziók* piaci részesedését is számottevően visszaszorítani. A Thomson—Grundig—Philips trió a számítások szerint képes lett volna a nyugat-európai színes tv-piac 40 százalékának megszerzésére. (Jelenleg ez az arány — ez erők szétforgácsoltságának következtében nem több mint 20 százalék.)

A legnagyobb nyereség azonban a *kutatásra és fejlesztésre* szánt összegek „összedobása, az ilyen jellegű tevékenység összehangolása, illetve egyesítése lett volna. Nem lebecsülendő a három cégnek az egész világra kiterjedő értékesítési szervezete és leányvállalat-hálózata sem. Mindezekről ma már csak múlt időben és feltételes módban lehet beszélni, hiszen a nyugatnémet kartellhivatal megakadályozta a Grundig felvásárlását attól tartva, hogy a három nagy nyugat-európai elektronikai cég összefonódása akadályozza majd a szabadverseny érvényesülését. Ezzel összezsugorodott a japán elektronikával történő szembeszállás sikerének az esélye is. A japán cégek ugyan ideiglenes önkorlátozást tanúsítanak Nyugat-Európa irányába az elektronikai export területén, de egyúttal kiépítik állásaikat, termelőkapacitásaikat a közös piaci országok területén.

Tudja-e valamelyest pótolni Thomsonék számára a Grundig „elvesztését" az AEG—Telefunken bekebelezése? Az egységes nyugat-európai összefogás szempontjából egyértelműen *nem*, hiszen az AEG lényegesen kisebb a Grundignál, ráadásul a Grundig magával hozta volna a házasságba a Philipset. De saját expanzív céljainak megvalósítása szempontjából sokat „hozhat" a konyhára az összefonódás. A Thomson és az AEG részesedése a videomagnók nyugatnémet piacán eléri majd a 18 százalékot. Ugyanakkor Thomson-tulajdonba kerül a Telefunken egyik nyugat-berlini leányvállalata, amelyben az angol Thorn—EMI és a japán JVC 33-33 százalékos részesedéssel rendelkezik. Ez a tény is azt erősíti, hogy a Thomson—Brandt a japán képmagnórendszerek felé forduljon. Várhatóan megnő a Thomson színes televízió értékesítése is, hiszen a felvásárlás révén birtokába kerül a Telefunken PAL színes televíziósugárzási rendszere. (Ismeretes, hogy a francia cégek elsősorban a hazai rendszer, a SECAM alapján gyártanak vevőkészülékeket és adórendszereket.)

Az „európai megoldás" ugyan az elektronika területén megteneklett, de a *személygépkocsi-gyártásban* még megvalósulhat. *Agnelli*, a Fiat elnöke, az elmúlt második felében annak a véleményének adott hangot, hogy a nyugat-európai autógyártásban 10-15 esztendő alatt jelentős koncentráció megy végbe. Véleménye szerint csak a nagyobb nyugat-európai autógyártók összefogása és összefonódása állíthatja meg a japán autóáradatot, s teheti világszerte versenyképessé az iparágat. Az elmúlt fél évtized Agnelli előrelátását igazolja, mert az autóiparban jelentős *koncentrációs folyamat* indult meg. Egyelőre az összefonódásoknak nem kifejezett célja a japán autódömping közvetlen visszaszorítása, de az autóipari óriásegyesülés már érlelődik egy nyugat-európai autóipari „egységfront" megteremtése.

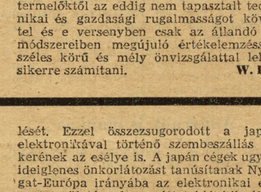
gonda—szentgáli

VÁRAKOZÓK ÉS REMÉNYVESZTETTEK

(Folytatás az 1. oldalról)

Kilátásaik — enyhén szólva — nem a legrózsásabbak. Angliában például 1967—80-ig 238 ezerről 150 ezerre *csökkent* az ipari tanulók száma, s hiába vezettek be hathónapos szakképzési programot az iskolából frissen kikerült állástalanok számára, *kétharmaduk* a tanfolyam után ismét odakényszerült a munkaközvetítő hivatalok előtt ácsorgók közé.

A 18 évesnél fiatalabb állástalanok aránya nyugat-európai országokban, az összes munkanélküliek százalékában

Az NSZK-ban pedig — ahol az egyetemeken egyébként is egyfajta numerus clausus-rendszer van érvényben — ma már *társadalmi méretű botrányokat* kavarnak a tanoncok helyek (az ún. Lehrstelle-k) feletteiknek kapcsolatos visszaélések. Mindennapos dolog, hogy a vállalkozók, cégtulajdonosok — törvényellenesen és kéz alatt — olykor több tízezer márkás juttatást követelnek és fogadnak el egy tanonc felvételéért, sőt kétségbeesett szülők újsághirdetéseiben maguk ajánlanak fel ilyen csúszópénzeket. A felügyelő iparkamarák tehetetlenek, hiszen mindkét fél — saját jólfelfogott érdekében — hallgat a létrejött ügyletekről. E mellett az olyan „apróságok", hogy például pékségekben — ugyancsak törvényellenesen — éjszaka dolgoztatnak fiatalkorúakat, vagy a vendéglátóiparban „praktikum" címén egy évig dolgoznak kell, mielőtt tanonckerződést kötnének velük, szinte eltörpülnek.

„Ki a külföldiekkel!"

Ha pedig ilyen a bánásmód a saját nemzetiségű fiatalokkal, aligha lehet csodálkozni, hogy sokhelyütt felerősödik a jelszó: *„Ki a külföldiekkel!"* Ezt természetesen így nem lehet végrehajtani, mert egyrészt beláthatatlan nemzetközi bonyodalmakhoz vezetne (a Közös Piac alapszerződésében például kimondták a szabad munkaerőáramlást), másrészt nagyrészük ma is szükséges az ügynevezett piszkos munkák elvégzésére. Itt is megindult azonban egy egyre *élesedő folyamat* a külföldiek lehető hazaküldésére és újabbak be nem engedésére.

Franciaországban például 3,2 millió külföldi él — háromnegyed részük legalább tíz éve, vagy ott született —, akiknek csaknem a fele portugál, olasz és spanyol, 1,4 millió pedig szinte kizárólag algériai és tunéziai. A kiszorítási, illetve be nem engedési taktika — különféle korlátozások formájában — elsősorban az *észak-afrikaiak* ellen irányul, annál is inkább, mert például a márciusi községtanácsi választásoknál, a közvéleménykutatásokból kitűnően, a leginkább érintett városokban (pl. Marseille, Lyon) ezt követelték. Angliában már évekkel ezelőtt *megvontak* a nemzetközösségi országokból érkezők letelepedési jogát, Belgiumban pedig, ahol az összlakosság 9 százaléka külföldi, most készülnek megszigorítani a családtagok beáramlását. Az Egyesült Államokban helikopterekkel felszerelt, valóságos hadsereg akadályozza a beszivárgást a mexikói határon.

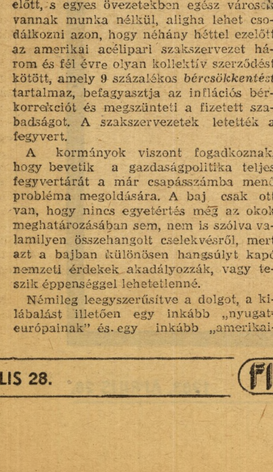
Az NSZK-ban, ahol ma 4,5 millió külföldi él — az 1960-as évek elején 700 ezer volt —, már 1981-ben korlátozásokat vezettek be. Megtiltották a 16 éven felüli családtagok odatelepedését, s számítani lehet a korhatár további leszállítására. És bár a legnagyobb csoportot jelentő másfél millió *török* lakos ellen napirenden vannak a — nem ritkán fasisztafzű — tüntetések, a NATO-érdekek miatt a kormány „nagyvonalúságra" kényszerül: 1982-ben is újabb félmilliót engedett be az országba. Ez a nagyvonalúság azonban az elmúlt években korántsem érvényesült például a *jugoszlávokkal* szemben, bár a külföldön levő egy millióból jelenleg is 622 ezren élnek az NSZK-ban. Másfelől, 1973 óta 540 ezren tértek haza, többségükben Nyugat-Németországból, s közülük nem kevesen tartoznak a jelenleg *800 ezer* jugoszláviai munkanélküli közé.

Bűnözési hullám

A fejlett tőkés világ mai munkanélküliségi problematikájának egyik különösen súlyos eleme annak *elhúzódása*, párosulva azzal a kegyetlen erővel érvényesülő törvennyel, hogy minél tovább van valaki állás nélkül, *annál kisebb az esélye*, hogy munkaalkalomhoz jusson. Csupán az EGK munkanélküli seregének *40 százaléka* már egy évé, vagy még több ideje állástalan, s e mögött tízmilliók egyre nehezebben elviselt sorsa húzódik meg. Nő az elkeseredés, az illúzióvesztés, aminek egyik társadalmi jelensége a *bűnözés* nagyarányú növekedése. Szakértők szerint az elviselhetetlen elleni lázadás az egyik táplálója az olaszországi terrorizmusnak, minthogy az sem véletlen, hogy Franciaországban rövid három év alatt 40 százalékkal nőtt a börtönben levő fiatalok száma.

De talán még feltűnőbb, hogy abban az *Angliában*, amely még nem olyan régen a rend és fegyelem mintaképe volt, ahol 1979-ben Thatcher asszony a „law and order"-t írta választási zászlajára (kormányalakítása után röglön fel is emelte a rendőrök fizetését) — nos, ebben az országban 1982-ben soha nem látott *rekordot* ért el a bűnözés: egy év alatt 3 millió bűncselekményt követtek el, s ennek *95 százalékát tulajdon ellen.*

A foglalkoztatottak fő ágazatok szerinti százalékos megoszlása az EGK-országokban

De mit tesznek a szakszervezetek a dolgozók érdekvédelmében? És mit tesznek a kormányok a gazdaságpolitikában a bajok orvoslására?

Szakszervezeti kapituláció

Ami az előbbit illeti, álljon itt az olasz munkaadók szövetsége, a Confinindustria vezérigazgató-helyettesének nyilatkozata arról a megállapodásról, amelyet nemrégiben írtak alá a szakszervezetekkel nyolchónapos csatározás után: „Új vonásai miatt ez a megállapodás történelmi jelentőségű — mondotta, s igaza is volt, mert végre sikerült jelentős csökkentésekkel áttörniök az olasz dolgozók régi vívmányát, a *scala mobile-t*, azaz a mozgó bérskálát. De ugyancsak a közelmúltban nyugodott bele a legnagyobb nyugatnémet szakszervezet, a 3,6 millió dolgozót képviselő IG Metall, a kért 6,5 százalék helyett 3,2 százalékos béremelésbe, s ugyanez történt a vegyiparban is. S amikor Detroit utcáin sorba állnak a jótékonysági szervezetek ínségkonyhái előtt, s egyes övezetekben egész városok vannak munka nélkül, aligha lehet csodálkozni azon, hogy néhány héttel ezelőtt az amerikai acélipari szakszervezet három és fél évre olyan kollektív szerződést kötött, amely 9 százalékos *bércsökkentést* tartalmaz, befagyasztja az inflációs bérkorrekciót és megszünteti a fizetett szabadságot. A szakszervezetek letették a fegyvert.

A kormányok viszont fogadkoznak, hogy bevetik a gazdaságpolitika teljes fegyvertárát a már csapásszámba menő probléma megoldására. A baj csak ott van, hogy nincs egyetértés még az okok meghatározásában sem, nem is szólva valamilyen összehangolt cselekvésről, mert azt a bajban különösen hangsúlyt kapó nemzeti érdekek akadályozzák, vagy teszik éppenséggel lehetetlenné.

Némileg leegyszerűsítve a dolgot, a kilábalást illetően egy inkább „nyugat-európainak" és egy inkább „amerikainak" tekinthető koncepció kialakulása figyelhető meg, amelyek egyes elemei azonban kölcsönösek.

Az előbbi azon a talajon áll, hogy a nyugat-európai gazdaságok eddig nem voltak képesek arra, hogy a relatív bérköltségek csökkentésével ellensúlyozzák az olajárak 1973 óta bekövetkezett tízszeres emelkedését, márpedig ezt sürgősen meg kell tenniök, különös tekintettel az egyes iparágakban alacsonyabb költségszinten termelő távol-keleti országok növekvő konkurrenciája miatt. A relatív bérköltségek csökkentésének — s ezáltal a versenyképesség visszaszerzésének — útja pedig a *modern technológia*, ami elhozza a nagyobb termelékenységet és gazdasági növekedést, ezzel automatikusan visszaszorítva a munkanélküliséget. *Otto Lambsdorff*, az NSZK gazdasági miniszztere szerint a vállalatok azáltal, hogy „új termékeket állítanak elő és új gyártási eljárásokat alkalmaznak, új munkahelyeket teremtenek és magasabb (lakossági) jövedelmet, ami azután nagyobb keresletet idéz elő."

Az „önszabályozás" csődje

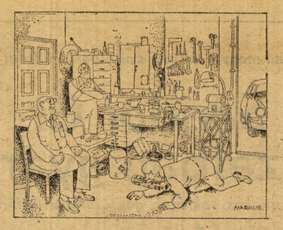
Az érvelés jól hangzik, csak — például éppen az NSZK-t illetően — a tények mást mondanak. Ott ugyanis 1982-ben az összes beruházások *53 százaléka* lényegében munkahelyek megtakarítására irányult, 28 százaléka régi gépek és berendezések kicserélésére és csak 19 százaléka a géppark bővítésére, az üzemszervezések építésére. És mi lesz 1983-ban? Az év elején a vállalkozók szövetsége (DIHT) 14 000 vállalkozónak és vállalati vezetőnek tette fel a kérdést: milyen befektetésre kívánják a rendelkezésükre álló pénzt fordítani? A válasz egyértelmű volt: még erőteljesebb racionalizálásra, a termelő berendezések kicserélésére.

Az NSZK-nál, mint példánál maradva: 1981-ben 1 300 *robotot* gyártottak, szinte kizárólag belföldi alkalmazásra, tavaly 1600—1800-at, s 1985-ben előreláthatóan már ezret. A „munkahelyek gyilkosai" — ahogy mostanában nevezik őket — nem fognak munkahelyeket teremteni, (az USA-autóiparban például egy robot 1,7 munkahelyet szüntet meg), mivel pedig a mikroelektronika előretörésével előállításukhoz is, mind kevesebb élőmunkára lesz szükség, gyártásuk mind *kevesebb* munkaalkalmat ad majd annál, mint amennyit megszüntet.

EGK-szinten: ahhoz, hogy a munkanélküliség csupán megmaradjon a jelenlegi igen magas szintjén, a GNP *évi 3-4 százalékos* növekedésére volna szükség — feltéve, ami valószínűtlen, hogy a termelékenység évi növekedési rátája nem emelkedik a jelenlegi 2 százalék fölé. A gazdasági növekedés ilyen üteme azonban illúzió, nem is szólva arról, hogy olyan termékekben kellene testet öltenie, amelyekre a világpiacon fizetőképes kereslet talál az a Nyugat-Európa, amelynek kereskedelmi mérlege az Egyesült Államokkal és Japánnal *több tízmilliárdos deficitet* mutat.

Az inkább „amerikai" koncepció — legalábbis nemzetgazdasági szinten — nem él a termelékenységhajszolás bűvöletében, mint azt évek óta tartó stagnálása bizonyítja. A munkanélküliség ugyan az USA-ban is keserves gond, amelyet csak kissé enyhítenek az olyan központi intézkedések, mint a napokban főleg közmunkáira és segélyekre jóváhagyott 9,6 milliárd dolláros csomagterv. A legmodernebb technológia a *rendkívül innovatív*

A hat hónapja és ennél hosszabb ideje állástalanok egyes országokban, az összes munkanélküliek százalékában

— Mindig mondtam, hogy egy ügyes fiatalember manapság is el tud helyezkedni tanoncként.

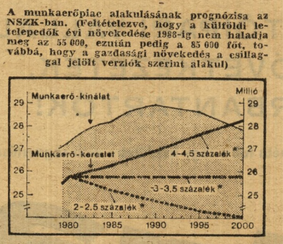
(A Stern után)

kulcsiparágakban koncentrálódik, ahol ugyan többnyire csökken a foglalkoztatottság, de rendkívül gyorsan nő a *szolgáltató ágazatokban*. Egyetlen példa: 1973—1980-ig 1,6 millióval nőtt a vendéglátóiparban foglalkoztatottak száma, ami több mint *másfélszerese* az autóipar (666 ezer fő) és az acéliparé (327 ezer fő) összes dolgozóinak. Az persze más kérdés, hogy a szolgáltatásokban várhatóan elhelyezkedő további milliók (irodai alkalmazottak, üzleti eladók, segédápolónők, portások stb.) kereseti szintje jóval *alacsonyabb* lesz annál, mintha az iparban dolgoznának.

A munkaerőpiac szerkezetváltozása természetesen nem amerikai sajátosság: az EGK feldolgozóiparában 1970-ben az összes foglalkoztatott 31 százaléka dolgozott, ma már csak 26 százalék. (Az USA-ban 21 százalék.) A baj csak az, hogy a szuldó kedvezőtlen: a termelő ágazatokban *több* munkahely szűnik meg, mint amennyi a szolgáltatásokban keletkezik. *Forastié* viziója „A 20. század nagy reménysége" c. könyvében a posztindusztriális, szolgáltató társadalomról, egyelőre nem több álmodozásnál.

Az állástalanok „önvédelme", a Nyugaton mindinkább elburjánzó *fekete gazdaság* — Olaszországban például kb. négy millióra teszik az ebből megélni próbálókat — éppoly kevéssé segít, mint a terjedő részfoglalkoztatás, a csökkentett és éves szinten egyenlőtlen munkaidő, a munkahelymegosztás, az úgynevezett job-sharing és egyéb kényszerkísérletek. Ezeknek semmi közük a lényeghez, amelyet — találóan — így fogalmazott meg a nyugatnémet szociáldemokrata *Bíchner*, a munkanélküliséggel foglalkozó jelentés előadója, a strasbourgi Európa-parlament tavaly októberi viharos ülésén *„Csődöt mondtak a szabadpiac-gazdaság önszabályozó erői."*

A munkaerőpiac alakulásának prognózisa az NSZK-ban. (Feltételezve, hogy a külföldi letelepedők évi növekedése 1985-ig nem haladja meg az 55 000, ezután pedig a 85 000 főt, továbbá, hogy a gazdasági növekedés a csillaggal jelölt verziók szerint alakul)

A jelenlegi tőkés munkanélküliség egyik alapvető és — legalábbis belátható időtávon — megoldhatatlannak tűnő problémája: már csupán jelenlegi szintjén is — holott a prognózisok egyértelműen további növekedését jelzik — *újabb munkanélküliséget szül.* Következik ez egyrészt abból, hogy a munkanélküli és szociális segélyek, a már folyamatban levő megnyírbálásuk ellenére, annyira megterhelik a máris súlyosan deficites állami költségvetéseket, hogy azokból egyre kevésbé tellik új, tartós munkahelyeknek — a korábbinál egyébként is drágább teremtésére, illetve annak támogatására.

Másrészt nem mutatkozik kiút az ördögi körből: az állástalanok, csökkent fogyasztásuk miatt *visszafogják* a munkaalkalmat nyújtó keresetélénkülést, ugyanakkor pedig, minthogy kiestek a termelésből (vagy be se kerültek), maga *a nemzeti termelés is csökken*, vagy a szükségesnél kisebb mértékben emelkedik. E társadalmi veszteség 1981-ben *340 milliárd dollárt* tett ki az OECD-országokban.

A mai nyugati világ állástalanseregé várakozókból és reményvesztettekből áll. De az utóbbiak többen vannak.

Dr. Follinus János

KÖRKÉP

KGST

KÖZÖS VÁLLALATOK

A KGST-országokban jelenleg mindössze *nyolc* közös vállalat működik, holott újabbak létrehozását indokolnák a valamennyi érdekeltre ezekből származó előnyök, általuk a Hopodárské noviny csehszlovák gazdaságpolitikai hetilap egyik legutóbb közölt cikkében. Eddig szinte kizárólag csak *kétoldalú* alapon jöttek létre közös vállalatok — az egyetlen kivétel az Interlichter hajózási társaság —, de ezek eredményes működése is bizonyítja: a közös vállalatok előmozdítják a szocialista gazdasági integráció hiányosságainak leküzdését.

Kétségtelen — így a cikk —, hogy a közös vállalatok, mint az integráció magasabb formái, minőségileg új *követelményeket* támasztanak a tagországok tervezési és gazdaságirányítási rendszerével szemben, amelyek új megoldási módszereket igényelnek.

A közös vállalatok számának növelését fékező akadályok között a Hospodárské Noviny első helyen említi azt, hogy a tervkoordináció ez idő szerint lényegében a termékkibocsátásra korlátozódik, míg a közös vállalatok esetében szükséges, hogy átfogja az egész újratermelési folyamatot. A jelenlegi tervezési együttműködésben nem kapcsolódnak megfelelően egymáshoz az egyes népgazdaságok tervezési rendszerének eltérő elemei. Nem terjedtek el kellően azok a már kidolgozott és a gyakorlatban bevált módszerek, amelyek szükségesek a közös vállalkozások kiválasztásához és hatékony megvalósításához. Vállalati szinten nem elegendő az információ a közös vállalattokkal kapcsolatos igények és források felméréséhez és gazdaságos működtetésükhöz. Ezek a problémák azonban — a részvevők érdekeinek a konkrét esetekben való összehangolásával — *áthidalhatók.*

A cikk — utalva arra, hogy Csehszlovákiában a jogi szabályozás nem akadályozza közös vállalatok létrehozását — hangsúlyozza: egységes szemléletre szükséges a hatékonyság értelmezésében, úgy, hogy az érvényesüljön a tervezési rendszerben éppúgy, mint az *anyagi ösztönzésben.* Ezzel összefüggésben kulcsszerepük van az *áraknak*, úgy, hogy megteremtődjék a belföldi árak rugalmas alkalmazkodó képessége a külső piacok objektív feltételeihez, azaz a közös vállalatok termelési költségei összehasonlíthatók legyenek a külpiaci árakkal. Csakis így érhető el, hogy a termékek értékesítési ára egyértelműen közvetítse a közös vállalat eredményességét az abban részt vevőknek, bár ezt jelenleg akadályozzák az árképzésben fennálló eltérések.

NSZK

AMERIKAI VOLKSWAGEN-GYÁR ELADÁSA

Az elmúlt napokban létrejött megállapodás szerint a Volkswagen eladja a Chryslernek a Detroit egyik elővárosában jövő, majdnem kész üzemét, amelynek beruházásra eddig mintegy 130 millió dollárt költött, minthogy a kocsijai iránti kereslet *rohamosan visszaesett* az amerikai piacon. Bár kezdetben sikeresek voltak a VW 1978-ban megnyílt első amerikai gyárából kikerült autók — a Golf módosított változata —, ezekből tavaly már csak 91 ezret adtak el, szemben az 1981. évi 162 ezerrel, s az év eddigi szakaszában az értékesítés újabb 21 százalékkal csökkent. A Volkswagen további gondja, hogy irodagép-leányvállalata, a Triumph-Adler 150 millió DM veszteséggel zárta a tavalyi évet, ami szintén közrejátszott abban, hogy a legnagyobb nyugatnémet autókonszern bejelentette: 1982-re — 1975 óta először — *nem fizet osztalékot.*

NEMZETKÖZI HAJÓIPAR

TOVÁBBI VISSZAFEJLŐDÉS

Egy most közzétett OECD-jelentés szerint a 24 tagország hajóipara 1982-ben csak *fele annyi* megrendelést kapott, mint az előző évben: 7,15 millió BRT hajótér építésére, szemben az 1981. évi 14,11 millióval. A visszaesés túlnyomórészt a tartályhajókat érinti. Míg az 1978-as rekordévben ez a flotta 380 millió BRT-t tett ki, ez év elején már 304 milliónra csökkent. Jelenleg 64 millió BRT kapacitás kihasználatlan, s ennek kétharmadát a 230 ezer BRT-nál nagyobb hajók teszik ki. Szakértők szerint az elkövetkező években 100-220 millió BRT kapacitás is elegendő lesz az olajszállítások lebonyolítására.

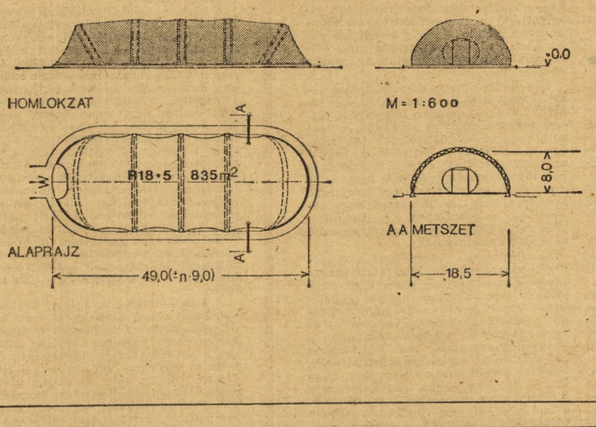
A Lenfonó és Szövőipari Vállalat, a Tolna megyei Állami Építőipari Vállalat és a Dél-dunántúli Tervező Vállalat által létrehozott

Tabi Sándor Gt. sorozatban gyártja

és szereli az ipari és mezőgazdasági csarnokok, raktárak, géptárolók és különböző sportlétesítmények céljára alkalmas, pvc-vel kent,

ponyvaborítású, nagy légterű csarnoksátrait

A kifejlesztett R-családon belül célszerűen a 18,5 méteres fesztávolságú építményeinket ajánljuk. Igény esetén a 24 méteres, illetve az ennél nagyobb vagy kisebb fesztávolságú szerkezeteinkkel is megrendelőink rendelkezésére állunk.
Az R 18-as építmény elkészülésének határideje optimális esetben két hónap.

Felvilágosítás és megrendelés:

TÁEV SZEKSZÁRD

Szekszárd, Tartsay Vilmos u. 10.
(Pf.: 79. 7100)
Telefon: (74) 12-311.
Telex: 14-231.
Ügyintéző: Vecseiné Szablár Klára.

R 18	4	5	6	7	8	9	10
hosszúság:	40	49	58	67	76	85	94 m
alapterület:	669	835	1001	1168	1334	1500	1667 m²

BUDAFLAX HUNGÁRIA

TERV

ÉPÍTŐIPARI VÁLLALATOK,
SZÖVETKEZETEK,
KARBANTARTÓK!

Papírtapéta falra vagy falfelületre való ragasztására ajánljuk a

Galga tapétaragasztót

A Galga tapétaragasztó használata egyszerű és gyors. A por alakú anyag hígításához hideg víz is megfelel.
A por- és a ragasztóoldat nem ártalmas az egészségre, nem tűzveszélyes és fagyálló.
Száradási ideje: 24 óra.

Gyártja a
Galgavidéke Áfész
Tura

Forgalmazza: az
EPTEK
Vegyi és szilikátipari anyagok osztálya,
Budapest X., Jászberényi út 38–72.
Telefon: 572-690.

KISVÁLLALKOZÁSOK ÉS A MUNKAERŐ

Alaptalan aggályok

Az új vállalkozási formák — amellett, hogy képesek lehetnek bizonyos szétszórtan megjelenő szükségletek gyors kielégítésére — egyben lehetővé teszik viszonylag jelentős mértékű munkaerő-állomány társadalmilag szükséges és hasznos foglalkoztatását is (a központi beruházási keretek kímélésével), tehát nem elhanyagolható *munkaerő-gazdálkodási* és jövedelmi hatásokat is kiváltanak.

A munkavállalási szándékot befolyásoló tényezők összetettek. A kisebb településeken az állandó jövedelmet és a nyugdíjjogosultságot biztosító *főállású* munkavégzés lehetőségének megteremtése, más területeken (főként a városokban) a pótlólagos jövedelmet adó *többletmunka* biztosítása jelenik meg társadalmi igényként. A kisvállalkozások változatos szervezeti formái jól idomulnak e sokféleséghez. A főállású *munkavégzési lehetőségek bővítésében* fontosnak tűnnek a mezőgazdasági nagyüzemek úgynevezett melléküzemágai, a kisipari és a kiskereskedelmi tevékenység, valamint a kisszövetkezetek. A többletjövedelemért való többletmunkavégzést a munkaközösségek és a szakcsoportok teszik lehetővé. A szervezőséges üzemeltetési és az átalánydíjas elszámolási formák pedig — munkaügyi szempontból közvetett módon idéznek elő változásokat.

Melléküzemek és a taxisok

A kisüzemi termelés kiszélesítése és az új foglalkoztatási lehetőségek megteremtése szempontjából legjelentősebb a mezőgazdasági nagyüzemek alaptevékenységén kívüli termelést végző üzemeinek szerveződése. Bár a folyamat nem új jelenség, a fejlődés *ma is dinamikus.* 1980 és 1982 első féléve között a létszám 24 százalékkal nőtt, s a 8500 üzemegységben dolgozók száma mintegy 260 ezer, az összes foglalkoztatott több mint 5 százaléka. A melléküzemágak különösen fontos eszközei az úgynevezett mikrokörzetekben jellemző *foglalkoztatási gondok megszüntetésének.* Fontos szerepet játszanak a foglalkoztatási struktúra változásában is: csaknem 100 ezer munkavállalót a mezőgazdasági alaptevékenységből csoportosítottak át, mintegy 70 ezerre tehető a korábban munkaviszonyban nem állók (főként nők) száma, akiknek a lakóhelyen történő foglalkoztatása ily módon megoldódott. A melléküzemágakban dolgozók 97 százaléka *főfoglalkozású munkavállaló.* A kedvezőbb jövedelmezőség elérésének érdekében a tsz-ek a városokba is telepítenek termelő- és szolgáltató üzemeket, azonban feszültséget okoznak az ipari centrumok munkaerő-ellátásában. A szolgáltató részlegek működése ennek ellenére is indokolt, viszont a termelőrészlegek létesítésének feltételeit — a nagyvárosok magasabb színvonalú és jóval hatékonyabb üzemeinek védelmében — úgy kellene továbbfejleszteni, hogy a munkaerőhiánnyal bajlódó városokban és vonzáskörzetükben a tszeknek ne legyen módjuk ipari termelőtevékenységre.

A kisiparosok és a kiskereskedők — mivel az egyéni érdek jó „piackutató" — olyan területeken és szakmákban működnek, ahol a piac leginkább elismeri a munkájukat. Tevékenységük így a társadalom számára mindig szükséges, mert az ellátás szempontjából hasznos. További előnyük, hogy a munkahelyet a magyar számára saját erőből hozzák létre. A működési engedélyek kiváltásának megkönnyítésével számuk az elmúlt évben 10-12 ezerrel nőtt (most összesen mintegy 140 ezer). Ez azonban nem okozott, de nem is oldott meg különösebb foglalkoztatási gondokat. Egyrészt mert az új vállalkozók között — az elképzeléseknek megfelelően — nőtt a mellékfoglalkozásúnak aránya, másrészt az átlagos „üzemlétszám" igen kicsi (1,1 fő), tehát a korábbi munkahely elhagyása szórványos, egy-egy vállalatra nézve alig érzékelhető. *Kivétel a személy- és a teherfuvarozás,* amely — mint az új kisipari vállalkozók legtöbbjét mozgósító lehetőség — viszonylag rövid idő alatt nagy létszámmal csökkentette például a Volán, az Autótaxi munkaerő-állományát.

Kisszövetkezetek: a csoporttulajdonon alapuló érdekeltségük révén megtartják tulajdonosi érzékenységüket, lakossági pénzeszközöket mobilizálnak, ugyanakkor a szocialista szektor részei, tehát fejlett tulajdonformát képviselnek. A kisszövetkezet új szervezeti forma, de létrejöhet már korábban működő szövetkezetekből, kiválással, illetve annak átalakulásával is. A foglalkoztatottság szempontjából csakis az újonnan szerveződő kisszövetkezeteknek van jelentősége, amelyek *2-3 ezer, 90 százalékban főállású munkavállalót foglalkoztatnak.* Főként a városokban — csaknem fele részben Budapesten — működnek. Lehetőleg vállalati, közületi megrendelésekre dolgoznak és az eredeti céltól eltérően csak kisebb mértékben a lakosságnak.

A mérnök is munkás

Az ipari és a szolgáltató szövetkezeti *szakcsoportok* szerveződése rendkívüli dinamikus: egy év alatt kb. 300 szervezet jött létre. Az ipari szövetkezetek kisebb részlegeikből alakítanak általában szakcsoportokat, itt a főállású munkavégzés dominál, belső átcsoportosítás mellett. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek új iránti fogékonyságát mutatja, hogy a melléküzemágak tevékenységének kiszélesítésére, *nagyrészt saját létszámból,* a főálláson kívüli foglalkoztatással nagy számban létesítenek szakcsoportokat. A megoldás lényegében a melléküzemágaknak egyik variánsa, a többletjövedelem szerzésének lehetőségével. A foglalkoztatással kapcsolatos hatása elhanyagolható. A szervezeti forma tág lehetőségeit mutatja, hogy vannak egészen más jellegű szakcsoportok is. Bács-Kiskun megyében például a megyei tanács munkaügyi osztályának kezdeményezésére, 250 ezer forint tanácsi fejlesztési alap felhasználásával 39 rokkant, szellemi fogyatékos, illetve csökkent munkaképességű részére hoztak létre munkalehetőséget e formában. Munkaügyi vonatkozásban az ipari és szolgáltató szövetkezeti szakcsoportok főfoglalkozáson kívüli munkára szervezett formái nagy hasonlóságot mutatnak a vállalati gazdasági munkaközösségekkel.

A mezőgazdasági szakcsoport már korábban is működő szervezeti forma. Újdonság, hogy 1982-től *az állami gazdaságok is szervezhetnek szakcsoportokat.* Feladatuk az ellátás javítása úgy, hogy az erre fordított munka lehetőleg ne terhelje a társadalmi munkaidő-alapot, de ha szükséges, a főfoglalkozás szerepét is betölthesse. E cél megvalósulását mutatja, hogy a főálláson kívül, vagy nyugdíjasként dolgozók száma már mintegy 140 ezer fő, arányuk 80 százalék körül van. A mintegy 2600 szervezet területi elhelyezkedése egyenletesnek mondható.

A magánvállalkozások legdinamikusabb formája az egyéni kezdeményezésre és kockázatra szervezett *gazdasági munkaközösség.* Többségük kevéssé tőkeigényes tevékenységre, *75-80 százalékban a főfoglalkozás fenntartása mellett alakult meg.* Jellegzetesen városi szervezetek, sőt a munkaközösségek fele a fővárosban van, a megyékben pedig zömmel a megyeszékhelyeken. A nem főállásúak magas aránya és a területi elhelyezkedés azt mutatja, hogy a gmk megalakításának első számú tényezője a jövedelemkiegészítés lehetősége. Kirívóan magas a szellemi foglalkozásúak részvétele, sőt gyakori, hogy az értelmiségiek a gazdasági munkaközösségekben fizikai munkát végeznek. Az „üzemlétszám" 5-6 fő, a létrejött szervezetek száma csaknem 2000.

Az új vállalkozási formák közül a *vállalati gazdasági munkaközösségek* váltották ki a legellentmondásosabb gazdasági hatásokat és szakmai véleményeket. (Lásd erről bővebben: Figyelő, 1983/14. sz.)

Tény, hogy azok a vállalatok, amelyek a korábban például túlórában végzett munkát „helyezik ki" a gazdasági munkaközösségekbe és ezért a munkáért az átlagbér többszörösét fizetik költségként, nem ráfordítást takarítanak meg, hanem csak a bérfejlesztés után fizetendő adót. Az ilyen vállalkozás hasznossága tehát csak a vállalkozó és a vállalat számára egyértelmű, népgazdasági szinten erősen vitatható. Ráadásul a kibocsátott termékmennyiség nem vagy csak kevéssel nő (a munkát korábban is elvégezték), míg a vállalat a béreken kívül további jelentős összegeket áramoltat ki vásárlóerőként.

Kinek a hasznára?

A vállalati gazdasági munkaközösségek működése belső vállalati *munkaügyi feszültségeket* is kiválthat:

— Míg a magánvállalkozásoknál a többletmunka — nagyobb jövedelem közötti összefüggés általában elfogadott, a vállalati gazdasági munkaközösségek esetében gyakran okoz gondot az, hogy többletjövedelem a dolgozók viszonylag szűk körében érhető csak el. Másrészt, hogy gyakorlatilag ugyanazt a többletmunkát a munkavállalók egy része túlórázással túlóradíj ellenében végzi el, másik — és kisebb — része a gazdasági munkaközösségben, s az ott kialakult díjazás ellenében.

— Nehezen megoldható a teljesítmények elhatárolása a főmunkaidő és a munkaközösségben végzett munka között. (Ez is ott jelentkezik ahol azonos a főmunkaidőben és a munkaközösségben végzett munka.)

A vállalati gazdasági munkaközösségben végzett tevékenység pontosabb szabályozása a feszültségek enyhítését is elősegíthetné, itt azonban igen nagy szerepe és felelőssége van a vállalatoknak is.

Összegezve az elmondottakat: a kisvállalkozások léte, működése *a munkaerő-gazdálkodás szempontjából hasznos;* erősítik a mobilizációt, bővítik a munkavállalási lehetőségeket, ugyanakkor segítik a többletteljesítmények, a munkaerő-tartalékok mozgósítását. Továbbá: mivel e kisszervezetekben az egyéni érdek igen erősen érvényesül, tevékenységüket megszüntetik vagy átalakítják, mihelyt az nem felel meg a jövedelmezőségi számításaiknak. Tehát rendkívül rugalmasak, csak gazdaságosan működnek és nem támaszkodnak az alapító szervezetekre, az állami költségvetésre. Ugyanebből ered, hogy a kifizetett jövedelmek mögött valódi teljesítményeknek kell lenniük. Viszont: a vállalati gazdasági munkaközösségek (és néhány ipari szolgáltató szövetkezeti szakcsoport) működésének megítélése már korántsem ilyen egyértelmű.

Horváth Péterné

VÁLLALATI MÉRLEGBESZÁMOLÓK

Csökkenő nyereség

Az 1982. évi vállalati mérlegbeszámolók — PM Ellenőrzési Főigazgatóságon elvégzett — gyors összesítéséből levonható egyik legfontosabb következtetés, hogy a vállalatok *eredménye* meghaladta ugyan a tervezetet, de mégis 2 százalékkal kevesebb, mint 1981-ben volt.

Ezen belül az egyes népgazdasági ágak, ágazatok gazdasági eredményei erőteljesen differenciálódtak. A mezőgazdaságban a kedvező terméseredmények, valamint az alaptevékenységen kívüli tevékenység növelésének hatására 5,9 százalékkal, az építőiparban 1,3 százalékkal értek el nagyobb eredményt, mint 1981-ben. Ugyanakkor a közlekedéshírközlésben, a belkereskedelemben és a nem termelő ágakban a nyereség 6-7 százalékkal lett kevesebb, mint az előző évben.

Az iparban a népgazdasági átlaghoz hasonló a nyereség csökkenése (1,6 százalék). Az iparon belül a gépiparban kimagasló mértékben nőtt az eredmény, míg a kohászatban és az élelmiszeriparban számottevően csökkent az eredmény.

Nőttek a költségek

Az 1982. évi vállalati jövedelmeket számottevő mértékben meghatározták a szigorodó piaci viszonyok és az ezt közvetítő szabályozó módosítások. A nettó *árbevétel* átlagosan 6,8 százalékkal emelkedett, de ez az ágazatok többségében a korábbi éveknél lényegesen kisebb mértékben növelte az eredményt. Az előző évek sajnálatos „tradíciója" viszont — a költségek erőteljes növekedése — 1982-ben is folytatódott. A termelési érték 7,1 százalékos növekedésével szemben a költségek 7,7 százalékkal nőttek. Az iparban viszont kedvező jelenség, hogy az anyagigényes 66 százalékról 65,6 százalékra mérséklődött és ez növelte a nyereséget. E költségek relatív csökkenése különösen a gépiparban javította az eredményt. A pénzügyi-gazdasági ellenőrzés megállapította, hogy több vállalatnál a dolgozókat közvetlenül érdekeltté tették a költségek csökkentésében. Sajnálatos viszont, hogy a csökkenő nyereség ellenére csak kevés vállalatnál gondoskodtak arról, hogy a bérek ezzel arányosan alakuljanak.

A korábbi évekhez hasonlóan a népgazdasági tervben előirányzott mértéket meghaladó — 6 százalék körüli — *bérfejlesztést* valósították meg. A részesedési alaphiányos vállalatok száma is több az előző évinél.

Az előzőeken kívül a vállalati nyereség erőteljes mérséklődését okozta még a *fel nem osztott költségek* árbevételnél jelentősen nagyobb, 10,5 százalékos emelkedése. E költségcsoportot befolyásolta a bankkamatok, a szállítási tarifák központi emelése, a statisztikai illeték befizetése alóli mentességek megszüntetése. De mindezeket figyelembevéve a fel nem osztott költségek emelkedése a vállalati rezsigazdálkodás elhanyagoltságát is jelzi.

Átrendeződő alapok

A népgazdaság egészében a termelő szektor *árbevétel-arányos eredménye* az előző évben elért 10,6 százalékról, 9,8 százalékra csökkent. A mérséklődő jövedelmezőség azonban még nem érződik kellően a vállalati érdekeltségi alapok alakulásában.

Az 1982. évi nyereségből képzett *érdekeltségi alapok* összege 5,4 százalékkal csökkent, ezen belül az alapok összetételében számottevő változás következett be. A részesedési alap kismértékű emelkedése mellett erőteljes átcsoportosulás ment végbe a tartalékalap és a fejlesztési alap között az utóbbi javára. A nyereségből képzett részesedési alap 8,7 milliárd forint, 4,6 százalékkal több, mint az előző évben.

A csökkenő nyereség ellenére a vállalatok 4 százalékkal több fejlesztési alapot képeztek, mint az előző évben. Ez azonban döntően a tartalékalap igénybevételével valósult meg. Az alapok közötti átcsoportosításnak az az oka, hogy a vállalatok egy részénél az amortizációból és nyereségből képződő alap nem nyújt fedezetet az 1983. évi bankokkal és az állammal szembeni kötelezettségek teljesítésére és a vállalatok fejlesztési szándékára.

Pénzügyi hiányok

A szigorúbb gazdálkodási feltételek között az évet a tavalyinál több vállalat és szövetkezet zárta *pénzügyi hiánnyal.*

A veszteséges vállalatok száma — mezőgazdaság nélkül — 20-ról 40-re emelkedett. A vállalatok többségénél a veszteség összege a rendelkezésre álló saját forrásból fedezhető. A pénzügyi rendezéshez azonban 11 vállalatnál központi beavatkozás, szanálási eljárás megindítása szükséges.

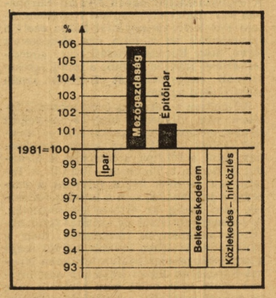
A lehetőségeket meghaladó fejlesztések következtében 30 vállalatnál fejlesztési alaphiány keletkezett. Ez 12-vel több, mint az előző évben. Hasonló jelenségek tapasztalhatók a részesedési alap felhasználásában is, ahol az alaphiányos gazdálkodók száma több mint az ötszörösére emelkedett. A fejlesztési alaphiányok rendezését, a túlzott mértékű eladósodottságot 12 vállalatnál csak hosszabb távon lehet megszüntetni.

A mezőgazdaságban 108 szövetkezet zárta az évet veszteséggel és alaphiánnyal. A kimutatott pénzügyi hiány rendezése 1983. évben nehéz feladatot jelent az érintett üzemek számára.

A pénzügyi nehézségek a költségvetéssel szembeni kötelezettségek rendezésénél is érzékelhetőek voltak. Az előző évhez képest 1982-ben mintegy 50 százalékkal növekedett azoknak a gazdálkodóknak a száma, amelyek fedezet hiányában — az adófizetéssel is kapcsolatban — az év folyamán sorban állnak.

Trautmann János

A nyereség alakulása a népgazdaság néhány ágazatában, 1981 = 100

Az EGB 38. ülésszaka

Az Európai Gazdasági Bizottság tavalyi ülésszaka óta eltelt egy év eseményeit elemezve megállapítható, hogy a nemzetközi helyzet növekvő feszültségekkel terhes. A meglevő globális problémák mellett helyi jellegű konfliktusok is előfordultak időszakos, átmeneti jelleggel. Európa különösen érzékeny minden politikai feszültségre még akkor is, amikor maga az európai helyzet viszonylag stabil. Az 1970-es évek jelentős fejlődést mutattak a kelet—nyugati politikai kapcsolatokban és ez kedvezően hatott a gazdasági viszonyok fejlődésére is. Most viszont azt kell tapasztalni, hogy ez a pozitív fejlődési trend *kritikus ponthoz* érkezett. A világgazdaság legnagyobb részét stagnálás, a gazdasági tevékenység alacsony foka, infláció, munkanélküliség, a beruházások visszaesése, a kereskedelem volumenének alacsony, sőt csökkenő színvonala jellemzi.

Szükséges dialógus

Mindezekre a gazdasági nehézségekre a kormányok sok esetben olyan intézkedésekkel reagálnak, amelyek fokozatosan *alásszák* a nemzetközileg elfogadott szabályokat és normákat. A különböző gazdasági és társadalmi rendszerű országok együttműködésére nemcsak ez az általános tendencia hat kedvezőtlenül, hanem az is, hogy sokan visszájára akarják fordítani a politika és a gazdaság között a fellendülés és normalizálódás időszakában fennállt pozitív kölcsönhatást. Egyszerűen úgy fogalmaznak, hogy a gazdasági együttműködésben is kifejezésre kell juttatni a politikai viszonyok állapotát még akkor is, ha ez gazdasági előnyöktől fosztja meg e politika hirdetőit.

Ilyen nézetek erősítését, illetve elfogadtatását hivatottak szolgálni azok a tendenciák is, amelyek a kelet—nyugati gazdasági kapcsolatok marginalizálására irányulnak. Ez amellett, hogy Európa marginalizálásának veszélyét hordozza magában, ami már Nyugat-Európa szempontjából sem közömbös, materiális alapját kívánná képezni a politikai indítékok által motivált gazdasági irányvonalváltásnak.

Az ülésszakon részt vett delegációk többsége hangoztatta: a múltban beigazolódott, hogy az Európai Gazdasági Bizottság *alkalmas keret* arra, hogy komoly tárgyalások folyjanak, megfelelő dialógus alakuljon ki az érdekelt felek között, ami ha megfelelő politikai akarattal és a kölcsönös érdekek figyelembe vételével párosul — ha nem is rövid úton és nagy ugrásokkal — kedvező eredményeket hozhat.

A *szocialista országoknak* az általános vitában elhangzott felszólalásai kifejezték azt a változatlan törekvést, hogy *erősítsék az EGB szerepét* a kelet—nyugati előnyös gazdasági kapcsolatok továbbfejlesztésében. Az európai országok kölcsönösen érdekeltek a gazdasági együttműködésben és ez ad alapot arra, hogy a gazdasági kapcsolatokban is bekövetkezett merevedés feloldódjon.

Kelet—nyugati kereskedelem

Az idei általános vitában változást jelzett az, hogy az *Egyesült Államok* a tavalyi, kizárólag politikai jellegű felszólalása mellett az idén az Európai Gazdasági Bizottság tevékenységének értékelésével és további munkájával is foglalkozott. A *közös piaci országok* az Európai Gazdasági Bizottság gyakorlati jellegű tevékenységének továbbfolytatását hangoztatták, a látványosabb — politikai kihatással is együttjáró — akciókkal szemben.

Az európai gazdaság — különösen Nyugat-Európa — és az Egyesült Államok 1982. évi gazdasági teljesítményét jellemezte az a jelentés, amelyet az *EGB titkársága* terjesztett be vitára. Az a tavalyi jóslat, hogy 1982-ben, ha lassan is, de megkezdődik Nyugat-Európában a gazdaság növekedése — *túl optimistának bizonyult.* Bizonytalanságot szültek olyan tényezők, mint a növekvő munkanélküliség, a beruházások visszaesése, a kamatlábak változatlanul viszonylag magas volta és további pénzügyi korlátozások, amelyeknek egyetlen pozitív oldala az infláció bizonyos mértékű csökkenése volt. Megoszlottak a nézetek abban, hogy az olajárak csökkenése milyen hatással lesz a termelési költségekre és a termelés jövedelmezőségére.

A *szocialista országok* a vitában általában a gazdasági fejlesztés érdekében történt lépéseikről, intézkedéseikről adtak számot. A magyar delegáció ismertette népgazdaságunk 1982. évi eredményeit, kiemelve, hogy erőfeszítéseinket változatlanul fokozzuk a strukturális átalakítás, a versenyképesség növelése, külkereskedelmi mérlegünk javítása érdekében.

Lényeges részét képezte az EGB idei ülésszakának a *kelet—nyugati kereskedelemmel* foglalkozó téma megvitatása. Valamennyi nozzászóló a kelet—nyugati kereskedelem szükségességét, az európai együttműködésben betöltött fontos szerepét hangsúlyozta. Felmerültek mindazok a problémák, amelyek a kereskedelem akadályait képezik. Erőteljesen hangsúlyozták a felszólalók, hogy a külkereskedelemnek *a legnagyobb kedvezmény és a kölcsönös előnyök alapján kell folytatódnia.* Olyan kereskedelempolitikai intézkedések, amelyek a diszkrimináción, mennyiségi korlátozásokon, önkéntes exportkorlátozásokon alapulnak, nincsenek összhangban a szerződéses kötelezettségekkel, az általánosan elfogadott normákkal és nem segítik a szükséges megélénkülési folyamatot.

A Közös Piac nevében beszélő küldött *az effektív reciprocitást* jelölte meg, mint olyan bázist, amelyen a kelet—nyugati kereskedelem továbbfejlődhet, megemlítve azt, hogy fizetési nehézségek és az eladósodás is hátrányosan befolyásolja a kelet—nyugati kereskedelmet. Erősen *szót emelt a Közös Piac növekvő kereskedelmi deficitjének felszámolása érdekében,* amely a KGST-országokkal szemben már 9 milliárd dollárt ért el a múlt évben. Ez alól kivétel Magyarország, mert ebben a relációban a Közös Piacnak aktívuma van.

Súlyponti területek

Az EGB eddigi tevékenységének súlyponti területeit sikerült változatlanul előtérben tartani, ezek *az energia, a szállítás és a környezetvédelem* területén folytatott munkák.

Jóllehet a fenti témakörökben *évek óta* szorgalmazott összeurópai kongresszusok ügyében — a környezetvédelmet kivéve, ahol a kongresszus megtartásra került — előrehaladás nem történt, jele volt annak, hogy politikai jóakarattal, ha kis lépésekkel is de lehet *előrehaladásra* számítani.

Az elmúlt évben energia tárgykörben megtartott néhány pozitív eredményt hozó szeminárium alapot adhat arra, hogy a nem túl távoli jövőben az energia kormánytanácsadók megvitassák a további munkaprogramot, értékeljék az európai energetikai együttműködés helyzetét és ily módon kedvezőbb feltételeket teremtsenek egy magasabb szintű tanácskozás összehívásához. Az európai szállítási együttműködés területén határozat született a szállítás és közlekedés fejlesztése perspektíváinak vizsgálatára.

A környezetvédelem terén a megfelelő számú ratifikáció után *életbe lépett* a határokon túl terjedő légszennyezés korlátozására irányuló egyezmény. Ennek végrehajtó testülete 1983 júniusában fogja első ülését tartani. Felmerült a légszennyezés korlátozása mellett hasonló jellegű *vízügyi egyezmény* kidolgozásának gondolata is.

A közgazdasági kérdésekkel foglalkozó munkák középpontjában a hosszú távú, 2000-ig szóló általános gazdasági kilátások vizsgálata áll. Ennek során különös figyelmet fordítanak a *strukturális változásokra* és a *hosszú távú energiahelyzet gazdasági kihatásainak* vizsgálatára.

Az üzleti körök bevonása

Most először részletesebben megvitatott kérdés volt az EGB további munkaprogramja, összefüggésben azokkal a javaslatokkal, amelyeket az új főtitkár, *Klaus Sahlgren*, vitaindítójában ismertetett. Hasonlóan más ENSZ-szervezetekhez, az EGB munkájában is gondot jelent, hogy a folyó tevékenység értékelése, felülvizsgálása, az időszerűségüket veszített, vagy túlhaladott témák kiszűrése nem volt rendszeres. Ez azért fontos, mert új munkákra az ENSZ költségvetés korlátozott volta miatt csak belső átcsoportosítással, meglevő erőforrások más célokra való felhasználásával lehet eszközöket biztosítani.

Az új főtitkár — többek között — hangsúlyozta, hogy jobban előtérbe kell helyezni a *gazdasági összefüggéseket, gyakorlatiasabb megközelítést* kell alkalmazni, s helyes lenne *az üzleti köröket nagyobb mértékben bevonni az EGB tevékenységébe.* Ezek a nézetek általában támogatásra kerültek a vita során azzal, hogy a folyamatban levő munkák kiértékelése ne ad hoc, hanem állandó jelleg legyen a kormányokkal való rendszeres konzultációk alapján. Ugyanakkor kihangsúlyozták, hogy a korszerűsítés ne a költségvetés növekedésével, hanem a meglevő erőforrások *racionálisabb felhasználásával* történjék. A tárgyra vonatkozó határozat feladatává teszi a főtitkárnak, hogy az 1984—88-as munkaprogramot az ismertetett elvek alapján dolgozza ki.

Magyar részről az EGB gyakorlati munkájában továbbra is aktívan részt veszünk. Magyarország *1983-ban három* szemináriumot házigazdája lesz. Ezek az *orvostechnikai műszerek gyártásának, forgalmának továbbfejlesztésével; a meddőhányók hasznosításával és a hosszú távú településfejlesztéssel foglalkoznak.* 1984-ben szemináriumot rendezünk a nemzetközi szállítási infrastrukturális beruházások pénzügyi vonatkozásairól és vegyipari tanulmányutat szervezünk hazánkban.

Bartha Ferenc

Az „elhidegülés" mint „ösztönző" eszköz*

Rossz az a vezetési módszer, amelynek esetében a főnök „három lépés távolság"-gal fejezi ki, hogy szabadulni akar a neki nem tetsző beosztottjától. A vezető és dolgozó viszonyát a nyíltságnak kell jellemeznie. A csendes mellőzés nem megoldás.

A vezető, ha elégedetlen egyik munkatársával, csupán a törvényes előírásoknak megfelelő módon mondhat fel neki. A hivatalos eljárást azonban sok esetben szívesen megkerülik.

Gyakran megfigyelhető, hogy a vezető valamelyik beosztottjával szemben láthatólag „elégedetlenségét" „eltávolodással" fejezi ki. Nem érdeklődik többé az illető magánügyei — családja, hobbija stb. — felől és barátságtalanná válik. Az érintett dolgozó tapasztalja a változást, de nem talál rá magyarázatot. E dolgozó azt is észreveszi, hogy a főnök környezetében dolgozók közül egyre kevesebben állnak szóba vele, nem érdeklődnek munkája iránt, nem bírálják, de nem kap dicséretet sem. A főnök gyakorlatilag elérhetetlenné lesz és csak a legritkább esetben ér rá egy-egy tanácskozásra. Titkárnője elhidegül, sőt, a kollégák is visszahúzódnak: a vezető tartózkodó, hűvös viselkedése ragadósnak bizonyul.

Az ilyen vezetői magatartás alapvetően hibás; *minden közvetett bírálat helytelen.* Nem oldja meg a problémát, mert ehhez a dolgozóval folytatandó nyílt beszélgetésre lenne szükség. A dolgozónak sincs módjában változtatni magatartását ilyen esetben, mert nem tudja: mi az, amit rosszul csinál?

Mit tehet ez esetben az érintett beosztott? Csak azt teheti, hogy minden eszközzel megpróbálja a helyzetet tisztázni főnökével. E törekvését azonban megnehezíti az a körülmény, hogy szubjektív megnyilvánulások ellen kell a harcot felvennie. Más kérdés, ha a dolgozó ún. konkrétumokra hivatkozhat, pl. arra, hogy kihagyták a munkaterületét érintő értekezlet meghívottai közül. Ilyenkor a dolgozó akár hivatalos panaszt is emelhet felettesével szemben. Ilyen konkrétumok azonban általában ritkán akadnak. A legtöbb „elhidegült" főnök ügyáz arra, hogy jogszabályba vagy a vállalati ügyrendi előírásokba nem ütközve mellőzze beosztottját.

Az ilyen „csendes hidegháború" viselése többnyire az olyan vezetők módszere, akik kerülnek minden nyílt ütközést, vitát.

Előfordulhat természetesen, hogy a főnöknek alapos oka van arra, hogy igyekszik megszabadulni beosztottjától, azonban munkajogi okokból nem mondhat fel neki. Ilyenkor úgy gondolja, indokoltan nyúl a „csendes hadviselés" módszeréhez. Ez a módszer azonban még ez esetben sem indokolt, mivel minden embernek emberi méltóságából következő joga, hogy ha tőle valamilyen teljesítményt várnak, e várakozásról és teljesítményének értékeléséről nyílt és őszinte tájékoztatást kapjon. Következésképpen a vezetőnek nem a csendes hidegháború a feladata, hanem az, hogy nyíltan, a másik fél bevonásával keresse meg a mindkét fél számára megfelelő megoldást.

*a Blick durch die Wirtschaft, 1982. III. 31-i száma alapján.

Finn javaslat

Az OECD titkárságának ajánlásai szerint a közeljövőben a tagországoknak továbbra is szigorú, fizetésimérleg-egyensúlyra törekvő gazdaságpolitikát kell folytatniuk. A gazdaság 1-2 százalékkal növekedhet. Ugyanakkor az import további csökkentésével, az export növelésével aktív külkereskedelmi mérleg elérését szorgalmazták.

Támogatók és ellenzők

Az OECD gazdaságpolitikai bizottságában folyó szakértői tanácskozáson a finn delegáció részéről azonban ezekkel a javaslatokkal sok szempontból ellentmondó álláspont hangzott el. *Pertti Sorsa*, a finn pénzügyminisztérium közgazdasági főosztályának vezetője egy *expanzívabb gazdaságpolitika* segítségével az igen magasra szökött munkanélküliségi arányok visszaszorítását anélkül, hogy az egyes országok fizetésimérleg-, valamint költségvetési hiányai jelentősen tovább növekedjenek.

A finn felszólalás ugyanakkor *első* jelentős megnyilvánulása az északi országok azon szándékának, amelyet még az OECD tavaly novemberi ülése előtt határoztak el az észak-európai országok pénzügyminisztereivel, hogy szorosabbá fűzik az együttműködés szálait a nemzetközi együttműködési szervezetben. Finnország a kezdeményezést nemcsak hangzatos véleménynek szánta, hanem egy tudatos és jól időzített kísérletnek arra, hogy az egyes országok álláspontját felmérje.

A gondolatot az OECD tagországai közül az *Efta* tagállamok és *Franciaország pozitívan* fogadta. Az expanzívabb gazdaságpolitikára irányuló elképzelést az USA ellenezte a leghevesebben, mivel az lényegében jelenlegi monetarista gazdaságpolitikája bírálatát adta és feltételezte a jelenlegi dollár-kamatlábak csökkentését.

Az OECD körében nyert pozitív tapasztalatok láttán *Kalevi Sorsa* miniszterelnök január végén Párizsban az európai szociáldemokrata miniszterelnökök tanácskozásán az expanzív gazdaságpolitika érdekében történő közös fellépése mellett felszólító kezdeményezése nagy figyelmet keltett. Sorsa álláspontját a sajtó a keynesi közgazdasági tanok úgynevezett nemzetköziesítésének nevezte, melyről a finn miniszterelnök így nyilatkozott: „Abban az értelemben új-keynesi tanokról lehet itt beszélni, hogy azok hagyományos formájukban nem alkalmazhatók, mivel a nemzetgazdaságok határai elmosódtak. Ha egy ország gazdasági élete valamilyen impulzust kap, ennek eredménye elveszik a multinacionális kapcsolatok határára. Az állam gazdaságot ösztönző intézkedései az importigényt növelik és a kereskedelmi mérlegek romlanak. Ezt már sok helyen kipróbálták kevés sikerrel. Ha az egész nemzetközi gazdasági közösség, elsősorban az OECD-országok elfogadják ezt a politikát, annak sokkal nagyobb esélyei vannak arra, hogy sikeresek legyenek. Ez a gondolat ellentétes a nemzetközi monetarizmus elképzeléseivel annak tartalma és értékrendje tekintetében is."

A párizsi konferencia *pozitívan* fogadta Sorsa miniszterelnök elgondolását és annak részletesebb kidolgozásával szakértői bizottságot hozott létre. A bizottság első alkalommal Helsinkiben találkozott, amikor Svédországból, Angliából, Ausztriából, NSZK-ból, Franciaországból, Spanyolországból és Szenegálból érkezett vezető szociáldemokrata gazdaságpolitikai szakértők fejtették ki véleményüket. A közös javaslatot a miniszterelnöki értekezlet elé kívánják terjeszteni. A szocialista, szociáldemokrata kormányfők a kidolgozás alatt levő elképzelés politikai kinyilatkoztatásával, az elmúlt években megszokott nemzetközi aktivitással kívánnak állást foglalni a világ jelenleg egyik legfontosabb kérdésében.

Együttműködés kellene

Álláspontjuk sok tekintetben szemben áll a nemzetközi gazdasági viszonyokra döntő befolyással bíró *Egyesült Államok* véleményével. De éppen az USA-ban megindult bizonyos gazdasági fellendülést jelző első jelek (építési tevékenység és autóipar), valamint a monetarizmus következetes alkalmazásának gyengülése hatásait kívánják vagy szeretnék tovább erősíteni.

Álláspontjuk realitását látszik erősíteni az infláció csökkentő és termelési aktivitást növelő olajáresés, valamint az USA-ban 1982-ben megindult kamatlábak csökkenésének tendenciája, melynek tartósága szinte valamennyi szakértői vélemény szerint az amerikai költségvetés deficitjének alakulásától függ. Az USA-n belül éppen erről folynak a legnagyobb viták a szociális költségvetés kontra katonai költségvetés csökkentése, valamint az adórendszer megvalósítható alternatívái között. Minden jel szerint az USA-Kormánynak tovább kell távolodnia a meghirdetett tiszta monetarizmustól, ha el kívánja kerülni azokat a pesszimista jóslatokat, mely szerint rövid átmeneti fellendülés után 1984-re ismét mély válsághullám várható.

A szociáldemokrata politikusok véleménye közelít olyan álláspontokhoz, amelyek a monetarista gazdaságpolitika helyett a *kamatlábak csökkentése, az egyes országok magángazdasági szektorainak fellendítése, a munkanélküliség csökkentése, a hadigazdálkodás korlátozása* irányába kellene elmozdulnia. Közös törekvések vannak a nemzetközi pénzvilág válsága kapcsán a Világbank és az IMF tekintélyének növelésére. Ennek közzétett jele az egy éve még lehetetlennek látszó IMF alaptőkéjének emelése. Ez a tendencia felerősödése esetén konstruktívabb megközelítést jelentene a fejlődő országok fizetési helyzetében jelentkező mély válság megoldására irányuló kísérletekben is.

A világgazdasági válság nemkívánatos hatásainak elkerülése valóban *politikai lépések sorozatát is* igényli a közeljövő sok két- és többoldalú találkozóján, melyek közül fontosnak ígérkezik májusban az USA-ban Williamsburgban rendezendő vezető gazdasági hatalmak csúcstalálkozója. Ennek sikeres befolyásolására a szociáldemokrata politikai erők közös gazdaságpolitikai aktivitásuk fokozásával készülnek, amikor igyekeznek álláspontjukat, minél szélesebb körben elfogadtatni. *Reagan* elnök, a williamsburgi értekezlet házigazdája mindenesetre meglehetősen óvatos és a találkozó sikerét mindenképpen biztosítani kívánja. Ennek érdekében máris elérte, hogy a résztvevők lemondtak közös nyilatkozat kiadásáról és csupán konzultációkra törekednek, a versailles-i értekezlet példájából okulva. A találkozó mindenképp a két gazdaságpolitikai szemlélet és gyakorlat vitájának színhelye lesz.

Gáti Katalin

Arab-öböl: olaj és integráció

A hivatalos olajár csökkenésével szinte egy időben lépett életbe az Öbölmenti Együttműködési Tanács gazdasági integrációs megállapodásainak *első szakasza.* Az olajárzuhanás nem akadályozta meg a kedvező kilátásokkal rendelkező első arab integráció kibontakozását, de az új helyzetben a tagországoknak minden bizonynyal át kell értékelniük a nagyívű közös fejlesztési terveik egy részét.

Összehangolás

Hat öbölmenti állam — Szaúd-Arábia, Kuvait, Katar, az Egyesült Arab Emírségek, Bahrein és Omán — akkor határozott az Európai Gazdasági Közösséghez hasonló integráció megvalósításáról, amikor együttes olajbevételeik még napi 450 millió dollárt értek el. A Tanács 1981 tavaszán történt megalapítása óta eltelt két esztendőben az olajjövedelmek fokozatosan csökkentek és csökkennek, s ma már alig érik el a napi 200 millió dollárt.

A tagországok célul tűzték ki, hogy több ütemben felszámolják az egymás közötti vámokat, lehetővé teszik a tőke és a munkaerő szabad mozgását, a későbbiekben közös külső vámrendszert létrehozzanak életbe, valamint iparágak összehangolt fejlesztésével és létesítésével növelik önellátásukat, illetve csökkentik importfüggőségüket. Az olajkincsre alapozva — ebben a térségben található a világ jelenleg ismert olajkészleteinek fele — rövid időn belül koordinálják az olajfinomító ipar tevékenységét, közös beruházásokkal, versenyképes petrolvegyészetet, alumínium-, acél- és cementipart hoznak létre.

A távlati elképzelések között szerepel a *monetáris és a politikai integráció* megvalósítása is, az első számú feladat azonban — az 1981-ben elfogadott határozatok értelmében — az *olajvagyon* minél magasabb fokú helyi feldolgozása. A tervek szerint a térség finomítókapacitása 1985-ig eléri a napi 3,2 millió hordót, az 1977. évi kapacitás kétszeresét. Ugyancsak 1977-hez képest az évtized közepére négyszeresére emelkedik az etilén, a metanol és az ammónia termelése. Mindez jelentős *kihívást* volt hivatott jelenteni az úgynevezett ipari országok felé, amelyek jószerivel maguk dolgoznak fel a hat ország olaját.

A tanács tagországainak egymás közötti *kereskedelme* eddig csekély volt; külkereskedelmi forgalmuknak mindössze 4,5 százalékát bonyolították le egymással, legfontosabb külpiaci partnereik a Közös Piac, Japán és az Egyesült Államok. Ezért is inkább jelképes jelentőségű a március elején életbe lépett vámcsökkentés, amelynek értelmében a belső forgalomban *vámmentesek* a mezőgazdasági termékek, valamint azok az iparcikkek, amelyeknek értékében számolva legalább 40 százalékát valamelyik tagállamban állították elő. Szabadda vált a tőkeáramlás és lehetővé tették a szakképzett dolgozók szabad munkavállalását a hat ország területén. Az integrációs folyamat első szakaszában megkezdődött a közös regionális fejlesztés; létrehozták az Öbölmenti Beruházási Társaságot, 2,1 milliárd dollár alaptőkével.

A korábbi arab gazdasági csoportosulások közül egyik sem jutott el ilyen messzire. Különösen figyelemreméltó, hogy a tanács még ebben az esztendőben kidolgozza a *közös iparpolitikát.* Ez a több évre szóló dokumentum már tükrözni fogja az időközben bekövetkezett változásokat az „olajfronton".

Szállítók versenye

A legnagyobb kérdőjel a közös olajhasznosítási politika és az olajfeldolgozás bővítése. A február végi, március elejei újabb OPEC-válság idején egyértelművé vált, hogy a szervezet gerincét, összetartó erejét a tanács tagállamai jelentik. Elsősorban az ő ultimátumuk eredményeként sikerült elkerülnie az OPEC-nek a totális árháborút. Nem kétséges, hogy a jövőben — akár fennmarad a kőolajkartell, akár nem — a hat ország együttesen igyekszik majd nyomást gyakorolni az olajpiacra. Egyelőre nem tűnik reálisnak a tervezett hatalmas finomító- és feldolgozókapacitás létrehozása, bár a beruházásoknak több mint fele már készen áll. Kérdés, hogy befejezik-e a programot, illetve mekkora kapacitással működnek majd a már elkészült objektumok.

Az olajjövedelmek szűkülése arra kényszerítette a tanács tagjait, hogy *lassítsák* fejlesztési terveik megvalósításának ütemét, sőt egyes luxus- és presztízsberuházásokat töröljenek. A szaúdi pénzügyminiszter jelezte, hogy országa visszafogja belső fejlesztési programjait, azt azonban nem közölte, hogy a 80 milliárd dolláros költségvetés mely tételeit nyirbálják meg. Az Emírségek az állami kiadásokat idén a tavalyi szint felére csökkentő, Bahreinben a négy évre tervezett fejlesztési programot „szétnyújtják". Mindezek olyan jelenségek és intézkedések, amelyek az elmúlt tíz év során ismeretlenek voltak az olajexportőrök számára.

Az olajpiac helyzete még hosszabb távon sem eredményezi az integrációs célok feladását; legfeljebb határidő és szerkezeti módosulások következhetnek be — hangsúlyozzák a tanács székhelyén, Rijádban. Érthető módon átmenetileg előtérbe kerülnek az „egyéni" olajügyek, de éppen az olajpiac helyzete bizonyítja, hogy az öbölmenti államok együttes felkészülése az olaj utáni időkre mennyire szükséges és időszerű.

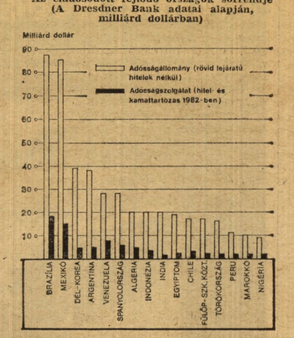
A tanács határozatait, az integrációs folyamat alakulását, a „nagy kísérletet" világszerte élénk érdeklődés kíséri. A *Közös Piac* hivatalos küldöttsége március derekán vitatta meg a tanáccsal az együttműködés kibővítésének lehetőségeit a két szervezet között. A Tízeknek nem titkolt célja, hogy *minél nagyobb megrendeléseket* szerezzenek meg a fejlesztésekre szánt összegekből. Azzal ugyanis minden kereskedő tisztában van, hogy az öbölmenti államok piaca továbbra is igencsak ígéretes. Valamelyest szűkülő értékesítési lehetőségek viszont élezik a szállítók versenyét, melyek közül csak az tud talpon maradni, aki korszerű terméket szállít, kifogástalan és komplex szervizt biztosít, s nem utolsósorban tartja a szerződéses határidőket.

(gonda—szentgáli)

Az adósságválság második szakasza

Úgy tűnik, hogy a világ pénzügyi rendszerének az összeomlását, amely elsősorban tavaly nyáron fenyegette a világgazdaságot — sikeres mentőakció eredményeként *megakadályozták.* Változatlanul kérdéses azonban, hogy a latin-amerikai országok tudnak-e élni a meghosszabbított visszafizetési határidőkkel, vagy ismét a nemzetközi bankokhoz kell fordulniuk további segítségért. *R. McNamar* amerikai pénzügyminiszter a *Newsweek*-nek adott nyilatkozatában kifejtette, hogy megítélése szerint Latin-Amerika még nem jutott túl az adósságválság legnehezebb szakaszán. Úgy fogalmazott: „Most az első fokozatból a másodikba léptek." Az első szakaszban kizárólag pénzügyi problémák és ezen belül is likviditási gondok voltak. A mostani szakasz veszélyei: a gazdasági fellendülés késése, az infláció további emelkedése, az EGK tagországainak, Japánnak vagy az Egyesült Államoknak a fejlődő országok termékeivel szemben alkalmazott megkülönböztető intézkedései olyan bukkanókat rejtenek, amelyek megkérdőjelezik, hogy ezek' az országok képtelenek lesznek elfogadhatóbb szintre csökkenteni adósságaikat.

Az egyes latin-amerikai országok pénzügyi kilátásairól szólva az amerikai pénzügyi szakember elmondotta, hogy *Mexikó* esetében még korai lenne az újabb segítségnyújtás szükségességéről beszélni. Megítélése szerint a mexikóiak a jelenlegi olajárszínthez igazítják majd fejlesztési programjaikat, és így megtakarításaik majd az árcsökkenés hatásával. Abban az esetben azonban, ha a kőolaj ára jelentősebben csökken — például 15 dollárra — akkor a mexikói gazdasági programot jelentősen meg kellene változtatni. *Brazíliáról* szólva kifejtette: az ország képes arra, hogy a jelenlegi fizetési mérlegdeficitjét megszüntesse. Az olajárcsökkenés mértékétől függően az idei esztendőben az ország akár 6 milliárd dollárra kereskedelmi aktívumot is elérhet. Ehhez azonban a többi között új piacok megszerzésére is szükség van, mert a hagyományos értékesítési területeken — mint például Mexikóban, Szaúd-Arábiában és Venezuelában — csökkent a brazil termékek iránti kereslet. Ami *Argentínát* illeti: a hosszú távú gazdasági kilátások rendkívül kedvezőek. A rövid távú gazdaságpolitikai problémák megoldását viszont nehezíti, hogy az őszi választások miatt a jelenlegi kormányzó katonák elodázzák a gazdasági döntéseket. Ugyanakkor a várhatóan az év második felében hatalomra lépő polgári kormány kénytelen lesz folytatni azt az IMF-programot, amelyet még a katonai kormány fogadott el.

Arra a kérdésre, hogy elképzelhetőnek tartja-e a nagyobb *adós országok kartellbe* tömörülését a fő hitelezőkkel való tárgyalásokon R. McNamar tagadóan válaszolt. Nehéz elképzelni azt — mondotta —, hogy a körülmények úgy alakuljanak: néhány ország együtt fellépve kér moratóriumot. Minden ország helyzete ugyanis különböző. Az adós országok ebben az esetben elérnék azt is, hogy a hitelezők is egységfrontba tömörülnek.

— f —

KÖRKÉP

SVÁJC

PROBLÉMÁK A GÉPIPARBAN

Mint az elmúlt napokban bejelentették, a BBC Brown, Boveri gépipari konszern svájci anyavállalatának több gyárában tovább nő a *csökkentett munkaidőben* foglalkoztatottak száma. Az alacsony rendelésállomány következtében az év első hónapjaiban a csökkentett munkaidő már 700 munkavállalót érintett, az intézkedés azonban májusban és júniusban összesen *2,200 főre* fog kiterjedni, azaz a foglalkoztatottak 12 százalékára. A leginkább érintett területek: az áramelosztó berendezések gyártása, a szerszámgépipar egyes területei, felvezető- és generátorgyártás.

Hasonló problémák mutatkoznak a Sulzer konszernhez tartozó Schweizerische Lokomotiv — und Maschinenfabrik (SLM) vállalatnál is, ahol az újonnan beérkező rendelések már 1982-ben 25 százalékkal alatta maradtak a termelésnek. Az SLM június 1-vel 1000 foglalkoztatottja közül 300-ra vezeti be a csökkentett munkaidőben való foglalkoztatást, amelynek mértéke — a BBC-hez hasonlóan — *20 százalék* lesz.

Itt jegyzendő meg, hogy a *csődök* száma 1982-ben Svájcban is rekordszintet ért el: a 3483 esetben megindított csődeljárás 15 százalékkal haladta meg az 1981. évit. Az összesen 3,018 lebonyolított eljárás 726 millió frank veszteséggel zárult. Számottevően megszaporodtak a végrehajtási eljárások is: 1,28 millió fizetési meghagyást bocsátottak ki, és több mint 480 ezer zálogolást hajtottak végre, ill. illetve 8 százalékkal többet, mint az előző évben.

NEMZETKÖZI OLAJPIAC

NÖVEKVŐ KERESLET?

A Nemzetközi Energiaügynökség legutóbbi prognózisa szerint az elkövetkező hónapokban számítani lehet a nyersolaj iránti kereslet megélénkülésével, amiben egyaránt szerepe van az Opec-tagországok termelés-csökkenésének, valamint annak, hogy — a gazdasági fellendüléssel párhuzamosan — apadnak a fejlett tőkés országok olajkészletei. A szervezet szakértőinek véleménye szerint ezek a fogyasztók az Opec napi 17,5 millió hordós termelési plafonja mellett. — sőt a nem Opec-országok termelésének valamelyes növekedése esetén is — részben igénybe fogják venni a jelenleg átlagosan mintegy *104 napos* fogyasztásnak megfelelő tartalékaikat, amelyek szintje a 90 napos „veszélyzónába" süllyed. Ha a tartalékból napi egymillió hordót használnak fel, az importigény eléri a napi 19,3 millió hordót.

Az Opec-nek ugyancsak az elmúlt napokban közzétett jelentése szerint a szervezethez tartozó országok az ezredfordulón még *további 33 évre* elegendő olajkészlettel fognak rendelkezni. Sőt, mivel ez az előrejelzés az 1981. évi, átlagosan napi 22,5 millió hordós termelést vette alapul — amíg időközben napi 15 millióra esett vissza —, rámutatnak, hogy az alacsonyabb termelési szint mellett a készletek még az említettnél is tovább lesznek elegendők. Becslések szerint az Opec-tagországok teljes kőolajkészlete 1981. végén *436 milliárd* hordó volt, amiből 68 milliárd jutott Szaúd-Arábiára. Ugyanakkor az OECD-országok összes olajkészletét 64 milliárd tonnára becsülik.

OLASZORSZÁG

MEGÁLLAPODÁS AZ ALGÉRIAI FÖLDGÁZRÓL

Kétéves vita után az elmúlt napokban végre aláírták azt a szerződést, amely rögzíti az Olaszországba irányuló algériai földgázszállítások feltételeit. Mint ismeretes, az ENI egyik leányvállalata és a Sonatrach algériai állami energiakonszern még 1977-ben állapodott meg a tenger alatti csővezetéken történő földgázszállításról, de később árviták merültek fel. A mostani szerződés szerint Olaszország évi *12,3 milliárd köbméter* földgázt importál, az ENI egyben szabad kezet kapott a *Szovjetunióból* történő földgázszállítások növeléséhez. Ez utóbbi jelenleg mintegy évi 7 milliárd köbméter, s szakértők szerint mintegy 15 milliárd köbméterre kívánják emelni. A most aláírt szerződés azért is fontos Olaszország számára, mert Algéria enyhíteni fogja az onnan származó import korlátozását, amit a hosszan tartó árviták során vezetett be.

Premier Budapesten

Külföldön először Budapesten láthatók a szovjet személygépkocsi-gyártás újdonságai: a Volga-GAZ-3102-es és a Lada-2107-es típus.

A személygépkocsik megőrizték előnyeik jó tulajdonságait, komfortfokozatuk viszont nagyobb, üzemeltetésük pedig gazdaságosabb lett.

100 kilométeren az új Lada csak 7,4 liter, a Volga pedig 8,6 liter üzemanyagot fogyaszt.

A két típuson kívül az Avtoexport Szovjet Külkereskedelmi Vállalat a Szovjetunió Kereskedelmi Kirendeltségének kiállítási termében bemutatja még:
- a volgai gyár legújabb modelljét, a Lada-2105-ös típust,
- a Moszkvics 2140-Lux típusú személygépkocsit, amelynek legfőbb előnye a nagy biztonság és a komfort,
- a LUAZ–969 M típusú dzsipet, amely nehéz körülmények között végzendő munkára alkalmas,
- motorkerékpárokat és kerékpárokat.

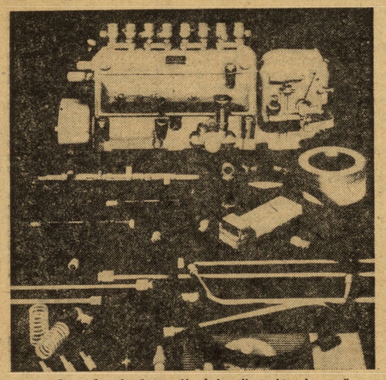
Tekintsék meg az Avtoexport Szovjet Külkereskedelmi Vállalat újdonságait!

A vállalat képviselői részletes információt adnak az érdeklődőknek. A kiállítás május 12-től, naponta 9-től 17 óráig tekinthető meg a Szovjetunió bemutatótermében: Budapest XIV., Örs vezér tere.

AVTOEXPORT

Mindig mindenhol rendelkezésükre áll:

ZAPCHASTEXPORT,

- a szovjet gyártmányú személygépkocsik, traktorok, mezőgazdasági, útépítő gépek és motorkerékpárok tartalék alkatrészeinek generálszállítója,
- a világ 109 országában ismert, ha csak egyetlen szovjet személygépkocsi, traktor, talajgyalu dolgozik is ott
- szakemberei segítenek, katalógussal, korszerű eszközökkel a feladatok megoldásához, tetszőleges szállítási módról gondoskodnak.

A Zapchastexport kiváló minőségű tartalék alkatrészeket szállít bárhova, pontos határidőre, a szükséges választékban.
Tekintse meg a Szovjetunió Kereskedelmi Kirendeltségének kiállítótermében a szovjet külkereskedelmi vállalatok szakosított kiállítását! Bővebb felvilágosítás vállalatunk információs standján.
A kiállítás május 12-től, naponta 9-től 17 óráig látható a Szovjetunió bemutatótermében, Budapest XIV., Örs vezér tere.

ZAPCHASTEXPORT

A Techmashexport,
a magyar külkereskedelmi vállalatok
hagyományos partnere

bemutatja gyártmányait
a szakembereknek.

KIÁLLÍT
hűtőaggregátokat és
cipőipari berendezéseket
Várja látogatóit
a Szovjetunió Kereskedelmi Kirendeltségének kiállítótermében rendezett kiállításon.
Szakképzett munkatársak válaszolnak az érdeklődők kérdéseire.

A kiállítás megtekinthető május 12-től, naponta 9-től 17 óráig, a Szovjetunió bemutatótermében, Budapest XIV., Örs vezér tere.

TECHMASHEXPORT

Az Energomachexport,
a magyar külkereskedelmi vállalatok hagyományos partnere

bemutatja gyártmányait
a szakembereknek
KIÁLLÍT elektromos hegesztőberendezéseket, nagy teljesítményű félvezető műszereket, benzinmotorokat és benzinaggregátokat.
TEKINTSÉK MEG az Energomachexport kiállítását
a Szovjetunió Kereskedelmi Kirendeltségének kiállítótermében.
A kiállítás május 12-től, naponta 9-től 17 óráig tekinthető meg a Szovjetunió bemutatótermében, Budapest XIV., Örs vezér tere.

ENERGOMACHEXPORT

ÉPÍTŐIPAR

Szabályozókísérlet

1983. január 1-től új típusú jövedelemszabályozási rendszereket alkalmaznak 20 építőipari vállalatnál. A kísérlet célja: annak vizsgálata, hogy rugalmasabb, nagy önállóságot biztosító feltételek mellett racionálisabbá válnak-e a vállalati gazdasági döntések és hogy ezek összegyeztethetők-e a népgazdasági érdekekkel és célokkal? *Központi irányelvek, útmutatások, ajánlások, bérpreferenciák és egyéb kedvezmények nélkül* hogyan élnek a vállalatok a megnövekedett döntési szabadsággal? Milyen mértékben javulnak a vállalkozás, a versenyhelyzet kibontakozásának feltételei? Mindezek biztosítják-e és milyen mértékben az összetételében felgyorsultan változó, mind igényesebbé váló építési kereslet gyors, rugalmas, gazdaságos, jó minőségben történő, minél teljesebb körű kielégítését?

A kísérleti rendszerek kialakításával kapcsolatos próbaszámítások elvégzésével és elemzésével 35 építőipari vállalat és szövetkezet működött közre. Önkéntes vállalásuk alapján ezek köréből jelölték ki az említett 20 szervezetet. Ezek a termelési volumen, a létszám, az eszközállomány tekintetében a kivitelező építőipar mintegy 20 százalékát képviselik. Főbb jellemzőik szerint az építőipar széles körét reprezentálják, de kifejezetten alacsony hatékonyságú szervezet nincs a kísérletezők között.

Felismert érdekek

Most *két új típusú jövedelemszabályozási rendszer kipróbálása* folyik. Mindkét konstrukció kialakítása több feltevésből indult ki. Az egyik, hogy a vállalati kollektívának, mivel másodlagos érdeke fűződik a keresetek növeléséhez, tehát a keresetek nagysága az alapvető érdeke, ezért az utóbbit kell a hatékonyság növelésének szolgálatába állítani; a másik feltevés, hogy a kereseti arányokhoz fűződő társadalmi érdekek nem helyezhetők a teljesítményekhez fűződő érdekek elé. A teljesítményekkel arányos bérkiáramlás követelménye jobban kielégíthető, ha a szabályozás nem csupán a bérek évenkénti növekményével, hanem teljes összegével szemben támaszt hozamkövetelményt.

Továbbá: a dolgozók nemcsak a keresetekben, hanem a pénzbeni és természetbeni juttatásokban is érdekeltek. Ezek olyan — vásárlóerő-növelő vagy azt tehermentesítő — tényezők, amelyeknek jelentőségét sem a dolgozók, sem a termelési tényezők konvertálását befolyásoló vállalati döntések nem értékelnek megfelelően. Indokolt tehát jelentőségük növelése.

A termelési tényezők racionális kombinálásában a jelenleginél nagyobb előnyben kell részesíteni a hosszú távú érdekeket szolgáló műszaki fejlesztést. Ennek egyik feltétele, hogy az eleven munkát megdrágítsuk a vállalatok számára, mégpedig oly módon, hogy az közelítsen a munkaerő újratermelésének népgazdasági költségéhez.

A nyereségérdekeltséget nem elég deklarálni, azt a szabályozókban érvényesíteni is kell. Ehhez fenn kell tartani és erősíteni kell azokat a megoldásokat, amelyekben bizonyos vállalati érdekeket szolgáló akciók (például fejlesztés, személyi jövedelem növelése) részben vagy egészben csak (vagy előnyösebben) nyereségből finanszírozhatók. (Ne legyen kifizetődő a nyereség bérré konvertálása.) A takarékos költséggazdálkodást az azt megvalósító kollektíva számára a megtakarításból való, — a jelenleginél számottevően — nagyobb részesedéssel kifizetődőbbé kell tenni.

A tulajdonosi szemlélet és magatartás jobban kifejleszthető, az üzemi demokrácia érdemlegesen javítható a kollektíva hatáskörének növelésével. A vállalati foglalkoztatási, bér- és szociálpolitika kialakításában, fejlesztésében lehetséges is és szükséges is a dolgozóknak nagyobb hatáskört adni.

A megerősödött tulajdonosi szemlélet, és a vállalat „fennmaradási ösztöne" racionális döntéseket vált ki az állami tulajdonú vállalatnál is. A nagyobb biztonság kedvéért emellett célszerű olyan szabályozórendszer kialakítása is, amely *az innovatív típusú, magasabb szerves összetételű, fejlettebb technikát alkalmazó vállalatokat hozza* — azonos jövedelmezőségi szint esetén — *kedvezőbb helyzetbe.*

A növekvő vagy csökkenő vagy a szerkezetében átalakuló építési kereslethez való rugalmas alkalmazkodás csak akkor várható el, ha a szabályozórendszerből teljes egészében elmarad a növekedési kényszert kiváltó bázisrendszer, megszűnik a bérszabályozás önállósult rendszere, helyébe a munkaerő mint termelési tényező felhasználásának szabályozása kerül.

Az állami költségvetés bevételei nagyobb biztonsággal garantálhatók, ha a vállalat adófizetési kötelezettsége nagyobb hányadban kapcsolódik az igénybe vett termelési tényezőkhöz (munkaerőhöz és eszközökhöz), mint a bizonytalan nyereséghez.

A szabályozórendszer hatékonysága számottevően javítható, ha az a fő folyamatok irányítására koncentrált, mellőzi a részletek aprólékos szabályozását, ezáltal célja áttekinthető, kezelése egyszerű, következményei a dolgozók számára is közérthető módon, közvetlenül értelmezhetők.

Az egyik kísérleti jövedelemszabályozási változat a *munkaerő- és jövedelemadózási* rendszer. Ebben a vállalatoknak az igénybe vett munkaerőért munkaerőadót, a dolgozóik átlagkeresete után progresszív kereseti adót, nyereségük után városi és községi hozzájárulást és lineáris nyereségadót kell fizetniük.

A rendszer a munkaerő-felhasználást a mérleg szerinti bérköltség, a bérjellegű egyéb költség, továbbá egyes — az anyagjellegű egyéb költségek között elszámolt — pénzbeni kifizetések együttes összegével méri. A munkaerő-felhasználás mérése egyszerűsített (és emiatt pontatlan) meghatározással pénzbeni élőmunka-költségnek is tekinthető. A munkaerőadó mértéke a bérköltség 15 százalékának és a béren kívüli pénzbeni élőmunka-költség 45 százalékának együttes összege.

A kereseti adót a bérköltségből és a részesedési alapból fizetett vállalati szintű éves átlagkereset után kell fizetni. Mértéke a kereset *nagyságától* (tehát nem növekedésétől!) függően 2 százaléktól 30-40 százalékig terjed. Az 1983—84-ben elérhető évi 60 ezer forintos átlagkeresetnél például 6,7 százalék átlagos kereseti adót kell fizetni. Ha a kereset idővel például eléri a 100 ezer forintot, akkor az átlagos kereseti adó 31 százalékos lesz.

Nyereségadóként az általános szabályok szerint számított községi és városi hozzájárulással a munkaerőadóval, a kereseti adóval, valamint az általános szabályok szerinti tételekkel csökkentett, illetve növelt nyereség 10 százalékát kell befizetni.

Az adóbefizetési kötelezettség teljesítése után megmaradó nyereség képezi a vállalat érdekeltségi alapját. Ez fejlesztési, részesedési, lakásépítési, elkülönített tartalékalap képzésére, illetve a jóléti és szociális alap kiegészítésére használható fel. *Az egyes alapokon a kötelezettségek után megmaradó összegek a következő évekre átvihetők vagy az egyes alapok között szabadon átcsoportosíthatók.*

A vállalat és a kollektíva (kollektív szerződésben, illetve munkaügyi szabályzatban) szabadon dönthet egyes természetbeni szolgáltatások térítési díjának mértékéről, egyes pénzbeni juttatások (közöttük a különféle pótlék) mértékéről, továbbá egyes természetbeni juttatások pénzbeni megváltásának módjáról és mértékéről. Döntéseinél arra kell figyelemmel lennie, hogy e pénzbeni kifizetések után (45 százalék) munkaerőadót kell fizetni.

Erőforrás a középpontban

A kísérlet másik változata — *az erőforrás- és jövedelemadózási* rendszer — itt a pénzbeni élőmunka-költség és az amortizáció, valamint a nyereség együttes összegére egytételű, 37 százalékos lineáris adó jut, amely magában foglalja a bérjárulékot, az amortizáció központosított részét, valamint a városi és községi hozzájárulást is.

A kereseti adó, az alapok képzése és felhasználása, egyes szociális juttatások és költségtérítések mértékének meghatározása, pénzbeni megváltása tekintetében ugyanazok a szabályok érvényesek, mint a munkaerő-adózási rendszerben. A két rendszer között a különbség tehát a termelési tényezők és a nyereség eltérő értékelése, és ennek megfelelően más mértékű adóztatása. E különbségek a vállalati gazdálkodásban is eltérő mérlegelést és döntéseket igényelnek.

A szabályozók ismertetéséből az is kitűnik, hogy *megszűnt a bérszabályozás önálló rendszere és vele együtt a bázisrendszer.* A különböző célú alapok képzését külön (például részesedési) adó nem terheli. *A tartalékalap-képzés kötelező jellege megszűnt.*

Ez azt jelenti, hogy a vállalat kockázatvállaló és -viselő képességének és készségének fejlesztésében belátása szerint gazdálkodhat szabad tartalékalapjával. Az alapok közötti átcsoportosítási szabadságot jellemzi, hogy szélsőséges esetben a fel nem használt amortizációból finanszírozható például az üzemi étkeztetés vagy fejkvótával képzett jóléti alap fedezetül is szolgálhat a részesedési vagy beruházási célú kifizetésekhez. Ez a döntési szabadságfok inkább csak elméleti (a gyakorlatban aligha kerülhet ilyen döntésre sor), mégis jól illusztrálja a lehetőségeket és főként azt, hogy a kísérleti jövedelemszabályozási rendszerben alapvetően új személetű gazdálkodás szükséges és lehetséges.

Szigorú követelmények

Szabadabban lehet gazdálkodni a termelési és a költségtényezőkkel. Érdemlegesen ösztönözhető és így eredményesebb lehet a takarékos költséggazdálkodás. A bázisrendszerrel együtt *megszűnt az irracionális mennyiségi növekedési kényszer, helyébe előtérbe állíthatók a termelés és gazdálkodás minőségi tényezői.* A jövedelmek és a teljesítmények jobb összehangolását nem akadályozzák a bértömeg- és a bérszínvonal-szabályozás kötöttségei.

Mindkét kísérleti modell rendszere és mértékrendje olyan, hogy csak egy meghatározott jövedelmezőségi szint (pontosabban bérarányos nyereség) biztosítja a szervezetek fennmaradását. E szint alatti jövedelmezőségű szervezetekkel szemben rendkívül *kemény* feltételeket szab, a nagyobb jövedelmezőséget viszont jól honorálja. A szigorú követelményekkel függ össze, hogy az előkészítésben közreműködő szervezetek közül kilenc — alacsony jövedelmezőség, belső problémák, kedvezőtlen külső gazdasági, környezeti körülmények miatt — nem vállalkozott a kísérletben való részvételre.

Dr. Szabó Imre—Dr. Knapp József

Ne a bérből tervezzünk!

Az Üvegipari Művek egyike annak a 8 iparvállalatnak, ahol ez év elejétől a vállalati jövedelemszabályozásban új rendszert próbálnak ki. Tapasztalatok — természetesen — még nem, de tervek, próbaszámítások, kezdeti elképzelések már rendelkezésre állnak. Erről beszélgettünk *dr. Tari Ferenccel*, a Művek gazdasági vezérigazgató-helyettesével.

● Honnan szereztek tudomást az új elképzelésekről, a kísérletben való részvétel lehetőségéről?

— Felügyeleti szervünktől, az Építési és Városfejlesztési Minisztériumtól, de a későbbiekben — az építőipari sajátosságoktól eltérő gazdálkodási jegyek miatt — az Ipari Minisztériummal konzultáltunk a kísérletben való részvételről.

● Önök az erőforrás- és jövedelemadózási rendszerrel szemben a munkaerő- és jövedelemadózási rendszert pályázták meg. Miért?

— Sokat gondolkodtunk, hogy egyáltalán belevágjunk-e, majd pozitívan döntöttünk: megpályáztuk a részvételt. Bár a másikat is vállaltuk volna, azonban vállalatunk sajátosságainak megfelelően a munkaerő- és jövedelemadózási rendszer nagyobb mozgásteret nyújt. Ha ugyanis a nyereség gyorsabban nő, mint a bér, akkor nem veszíthetünk. Az általános szabályozás szerint a 13-14 százalékos eszköz-béarányos nyereség 2 százaléknál kisebb bérfejlesztést tenne lehetővé anélkül, hogy progresszív adót kellene fizetnünk. A progresszív adót is esetleg vállalhattuk volna, ha nem lenne a fejlesztési alapot terhelő hatalmas hitelvisszafizetési kötelezettségünk. De mivel van, ennek következtében a nyereség felosztása nagymértékben determinált. Ebből adódóan a 2 százalékos bérfejlesztés — tekintetbe véve a fogyasztói árak növekedési ütemét is — a keresetek reálértékének megőrzéséhez kevés. Minden olyan lehetőség tehát, amely bérfék nélkül, csupán gazdaságossági megfontolások alapján hozott döntésekre ad lehetőséget, már kedvező.

● Minden vállalati jövedelemszabályozási rendszer sarkköve — a hatékonyabb gazdálkodásra való ösztönzés mellett —, hogy az állami költségvetés bevételei ne csökkenjenek, és ne legyen indokolatlan bérkiáramlás.

— Mi elsősorban azt vizsgáltuk — gondolom, érthető módon —, hogy melyik jövedelemszabályozási forma mellett lesz hosszabb távon nagyobb a nyereség, a tőkés export stb. Az eredeti feltételekkel számolva a nyereségünk a különböző áremelkedések és a bérjárulék növekedése miatt az előző évhez képest jócskán csökkent volna. Így az állami költségvetésnek is kevesebb jutott volna, de a vállalatnak is kevesebb lehetősége lenne a béren keresztüli ösztönzésre. Számításaink szerint az új szabályozási rendszer következtében, az erőteljesen növekedő nyereség alapján az állami költségvetés körülbelül ugyanakkora összeget kap, mintha a vállalat az általános szabályozás szerint adózna, miközben a vállalat a nyereség növekedéséből fedezett bérfejlesztéssel olyan fontos feladatok elvégzésére ösztönözheti a dolgozókat, amely egyszerre népgazdasági és vállalati érdek. Így például növelhető a termelés mennyisége, javul annak minősége, fokozódik az anyag- és energiatakarékosság, és nagyobb mennyiség jut konvertibilis elszámolású, gazdaságos exportra is. Összességében tehát a kísérlet arra ad módot, hogy 1982-höz képest az idén nem csökken a nyereség, sőt nő, a költségvetés nem jár rosszabbul, a vállalat viszont jobb helyzetbe kerül, a dolgozók keresetének színvonala pedig 6 százalékkal emelkedik.

● Úgy tűnik, mintha csak a bérszabályozásban kerülne sor változtatásra.

— Egy bizonyos fokig érthető, hiszen a rendkívül szigorú bérszabályozás vállalati szemszögből nézve korlátozó tényező, sokan — így mi is — az éves tervkészítésünknél a bérfejlesztési követelményt állítjuk a kiindulópontba. Könnyen belátható, hogy ezért fontos, egyéb feladatok maradnak megoldatlanok. De nézzük az új szabályozás más vonatkozásait is! Itt van a kötelező tartalékalap képzésének átmeneti felfüggesztése a kísérlet időtartamára. Ezzel a lehetőséggel is élni akarunk. Pillanatnyilag ugyanis az a helyzet, hogy mivel 1980-tól a vállalat nem tarthatja vissza az amortizáció központosított hányadát, ezért a fejlesztési alap képzésénél gondjaink vannak, amit tartalékalap igénybevételével rendezünk.

● Az önök esetében 11 gyárra kellett „lebontani" az új rendszert. Miként járták el?

— Nem veltünk túlzottan nehéz helyzetben, hiszen 1968 óta a nagyvállalati belső érdekeltségi rendszer a gyárak nagyfokú önállóságára épít. Minden gyár saját mérleget készít, pontosan látja költségeit és bevételeit, nyereségét. Ennek következtében már korábban is a gyárak bérfejlesztését alapvetően az ott elért nyereség határozta meg. Most az új rendszer szerint módosítottuk az ösztönzést. A bérfejlesztések centrumába a gyárak jövedelmezősége és a konvertibilis elszámolású exportra szánt termékek jövedelmezősége, illetve a kettő kombinációja került. Érdemes hangsúlyozni: a jövedelmező export volumenének növelésére ösztönzünk. A gyárak nem érdekeltek a veszteséges exportban. Ezek általános elvek, de gyáranként más és más a teendő a létszámgazdálkodásban, a készletezésben, a gépek-berendezések kihasználásában stb.

● A kísérlet kapcsán a szakemberek kívánsían várják, vajon a dolgozó és érdekképviselete, a szakszervezet miként értékeli a különböző vállalati juttatásokat, azokat — természetesen a jogszabályi előírások keretén belül — természetben vagy pénzben kérik-e az emberek. Hiszen a vállalati forintok belső „konvertibilitásában" ez sem elhanyagolható szempont.

— Nálunk ez a költségtényező nem jelentős. Egyelőre még kevés a változás. Az üzemi étkeztetést nem váltjuk át pénzre, annak fenntartását kérték a dolgozók. Végleges döntések még nem születtek, egy év múlva ebben is, mint még annyi minden más ügyben, többet látunk.

(breitner)

TÉNYEK ÉS TERVEK

Üvegipari Művek — 10, különféle üvegárut termelő gyár + 1 üvegipari berendezéseket gyártó egység
Főbb adatok 1983-ban, az éves terv alapján
Anyagköltség: 54 százalék
Bérköltség: 11 százalék
Bérjárulék: 3 százalék
Értékcsökkenés: 5 százalék
Egyéb költség: 15 százalék
Eredmény: 92 százalék
Termelési érték: kb. 6,6 milliárd forint
Eszköz-bér aránya: 7,5-szeres
Átlagos kereset: 37 ezer forint/év